This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

ANDOVER-HARVARD LIBRARY
AH 4F2Q V

608.2
P48, Hun
1898

HIERONYMUS

ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY

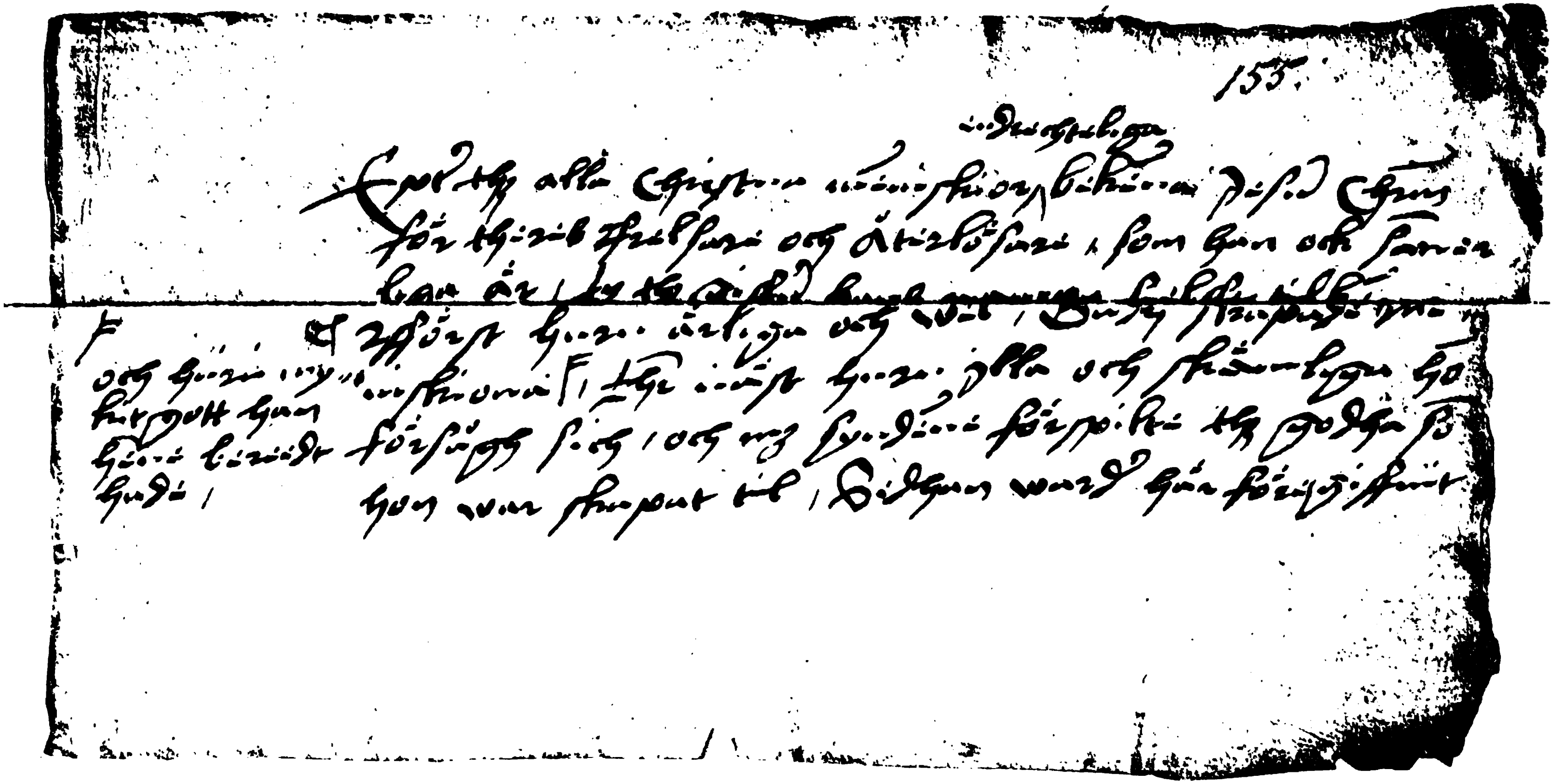

Första sidan af **Olavus Petris** egenhändiga Undervisning om menniskans årliga skapelse m. m.

1868
43

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET. 11: 7.

SKRIFTER

FRÅN

REFORMATIONSTIDEN

I URVAL UTGIFNA

AF

AKSEL ANDERSSON.

7. Olavus Petris Undervisning om menniskans ärliga skapelse m. m., utg. af Otto Ahnfelt.

SKRIFTER FRÅN REFORMATIONSTIDEN. 7.

Petri

OLAVUS PETRIS
UNDERVISNING
OM MENNISKANS ÄRLIGA SKAPELSE FALL OCH UPPRÄTTELSE
SAMT TVÄNNE FRAGMENT
OM HELGON OCH OM ÄNGLAR
EFTER FÖRFATTARENS EGENHÄNDIGA MANUSKRIPT
UTGIFNA
AF
OTTO AHNFELT.

FESTSKRIFT
AF
SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET
VID
OLAVUS-PETRI-STATYNS AFTÄCKANDE.

UPSALA 1898
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

608.2
P48.4un
1898

Efter af Kongl. Maj. i nåder gifvet tillstånd ha från Kongl. Riksarchivet till Lunds Universitetsbibliotek för min räkning utlånats de handskrifter, som varit i »Collectanea de scriptoribus Svecanis» vol. 2 sammanförda under Georg Normans namn. Dessa numera ur det vid början af 1700-talet gjorda samlingsbandet afskilda handskrifter äro: 1) det tyska konceptet till Normans **Ein kurtz ahnleithungh / wie mhan ein Euangelium vnnd Epiſtell ... Ordentlicher form vnnd geſtalt / ſoll dem gemeynen mhan fhurtragenn / allenn einfaltign Predicanten dienlich,** fol. 83—110; 2) Normans egenhändiga latinska manuskript till ett dogmatiskt kompendium, hvilket i en anteckning öfverst på sidan benämnes **Explicatio Articulorum fidei,** fol. 111—132; 3) en svensk öfversättning af **Ein kurtz ahnleithungh,** att döma af handstilen utförd af Rasmus Ludvigsson, fol. 133—154; 4) en anonym skrift utan titel, hvilken efter en kort inledning behandlar lärostyckena **Om menniſkionnes årliga ſkapelſe, Om menniſkionnes fall** och **Om menniſkionnes vprettelſe,** och hvilken, såsom visar sig af rättelser och tillägg, är författarens egenhändiga manuskript, fol. 155—188 (andra sidan af bl. 188 oskrifven); 5) tvänne fragment om helgon och om änglar, af samma hand som föregående, fol. 189—191 (andra sidan af bl. 191 och hela bl. 192 äro oskrifna)[1].

Utgifvandet af de ingalunda oviktiga, hittills föga kända Normanska traktaterna hade varit min närmaste afsikt. Af vida större värde fann jag emellertid de med dessa förenade anonyma skrifterna vara, då jag nämligen upptäckte, att handstilen i dem är OLAVUS PETRIS, och att här sålunda förelåg ett hittills okändt arbete af den svenska reformationens främste man. När eller af hvad anledning dessa Olavus Petris manuskript blifvit sammanförda med de Normanska koncepten, torde näppeligen kunna afgöras. På första sidan af Ein kurtz ahnleithungh står öfver titeln: 1549. Auguſtj 20. Under året 1549 hade konungen i Mars månad utfärdat kallelse till Norman och Olavus Petri att öfverlägga i anledning af Augsburger-interim, om hvilket man begärt utlåtande äfven från Sverige. Ett betänkande undertecknadt af bl. a. Olavus Petri och ett utkast af Norman rörande denna angelägenhet äro bevarade[1]. De Normanska traktaternas uppkomst omkring samma tid tyder på, att man under den för protestantismen i dess helhet hotande situation, som uppstått genom Schmalkaldiska kriget och Augsburger-interim, varit betänkt på att äfven genom positiva läroskrifter befästa den evangeliska läran i Sverige. Det är ingalunda otänkbart, att Olavus anmodats att härtill lämna bidrag, och att han ställt de ifrågavarande manuskripten till Normans förfogande. Onekligen skulle det ha sitt historiska intresse, om det läte sig bevisa, att tidsläget framkallat ett samarbete mellan den statskyrklige tyske politikern och teologen af Melanchtons skola, hvilken fortfarande var konung Gustafs högste förtroendeman på det kyrkliga området,[2] och den så ofta för konungen misshaglige mäster Olof med sitt allt igenom svenska skaplynne och sin självständighet gent emot all blott mensklig auktoritet beträffande religiösa och kyrkliga frågor. Huru hårmed än må förhålla sig, mäster Olofs Undervisning om menniskans ärliga skapelse, fall och upprättelse är i hvarje fall en af dessa äkta pärlor från vår reformationstid, som det är en glädje att kunna framdraga ur glömskans dunkel.

---

[1] Vid handskrifternas afskiljande ur samlingsbandet har man gifvit hvardera ett omslag med titel. Explicatio Articulorum fidei och öfversättningen af Ein kurtz ahnleithungh ha af lätt insedda skäl fått byta plats. På den fjärde handskriftens omslag står: »Kort undervisning om menniskans ärliga skapelse, syndafall, upprättelse m. m.», och på fragmentens omslag: »Fragment om helgonen, goda och onda änglar».

Omisskänneligt röjer sig i så väl form som innehåll mästaren inom 1500-talets svenska litteratur. Om det också måste medgifvas, att framställningen här någon gång genom en nästan tröttande bredhet skiljer sig från hans mera lärda arbeten, så kan detta ha sin förklaring i hänsyn till bildningsgraden hos den allmänhet, för hvilken skriften var afsedd. Ehuru ifrågavarande skrift tillhör en tid, då Olavus icke obetydligt utvecklat sin stilistiska förmåga och därmed det språk, som han i visst afseende kan sägas hafva skapat, är dock likheten i stil med **Een nyttwgh wnderwijsning,** som ju författats i samma syfte som denna skrift, uppenbar. Att synpunkten på språket, i fråga om både formlära, ortografi och satsbyggnad, vid denna tid stod klar för Olavus, visa bl. a. flera af de i handskriften gjorda ändringarna. Not 6 å sid. 13 visar t. ex., att han eftersträfvade konsekvens i bruket af **och** och **ock**. I afseende på ords afstafning på två rader följer han regelbundet samma grundsatser, som nu äro de brukliga; konsekvent skrifves t. ex. haff-ua, plå-gha, jor-dhen, in-gen o. s. v.[1].

---

[1] Se E. Hildebrand och O. Alin, *Svenska Riksdagsakter* 1 s. 588 ff. och O. Ahnfelt, *Utveckl. af sv. kyrkans ordning under Gustaf I:s regering* i *Tidskr. för teol.* 1893 s. 359—365.

[2] I den svenska öfversättningen af Ein kurtz ahnleithungh står öfverst på första sidan i marginalen en anteckning af öfversättarens egen hand så lydande: Her Jören Norman Superintentens [sic] Regni Suetiæ. Det är jämte hvad jag anfört i publikationen *Per Brahe den äldres fortsättning af Peder Svarts krönika* s. 78 not 1 ett bevis för, att Normans värdighet af superintendent icke, såsom man antagit, vid ifrågavarande tid upphört.

I afseende på innehållet är likheten emellan skriften om menniskans skapelse, fall och upprättelse och de första afdelningarna af **Een nyttwgh wnderwijsning** strax i ögonen fallande; öfverensstämmelsen är i inledningen delvis ordagrann. Af detta förhållande i förening med inledningens slutord, däri förf. utlofvar dels en utläggning af katekesens 3 första hufvudstycken, dels 'annat meer som christna menniskior är nyttigt att weta' — alldeles såsom i Een nyttwgh wnderwijsning —, framgår, att det var hans afsikt att utgifva en omarbetad upplaga af sistnämnda skrift, i hvilken, enligt hvad han i traktatens slut utlofvar, äfven en förklaring af katekesens 4:e och 5:e hufvudstycken skulle ingå. — Huruvida han ämnat utgifva äfven denna upplaga anonymt, kan ej afgöras, enär handskr. saknar titel. Författarens namn är ingenstädes nämndt.

Resultatet har emellertid blifvit en till största delen fullkomligt ny och själfständig skrift, hvilkens betydelse är så mycket större, som genom densamma frågan om författaren af Een nyttwgh wnderwijsning — och medelbart frågan om öfversättaren af 1526 års Nya Testamente[2] — lika ovederläggligt som oväntadt fått sin definitiva lösning. Huruvida den nyligen diskuterade frågan om en svensk upplaga af Luthers lilla katekes före 1572 (af 1548?) medelbart eller omedelbart beröres af denna skrift, kan nu ej afgöras. Den utlofvade framställningen af de kateketiska hufvudstyckena har måhända aldrig blifvit skrifven; i hvarje fall torde den icke hafva författats i omedelbar tidsföljd efter de här utgifna afdelningarna, ty i den händelsen borde den hafva börjat på den efter desamma följande tomma sidan i handskriften. Otänkbart är icke, att man beslutit sig för att utgifva Luthers lilla katekes på svenska, och att en annan katekes på den grund ansetts öfverflödig.

---

[1] Följande afvikelser förekomma: en gång vi-ste (= visste), bet-tring, styg-gheet, Chri-stna; jämte straf-fa en gång ostra-ffelig, jämte hu-stru en gång hus-tru, jämte det vanliga menni-skia 3 ggr mennis-kia samt i det sista fragmentet 3 ggr än-glar.

[2] Se inledningen till den 1893 i denna serie af Skrifter från reformationstiden utgifna upplagan af *Een nyttwgh wnderwijsning* sid. LXVIII ff.

Författaren använder i sina bibelcitat 1540-41 års Bibel. Däraf följer emellertid ej med nödvändighet, att denna Bibel var tryckt vid tiden för skrifternas författande; citaten kunna vara hämtade ur handskriften, liksom Een nytt. wnderw. citerar N. T. af 1526, innan detta var tryckt[1]. Att detta verkligen också är förhållandet, göres sannolikt däraf, att förf. på 4 ställen (sid. 66, 88, 90 och 91) citerar de 4 Konungaböckerna efter Vulgatas anordning, under det att Gust. I:s liksom vår nuvarande Bibel i likhet med Luther har 2 Samuels och 2 Kon. böcker. Det är knappast antagligt, att han skulle hafva nedskrifvit dessa hänvisningar, sedan den svenska Bibeln var tryckt, äfven om han hämtat dem från någon skrift, som citerat efter Vulgata. Man torde således vara berättigad att af detta förhållande draga den slutsatsen, att samtliga de här utgifna traktaterna författats före år 1540. — Psalmerna äro citerade efter Luthers numrering, ej efter Vulgatas.

Till hvilket större helt fragmenten om helgon och änglar hört eller varit ämnade att höra, kan icke med visshet afgöras, men det synes icke osannolikt, att äfven de varit bestämda att ingå såsom afdelningar i den nya upplagan af Een nytt. wnderwijsning, som ju liksom dess förebild — Luthers Betbüchlein — kunde utgå med växlande sammansättning. Inledningens nyss anförda slutord ange också, att förf. ämnade låta andra afdelningar följa efter katekesen. Det första fragmentet handlar visserligen i sin bevarade del endast om martyrerna, men det är sannolikt, att ämnet för skriften var om helgon i allmänhet. Fragmentet, hvilket saknar början, upptager i handskr. fol. 189 r° samt ungefär en tredjedel af samma blads verso, som för öfrigt är tom[2]. Stycket om änglar upptager hela fol. 190 samt största delen af fol. 191 r°, hvilket för öfrigt är tomt; det är endast till sin förra hälft (framställningen af de goda änglarna) fullbordadt. Det är uppenbart, att dessa båda skrifter författats samtidigt, eftersom de tillhöra samma lägg af handskr.; vissa grafiska egenheter äro dessutom för dem gemensamma gentemot handskriftens föregående del, om menniskans årliga skapelse m. m., däri ingen af dem förekommer, nämligen följande förkortningar: g*ud*, g*udz*, H*errans*, *pro*, ſt*ra*ff*a* samt ändelserna -d*es* och -*us*; gud skrifves på ett undantag när regelbundet med g, icke G, samt ofta utan h; i st. f. Mariam skrifves en gång Mariaz. På grund häraf liksom ock i någon mån på grund af handstilens olikhet (den är mindre och mera sammanträngd, under det att det föregående är skrifvet med den stora, präktiga handstil, som vi känna från Tänkeboken) kan det antagas såsom säkert, att fragmenten icke äro nedskrifna samtidigt med det öfriga. Såsom ett stöd för denna åsikt vore man benägen att anföra äfven den omständigheten, att de äro skrifna på papper af annan storlek och med annan vattenstämpel; men det befinnes, att olika lägg af det föregående också äro skrifna på papper med sinsemellan olika vattenstämplar.

---

[1] Se den nämnda upplagan sid. LXIX f.

[2] Den felande början torde i handskr. hafva upptagit minst ett, högst tre blad, att döma däraf att af detta lägg två ark äro bevarade, under det att läggen för öfrigt innehålla mellan 3 och 5 ark hvartdera.

Oaktadt de talrika öfverkorsningarna och tilläggen i texten är det sannolikt, att detta icke är förf:ns första utkast; ändringar och tillägg förekomma nämligen, hvilka synas föranledda af förbiseende vid afskrift, såsom t. ex. de i margen tillagda ord, hvilka icke kunna undvaras för meningens skull. Utläggningen rörande de eviga straffen sid. 51 ff. är påtagligen af förf. inskjuten, sedan han redan skrifvit rubriken till nästa afdelning, om menniskans upprättelse. Att förf. först ämnat sluta afdelningen om syndafallet med föregående stycke, visar sig nämligen tydligt nog af det vid slutet af nämnda stycke (nederst på fol. 175 v° i hdskr.) öfverkorsade 'thetta ware nw sagdt om menniskiones fall' [1] i förening med den nästa sida (fol. 176 r°) börjande, likaledes öfverkorsade rubriken 'Om menniskiones vprettelse'. I detta tillägg förekommer å fol. 176 r° (sid. 52) en dubbelskrifning, nämligen det öfverkorsade menniſkian fört[ient], som synes ha vid afskrift framkallats af det omedelbart (ungefär en rad) föregående haffuer menniſkian. Det ser sålunda ut, som om förf., innan han infört ifrågavarande tillägg, först nedskrifvit eller redan haft ett utkast till detsamma.

Af uttrycket å sid. 24 'epter som then Hebreiske texten haller' kan man icke draga den slutsatsen, att förf. själf kunde hebreiska[1]. Stället i fråga öfversättes nämligen i Vulgata med 'ne forte moriamur', och Luther har en utläggning om betydelsen af detta 'forte'[2], hvilket han likväl — liksom efter honom vår Bibel — icke återger i sin öfversättning.

---

[1] Det härpå följande till styckets slut är också i hskr. skrifvet längre ned på papperet, än förf. eljest brukar.

* * *

Handskriften är i folio och, såsom nämndt, alltigenom Olavus Petris egenhändiga. Alla ändringar och tillägg utan undantag äro ock af författarens egen hand. Nedskrifvandet har skett på lösa ark, sammanförda till lägg så som ofvan nämnts, men före någon inbindning, hvilket framgår däraf, att skriften stundom dragits längre in på arkets midt än som i en bunden bok låter sig göra.

Handskriften är här bokstafstroget återgifven; dess förkortningar äro betecknade med kursiva bokstäfver, utom i noterna där detta ej ansetts nödigt. Valet af s. k. stor eller liten bokstaf har stundom måst blifva till en viss grad godtyckligt, enär i följande fall handskriftens stora och små bokstäfver vanligtvis skilja sig från hvarandra endast genom sin storlek, icke genom sin form: **a, d, j, m, n, v** och **w** samt stundom **o**. **S** är i de flesta fall skrifvet som **Sf**, men som hskr. endast en enda gång (**ffödde**, samt dessutom i **offruchtſam**) använder begynnande **ff**, har tecknet här regelbundet återgifvits med **S**. En annan svårighet, som denna handskrift likaledes har gemensam med öfriga från denna tid, är att afgöra, om afsikten varit att skrifva ett eller två ord; i synnerhet framträder denna vid sammansättningar med **för-** och **til-** o. dyl., där valet stundom måste bli mer eller mindre godtyckligt. Interpunktionen är i denna upplaga oförändradt handskriftens egen med undantag endast för styckenas slut, där punkt användts i st. f. handskriftens komma med enstaka afvikelser i öfverensstämmelse med bruket i denna tids tryckta litteratur, t. ex. sid. 21: **ſegher/**. Där skiljetecken någon gång i hskr. saknas vid ett styckes slut, har här satts punkt utan anmärkning. Hskr. använder i själfva texten intet annat skiljetecken än komma och frågetecken; i marginalhänvisningarna brukas kolon (för att beteckna afkortadt ord) och punkt. I radslut saknas i hskr. stundom skiljetecken, där man annars skulle väntat ett sådant.

---

[1] Jfr *Een nyttwgh wnderw.* sid. 177 och XXXIX.

[2] Walchs upplaga af *Luthers Schriften* 1: 283.

Alla gentemot hskr. vidtagna ändringar äro angifna i noterna. Författarens egna öfverkorsningar samt tillägg i margen och öfver raden hafva likaledes anförts i noterna; eftersom vår handskrift är den enda kända af något af Olavus Petris egentliga arbeten, har det nämligen ansetts lämpligt att vid utgifvandet återge densammas detaljer med större utförlighet, än en handskrift från denna tid annars kan kräfva. Noterna till sid. 4, 81 och 87 hafva af typografiska skäl flyttats till sid. 3, 80 och 86.

För värdefull medverkan vid arbetets utgifvande betygar jag biblioteksamanuensen d:r Aksel Andersson min synnerliga tacksamhet.

UNDERVISNING
OM MENNISKANS ÄRLIGA SKAPELSE FALL OCH UPPRÄTTELSE

AF

OLAVUS PETRI.

Ept*er* thz alla Chriſtna me*n*niſkior endrechteliga[1] beke*n*na Jeſu*m* Chr*istu*m för theres Frelſare och Återlöſare/ ſom han ock ſa*n*nerliga år/ Ty thz giffu*er* hans nampn ſielfft tilke*n*na/ Jeſus/ thz år/ Frelſare/ Chr*istu*s/ thz år/ Smoordh/ Och thz haffu*er* ſå mykit jnbåra/ at han år en ſmoordh preſt och en ſmoordh konu*n*g/ Medh ſitt preſta embete/ gör han ena förlikni*n*g emellen Gudh och me*n*niſkiona[2]/ Och mz ſitt konu*n*ga embete beſkyddar och beſkermar han he*n*ne j frå thz he*n*ne ſkadheligit år/ Ept*er* thz nw/ han warder bekender och åkalladher/ th*er* före/ at han år en rett Jeſus Chr*istu*s/ thz år/ en rett Frelſare/ Preſt och Konu*n*g/ Så år thz tilbörligit/ ja/[3] ock ſtorliga aff nödhe*n*ne/ at man thet[4] rett beſi*n*nar och offu*er*wågher/ j hurudana motto han år en Frelſare och Återlöſare/ och hwad thz onda år/ ſom han haffu*er* frelſt[5]/ menniſkiona j frå/ När thz rett beſi*n*nat warder/ ſå giffz he*n*ne teſte ſtörre tilfelle/ til at priſa och åhra hono*m*/ ſom he*n*ne aff ſådana nödh frelſt och återlöſt haffu*er*/ Och vppå thz/ at ſådana må teſte better beſi*n*nat warda/ år hår en liten Vnderwijſni*n*g giordh/ aff th*e*n helga ſcrifft/ thz år/ aff Gudz eeghen Ordh/ vthdraghen/ fòr theres ſkul ſom eenfaldige åre/ och jcke ku*n*na/ eller tilfelle haffua/ at ſådana ſielffue vthdragha aff ſc*ri*ffte*n*ne/ th*er* bådhe thetta och a*n*nat meer ſom me*n*niſkio*n*ne bòòr weta/ vthletas kan/ Och warder j the*n*na Vnderwijſni*n*g/ korteliga fòrfattat/

---

[1] endrechteliga öfver raden.

[2] I hskr. ändradt från menniſkior.

[3] tilbörligit/ ja/ tillagdt i margen.

[4] ock öfverkorsadt efter thet.

[5] henne j frå/ öfverkorsadt efter frelſt.

[6] och huru ... hade/ i margen.

[7] ſkemliga ändrat till ſkåmliga.

[8] bo öfverkorsadt framför Böön.

❡ Fòrſt huru årliga och wel/ Gudh ſkapade Me*n*niſkiona/ och huru mykit gott han he*n*ne bereedt hade/[6] Th*er* nåſt huru jlla och ſkåmliga[7] ho*n* fòrſågh ſich/ och mz ſynde*n*ne fòrſpilte thz godha ſo*m* hon war ſkapat til/ Sedhan ward*er* hår fòregiffuit huru Gudh aff ſi*n*ne blotta nådh och bar*m*hertigheet geno*m* ſin Son Jeſu*m* Chr*istu*m/ haffu*er* vprettat me*n*niſkiona j gen til th*e*n åhro och herligheet ſom hon j frå fallen war/ Och ſå wil hår j ſa*m*ma Vnderwijſni*n*g mykit a*n*nat mz jnfalla/ Om Gudz lagh och bodh/ Om hans Euangeliu*m*/ thz år/ hans godha lyffte och tilſeyelſe/ Och om th*e*n Troo ſom me*n*niſkian ſkal ſettia til ſådana Gudz lyffte och tilſeyelſe/ Så warder hår ock talat om ena Chriſteliga Bòòn[8] til Gudh/ och a*n*nat meer ſom Chriſtna me*n*niſkior år nyttigt at weta.

Om menniſkionnes ärliga ſkapelſe.

TIl thz förſta/ är beſi*n*nandes/ at Moſes ſc*r*iffuar j ſi*n*ne Förſta boock/ huru·Gudh ſkapade hi*m*mel och jordh/ beprydde[1] och vthſtofferade them aldeles ſom thz behöffdes och hono*m* ſom ſkapade/ behageligit war/ Hi*m*melen beprydde han mz/ Sool/ Måna och[2] ſtiernor mz beſynn*er*lig gong och krafftter/ til at lyſa och werka offu*er* jordhena/ Men jordhena (ſedhan han hade ſatt watnet offu*er* ena ſidho[3]) beprydde han mz lööff och gråſſ/ alla handa trää och örter/ Och ſkapte ſå allahanda diwr/ foglar och fiſkar/ och beſtelte hwario diwre ſitt beqwemeliga rwm/ Tå nw ſå alt reedho war/ hi*m*mel och jordh/ wädher och watn/ och hwart och[4] jtt aff them hade fått ſådana prydni*n*g och fulkomligheet ſom thy höffdes haffua th*e*r til/ at thz ſkulle wara Gudhi behageligit/ Så war än tå jngen til ſom ſådana alt föreſtå ſkulle/ nyttia och bruka/ och haffua th*e*r gangn aff/ Thz war ſkapat/ ja/ ganſka wel ſkapat/ ſom gangn ku*n*de göra och regeras ſkulle/ Men han war jcke ſkapat/ ſom ſådana regera/[5] nyttia och bruka ſkulle.[6]

TÅ ſade Gudh/ Låt oſſ göra me*n*niſkiona til jtt belete Gene: 1. thz oſſ lijkt är/ th*e*n rådha ſkal offu*er* fiſkanar j haffuet och offu*er* foglanar vnder hi*m*melen/ och offu*er* fänadhen och offu*er* hela jordhena/ offu*er* alt thz ſom kräker på jordenne/ Och Gudh ſkapade me*n*niſkiona ſich til jtt beläte[7]/ til Gudz beläte ſkapade han hono*m*/ Man och qui*n*no ſkapade han them.

---

[1] be efteråt tillskrifvet.

[2] och tillskrifvet öfver raden.

[3] ſidhan ändradt till ſidho.

[4] och tillskrifvet öfver raden.

[5] / tillskrifvet, och öfverkorsadt efter regera.

[6] T utsuddadt omedelbart efter ſkulle/

[7] belete ändradt till beläte.

Och Gudh welſignade th*e*m och ſadhe[1] til th*e*m/ Warer fruchtſa*m*me och föröker jdher och vpfyller jordhena/ och haffu*er* he*n*ne vnd*er* jdher/ och rådher offu*er* fiſkanar j haffuet och offu*er* foglanar vnd*er* hi*m*melen/ och offu*er* all diwr ſom kråla[2] på jordhene.

Och Gudh ſadhe/ Sij/ jach haffu*er* giffuit jdher alla handa örter ſom fröö haffua på hela jordhe*n*ne/ och allahanda fruchtſam tråå/ och tråå ſom fröö haffua j ſich ſielff/ jdh*er* til maat/ och allom diwrom på jordhe*n*ne/ och allom foglom vnder hi*m*melen/ och allo thy ſom kråker på jordhe*n*ne och lijff haffu*er*/ at the ſkola haffua[3] allahanda gröna örter til at åta/ Och thz ſkeedde ſå/ Och Gudh ſågh på alt thz han giordt hade/ Och ſij[4]/ thz war alt ganſka gott.

Gene: 2. Och ån ytt*er*ligare ſc*ri*ffuar Moſes/ Och Herren Gudh giorde me*n*niſkiona aff jordhe*n*nes ſtofft/ och jnblåſte vthi hans nåſa en liffuande anda[5]/ och ſå wardt Me*n*niſkian en liffuande ſiål.

Thetta förſc*ri*ffna/ år Gudz eeghet taal/ thz han om me*n*niſkio*n*nes ſkapelſe/ geno*m* ſin tienare Moſen talat haffu*er*/ ſom om ſa*n*ni*n*gen jcke fela kan/ Och åre hår vthi tw ſtycke til beſi*n*nandes/ Förſt huru ſielffua me*n*niſkian ſkapat år/ Sedhan til hwad hon år aff Gudhi ſkickat och förordinerat/ Til thz förſta år thz högt reknandes/ at tå Gudh wille ſkapa me*n*niſkiona/ toogh han thz j ſi*n*ne Trefaldigheet/ ſåſom j betenkiande/ och hade th*er* rådhſlagh om/ ſåſom han noghot beſynn*er*ligit ſkapa wille/ thz yppare och högre wara ſkulle/ ån the andra Creaturen ſom til före*n*ne[6] ſkapat woro/ Th*er* före ſade han/ Låt oſſ göra me*n*niſkiona ꝛc. Så ſade han jcke om noghot aff the[1] andra[2] Creaturen/ men[3] ſkapade th*e*m ſlått hådan/ vtan all ſådana ordh och rådhſlagh/ Haffu*er* nw Gudh ſådana rådh och betenkiande hafft om Me*n*niſkiones ſkapelſe/ år klart på tagha at han haffu*er* reknat he*n*ne hògt/ Och thz han haffu*er* reknat hògt/ thz bòòr ock aff androm hògt reknat warda/ Så ſeer man ock at Gudh ſkapade Me*n*niſkiona ept*er* ſitt eeghet belåte/ thz hono*m* ſkulle lijkt wara/ jntit a*n*nat Creatur ſkapade han så/ Nw moſte man jw thz beke*n*na/ at wara ſkapat ept*er* Gudz belåte och wara hono*m* lijck/ år en ſtòrre åhra och haffu*er* mera gott mz ſich/ ån noghon me*n*niſkia j thetta lijffuet retzliga beſi*n*na kan/ Och wore hår om mera ſeyandes/ ån thz ſkulle mz få ordh ku*n*na fòrfattat warda/ Doch wil man noghot/ korteliga tala hår om.

---

[1] Ett streck liknande ett komma är säkerligen oafsiktligt tillkommet efter ſadhe.

[2] kråka ändradt till kråla. [3] Hskr.: haffua/

[4] Prickarna öfver ij äro uteglömda. Olavus skrifver ij och y olika; se faksimilet.

[5] A öfverkorsadt framför anda. [6] war öfverkorsadt efter til förenne.

Och moſte man hår betenkia och offu*er*wågha/ så mykit mògheligit kan wara/ hwad Gudz retta lijknelſe och[4] belåte år/ th*e*r me*n*niſkian år ſkapat epter/ Thet moſte man jw beſi*n*na/ at me*n*niſkian jcke haffu*er* j lekamliga motto wordet ſkapat ept*er* Gudz belåte/ ty Gudh år en Ande/ och haffu*er* jcke leka*m*ligh lijknelſe/ vtan j dygd och kraffter haffu*er* me*n*niſkian warit ſkapat til Gudz belåte/ Ty Gudh år lijffachtig/ ja/ ſielffua lijffuet th*e*r jngen dòdz art vthi år/ Han år th*e*n ſa*n*na Heligheeten/[5] Rettferdigheeten/ Godheeten/ Wijſheeten/ Krafften/ och alt gott/ och all fulkomligheet år j hono*m*/ och thz år hans retta art och natur/ Så ſkapade nw Gudh me*n*niſkiona lijffachtiga vtan alt dòdz qwall/ Han ſkapade he*n*ne heliga[6] rettferdiga/ froma och godha vtan alla ſynd och onda luſtar/ Han ſkapade he*n*ne mz wijſheet til at weta och fòrſtå hans

---

[1] jcke . . . the tillagdt i margen i st. f. öfverkorsadt om (: öfver raden) jntit af the.

[2] andra tillagdt i margen.

[3] men tillskrifvet öfver raden i st. f. öfverkorsadt vtan.

[4] lijknelſe och/ i margen.

[5] Heligheeten/ i margen; det begynnande h ändradt till H.

[6] heliga i margen.

wilia och[1] ſi*n*ne/[2] och ſtarkheet til at göra och vthretta thz
hono*m* behageligit war/ Och korteliga ſeyandes/ Gudh
ſkapade me*n*niſkiona ept*er* ſitt eeghet ſi*n*ne/ mz en ſådana
godh wilia[3] art och natur/ ſom han ſielff hade/ ſå at hon
jcke a*n*nat wille än thz hans wilie war/ En ſådana Gudz
hampn hade me*n*niſkian vppå ſich/ tå hon förſt ſkapat war/
Och jntit war j he*n*ne thz Gudhi miſhagade/ ty he*n*nes
ſi*n*ne och wilie droogh aldeles offu*er* eens mz Gudz ſi*n*ne
och wilia/ Th*er* til wardt hon ock regerat aff Gudz Anda/
J ſå motto/ ſom nw ſagdt är/ war me*n*niſkia*n* ſkapat
ept*er* Gudz beläte/ Och om ſådana Gúdz beläte[4] talar offta
Ephe: 4. S. Paulus j ſina Epiſtler/ ther me*n*niſkian ſkal förnyias
2 Cor: 4.[5] och renoueras epter/ Han kallar th*e*nna Gudz hampnen/
Collo: 3. jtt nyyt creatur/ jnwertes me*n*niſkio/ beläte ſom ept*er* Gudhi
2 Petri 1. ſkapat är/ Och[6] S. Petrus kallar thz en Gudz natur.

Thetta Gudz belätet haffu*er* hafft mera ähro och herligheet mz ſich/ än noghon me*n*niſkia j thetta[7] lijffuet tenkia ell*er* beſi*n*na kan/ Och än tå me*n*niſkian war på kropſens wegna ſkapat aff jordhe*n*nes ſtofft/ Så war thz he*n*ne doch[8] på th*e*n tijdh*e*n til jngen förachtelſe/ Ty jordhen war ock tå/ j ſi*n*ne motto/ jtt heligt och Gudhi behageligit ting/ Och hon war tå en welſignat jordh/ mz lööff och gräſſ/ och all th*e*n ähro och herligheet/ ſom he*n*ne tiente/ beprydd och vthſtofferat/ och war j Gudz åſyyn/ j bland the andra Creaturen ganſka godh[9]/ Ty war thz ock me*n*niſkione jngen neeſa ell*er* förachtelſe/ at he*n*nes kropp war giordh aff jordh/ Vthan thz war he*n*ne heller en ähra/ och tiente he*n*ne ock thz beſt/ at hon ſom ſkulle wara en Herre och regera the andra lekamliga Creaturen/ ſkulle ock ſielff j noghon motto wara lekamlig/ ellies hade the andra lekamliga Creaturen jcke ku*n*net ſeedt ell*er* kendt ſin herra ſom th*e*m ſkulle regera/ Lekamlig óghon ku*n*na jcke ſee a*n*nat ån thz ſom lekamligit år/ Men på ſiele*n*nes wegna år hon andelig/ Och år ſå me*n*niſkian mz the lekamliga Creaturen/ lekamlig/ och mz ånglar och a*n*nor andelig Creatur/ år hon andelig/ Och ſå haffuer Gudh vnd*er*liga och ganſka konſteliga ſkapat me*n*niſkiona/ aff tw åttſkilielig ting/ kropp och ſiel/ Lekamen och anda/ och bådha delanar konſteligare[1] giordt och vthſtofferat/ ån noghon me*n*niſkia j thetta dódheliga lijffuet kan noghon tijdh rezliga vthranſaka.

---

[1] och öfver raden.
[2] til at ... ſinne/ i margen.
[3] wilia i margen.
[4] belete ändradt till beläte.
[5] Hskr.: 2 Cor: 3.
[6] Ett halffärdigt P öfverkorsadt efter Och.
[7] j thetta i margen.
[8] til öfverkorsadt efter doch.
[9] godh i margen.

❡ Kroppen ſom doch ka*n* mz lekamlig óghon beſeedd och beſkodhat warda/ år ſå[2] mz lemmar/ hwdh/ kótt och been/ broſk/ ſenor och ådhror/ ledher och ledhamoot ſamanſatt/ at man må ſee th*er* jtt Gudz meſterſtycke/[3] Och ſå mo*n*ga åtſkilieliga lemmar åro j me*n*niſkio*n*nes kropp at vnder år/ Och hwar lem haffu*er* doch beſynn*er*lighit embete och nytto mz ſich/ Óghat ſeer/ Órat hórer/ Nåſana luchta/ Tungan ſmakar/ och mz[4] flere lemmar ſom th*er* til hóra/ talar hon ock/ Och korteligha til ſeyandes/ J me*n*niſkio*n*nes hela kropp år jcke th*e*n mi*n*ſte lem/ ſena eller ådhra mz mi*n*dre han jw haffu*er* ſitt embete[5] och werk th*er* hele kroppen haffu*er* nytto och gangn aff/ Hwad konſt på hånder och fóter och flere vthwartes lemmar lagd år/ thz ſeer man fór óghonen/ Och år doch faſt mera konſt lagd på thz ſom jnnan fór hwdhenne år/ ån thz man vthwartes ſeer/ Huru hiertat/ lu*n*gan/ maghen/ leeffren/ niwranar/ driffua ther*es* embete och werk j me*n*niſkio*n*ne/ år vnderlighare/ ån thz ſkulle noghon tijdh ku*n*na vthſeyas/ Monge lårde och fórſtonde mån haffua beflijtat ſich th*er* om/ at the motte vthleta alla me*n*niſkio*n*nes lemmar ſenor och ådhror/ mz ther*es* werk och krafftter/ Och haffua fór th*e*n ſkul/ monga dódha kroppar/ ledh frå ledh/ och lem frå lem vpſkurit/ och haffua doch aldrig ku*n*net[6] alt vthſpana ſom Gudh haffu*er* ther jnſatt[1]/ Så mykit vnderlighit haffua the[2] likwel mz ther*es* ranſakan fu*n*net/ at the haffua begynnat kalla Me*n*niſkiona/ th*e*n mi*n*dre Werldena/ giffandes th*e*r mz til ke*n*na/ at ſåſom th*e*n ſtora Werlden[3] ſom beſlutar hi*m*mel och jordh/ eeld/ wåd*er* och watn vthi ſich/ haffu*er* mong och vnderlig ting j ſich mz åtſkilieliga krafft*er*/ the th*e*r flere åre/ och vnderligare/ ån at the ſkulle alla ku*n*na vpfi*n*nas/ Så år thz ock mz me*n*niſkio*n*ne/ j he*n*ne år mera aff Gudhi jnſatt/ ån nogho*n* me*n*niſkia vpſøkia kan/ Th*e*r føre må hon ock wel[4] mz retto heta Werld/ Men then mindre/ eller th*e*n litzla Werlden/ Och før th*e*n litzla werlde*n*nes ſkul/ år th*e*n ſtora werlde*n* ſkapat.[5]

---

[1] ändelsen re tillskrifven öfver raden.

[2] ſå öfver raden.

[3] ſamanſatt/ ... meſterſtycke/ i margen.

[4] mz i margen.

[5] / t öfverkorsadt efter embete.

[6] Hskr.: kunnet/

¶ Th*e*n th*e*r nw luſt haffu*er* til at ſee vnd*er*lig ting/ hono*m* gørs jcke førmykit behooff/ at fara wijdht om[6] kring j th*e*n ſtora werlde*n*ne til[7] at ſee och beſkodha thz ſom ſelſynt och vnderligit år/ Vtan beſkode mera Gudz vnderliga/ krafftiga[8] och konſteliga werk j ſich ſielffuom/ j ſi*n*ne litzla Werld/ th*e*r ſkal han fi*n*na mera vnder/ ån han ſkal ku*n*na[9] beſi*n*na/ Then ther allenaſt wil mz acht och flijt[10] beſkodha/ Øghat/ ſom år doch en liten lem/ han ſkal bemerkia Gudz vnd*er*liga werk th*e*r vthi/ huru thz år ſa*m*manſatt aff monga hi*n*nor/ then ena offu*er* th*e*n andra och beſluta wetzſko emellen ſich/ och åro anſeende ſom en klaar ſpåghel/ och haffua en liten prick vthi ſich/ th*e*n man kallar/ Øgnaſteen/ th*e*r en vnd*er*lig krafft vthi år/ Så at j geno*m* så litet ting kan hi*m*mel och jordh/ mz the lekamliga ting ſom th*e*r vthi åre/ j ſi*n*ne wijdd och ſtoorleeck begripin warda/ Hoo kan til fylleſt thz vthſpana och begru*n*da/ at en ſå liten prick ſom Ögnaſtenen är/ ſkal ku*n*na begripa ſådana ſtoor och wijdh ting/ ſom wij doch daghliga j oſſ ſielffue förni*m*me? Och ſå ſom thz är mz Öghat/ at Gudh haffu*er* th*er* ena vnd*er*liga krafft jnſatt/ Så[1] haffu*er* han ock giordt mz alla andra me*n*niſkio*n*nes lemmar/ hwar wij ſådana rett beſi*n*na ku*n*de/ Och tacka hono*m* th*er* före ſom oſſ boorde.

---

[1] jnſatt öfverkorsadt; i margen tillskrifvet mehra jnſatt ån vthletas kan, hvaraf sedan allt utom jnſatt öfverkorsats.

[2] the öfver raden.

[3] Hskr.: ſåſom j then ſtora Werldenne.

[4] ock wel i margen.

[5] Och før ... ſkapat/ senare tillskrifvet i raden, som förut innehöll endast ändelsen den/

[6] wt öfverkorsadt efter om.

[7] vnderlig tin öfverkorsadt efter til.

[8] / krafftiga/ i margen; we öfverkorsadt i raden framför och.

[9] finna öfverkorsadt efter kunna.

[10] mz ... flijt i margen.

Ept*er* thz nw/ at Gudh haffu*er* ſå ärliga och konſteliga ſkapat kroppen och[2] th*e*n delen j me*n*niſkio*n*ne ſom lekamlig är/ huru mykit mera fäghrind/ ſkal han tå haffua ſkapat j ſiäle*n*ne ſom andeligh är/ Men ept*er* thz man jcke kan ſee h*e*n*n*e mz lekamlig ögh on/ ell*er* mz noghot vthwartes ſi*n*ne begripa he*n*ne/ kan man j thetta lijffuet jcke[3] vthranſaka th*e*n konſteliga fäghrind och krafft[4] ſom Gudh haffu*er* ſkapat j he*n*ne[5]/ Aff he*n*nes werk och bedreff/ må man noghot litet ku*n*na merkia hwad hon är för jtt ting/ Man ſeer och bemerker/ huru hon j jtt ögnableck kan mz hoghen och tankan fara kringom hela werldena/ Och kan j tankan fatta och begripa hi*m*mel och jordh/ Hon kan fatta thz ſom warit haffu*er* och framfarit är och jcke mera är til/ Hon kan ock fatta och begripa thz ſom jcke än nw haffu*er* warit/ vtan här ept*er* warda ſkal/ Så kan hon låta tankan löpa bådhe offu*er* thz ſom framfarit är/ och thz ſom ko*m*ma ſkal/ Thz hon j ſi*n*net ſeedt och hördt/ eller och ellies förnu*m*met haffu*er*[6]/ thz kan hon j mi*n*net behålla/ Och j twijffuelachtiga ſaker/ kan hon/ aff thz hon haffu*er* j förfarenhete*n*ne förnu*m*met och j mi*n*net behallet/ vthleta och[7] mz tankan och hoghen vthranſaka/ hwad rett är/ Aff ſådana[8] krafftter kan noghot litet bemerkt warda/[9]

---

[1] är thz ock öfverkorsadt efter Så; i stället haffuer ... gjordt tillsatt i margen.

[2] kroppen och i margen.

[3] ſå öfverkorsadt efter jcke.

[4] och krafft i margen.

[5] mz öfverkorsadt efter henne.

[6] haffuer i margen.

[7] vth öfverkorsadt efter och.

[8] ſielennes öfverkorsadt efter ſådana.

[9] hwad öfverkorsadt efter warda/

hwilkit jtt ådhela ti*n*g ſielen år/ Och åre doch he*n*nes[1] kraffter nw ganſka mykit förſwaghada[2]/ och åre jntit når[3] ſå fulkomliga/ ſom the woro tå me*n*niſkian förſt war ſkapat.

Aff alt thz ſom nw förtald år/ kan noogh merkt warda/ huru årliga/ konſteliga och wel/ Gudh j ſi*n*ne godheet och krafft/ haffu*er* ſkapat me*n*niſkiona/ Och th*er* vthoffu*er*/[4] mz ſi*n*ne gudhdomeliga dygd och art/ ſå beprydht och vthſtofferat he*n*ne at hon war hans beláte[5] lijck/ ja/ hon war hans retta beláte ſom hono*m* lijkt war/ ſom man aff Moſi Ordh hördt haffu*er*/ Och ån tå Gudz obegripeliga wijſheet och krafft/ warder j all hans Creatur beſkodhat/ Så warder hon doch beſynn*er*liga beſkodhat j th*e*n handel han haffu*er* hafft mz me*n*niſkio*n*ne/ ſom man hår ept*er* wijdhare förni*m*mande warder/ Och ſå haffue wij nw noghot litet hördt/ aff th*e*n åhro och hårligheet ſom Gudh haffu*er* ſkapat me*n*niſkiona vthi på he*n*nes eghen perſones wegna/ Nw wilie wij ock noghot litet höra/ til hwad[6] hårligheet och åhro Gudh j ſi*n*ne godheet/ förordinerade och ſkickade Me*n*niſkiona/ tå han he*n*ne ſå wel ſkapat och vthſtofferat hade.

OCh år förſt merkiandes/ at ept*er* thz me*n*niſkia*n* war ſå årligha och wel ſkapat/ ſå höffdes ock he*n*ne haffua jtt herligit embete och wara j jtt herligit rwm/ Th*er* före[7] ſade ock Gudh til me*n*niſkiona/ tå han he*n*ne ſkapat hade/ Gene 1. och gaff he*n*ne welſignelſe/ Warer fruchtſa*m*me och föröker jdher[8] och vpfyller jordhena Och haffu*er* he*n*ne vnder jdh*er*/ Och rådher offu*er* fiſkanar j haffuet och offu*er* foglanar vnder hi*m*melen/ och offu*er* all diwr ſom kråla på jordhe*n*ne/ Thenna Gudz Ordh giffua klarliga til ke*n*na/ til hwad Gudh ſkickade me*n*niſkiona/ Thz år/ Hon ſkulle wara en Herre på jordhe*n*ne/ rädha offu*er* the andra Creaturen och regera th*em*/ Til hwilket regement hon ock noogh ſtickeligh war/ Hon war wijſſ noogh/ Stark och mechtig noogh/ Hon war ock rettferdig noogh til at ſtå ſådana regeme*n*te före/ ja/ he*n*ne fattades jngen deel/ ſom til ſådana herradöme behöffdes/ Hon war mz ſådana wijſdom begåffuat/ at hon wel wiſte huru hwart och jtt diwr regeras ſkulle/[1] hon kende theres art och[2] natur wel/ Ty all th*e*n tijdh hon/ geno*m* th*e*n wijſdom Gudh hade begåffuat he*n*ne mz/ ku*n*de ke*n*na hono*m* ſom ſkaparen war/ war thz he*n*ne en ri*n*ga ting at ku*n*na ke*n*na Creaturen/[3] Th*er* före ſcr*i*ffuar ock Moſes/ at Gudh hade all diwr fram för me*n*niſkiona at han ſkulle[4] ſee til huru han ſkulle nempna th*e*m/ Ty ſåſom me*n*niſkian allahanda liffua*n*de diwr nemde/ ſå ſkulle the heta/ Och me*n*niſkian gaff hwart och jtt fånat och foghlowen vnd*er* hi*m*melen/ och diwren på markenne ſijn nampn/ Adam ſom all diwr gaff nampn war förſtondigh noogh hwad nampn ſom hwario diwre tiente/ Och hono*m* war aff Gudhi th*e*n macht giffui*n*/ at hwad han ſade och giorde/ th*er* moſte the andra Creaturen ſom vnd*er* hans wold wore/ retta ſich ept*er*/ Och förmåtte han mera/ mz jtt ordh/[5] än Leyon och biörnar och a*n*nor ſtark diwr/ mz allo theres macht/ Ty the woro hono*m* aff Gudhi vnd*er*giffui*n* och moſte wara hono*m* lydhig/ Thz giorde the ock g*er*na/ mz allo lydhno/ Och kende me*n*niſkiona/ godh noogh för theres herra/ Och ſåſom me*n*niſkian war Gudhi lydhig/ ſå woro ock[6] the andra Creaturen he*n*ne lydig/ Och war ſå jcke a*n*nat än en rett Gudz lydhna j all Creaturen/ Och tå war jtt herligare regement[7] j bland Gudz Creatur/ än nw noghon me*n*niſkia rett beſi*n*na kan.

---

[1] wåſende och öfverkorsadt efter hennes.

[2] förſwaghade ändradt till förſwaghada.

[3] nw öfverkorsadt efter når.

[4] ſå öfverkorsadt efter vthoffuer/

[5] belete ändradt till beláte.

[6] hwad i margen.

[7] före i margen.

[8] jdher i margen.

Gene: 2.

---

[1] ty öfverkorsadt efter ſkulle/

[2] art och i margen.

[3] Ty all then tijdh . . . Creaturen/ tillskrifvet under sidan.

[4] giffua them öfverkorsadt efter ſkulle.

[5] Först: mz jtt ordh/ mera/; ordningen sedan ändrad.

[6] ock skrifvet i raden efter öfverkorsadt och.

[7] och öfverkorsadt efter regement.

Och ept*er* thz me*n*niſkian war ſå årligha ſkapat och begåffuat/ ſom nw ſagdt år/ Så hade ock Gudh förſeedt he*n*ne mz jtt ſådana rwm och heman ſom he*n*ne wel tiente/ Gene: 2. Ty ſå ſågh*er* Moſes/ Och HERREN Gudh planterade en luſtgårdh vthi Eden öſter vth/ och ſatte th*er* jn me*n*niſkiona ſom han giordt hade/ Och HERREN Gudh låt vpwexa aff jordhe*n*ne alla handa tråå/ luſtig til at ſee och godh til at åta/ och lijfzens tråå mitt j Luſtgårdeno*m*/ Och ku*n*dſkapſens tråå på gott och ondt/ Och noghot th*er* ept*er* ſåg*er* åter Moſes/ Och HERREN Gudh toogh[1] me*n*ikiſkiona och ſatte hono*m* in[2] vthi Luſtgården Eden/ at han hono*m* bruka och bewara ſkulle/ Och HERREN Gudh bödh me*n*niſkio*n*ne och ſade/ Tu ſkalt åta aff allahanda tråå j Luſtgårdenom/ Men aff ku*n*dſkapens tråå på gott och ondt ſkal tu jcke åta/ Förty/ på hwad dagh tu th*er* aff åter ſkal tu dödhen döö.

Aff teſſe Moſi ordh kan wel bemerkt warda/ at såſom Gudh hade j alla motto wel förſeedt me*n*niſkiona mz en årligh ſkapelſe och mz jtt herligit welle offu*er* the andra Creaturen/ Så haffu*er* han ock he*n*ne wel[3] forſeedt mz jtt luſtigt heeman och boni*n*g/ jcke mz ſådana hwſſ och bygni*n*g/ ſom man nw brukar/ ty ſådana behöffdes jntit/ vtan mz en luſtigh trågårdh/ en rett roſengårdh/ th*en* man kalla plåghar Paradijs/ Ther luſtigh tråå wore til at[4] anſee och beſkodha/ Och boo och wiſtas j bland the tråån/ hade ſtörre welluſt mz ſich ån noghon me*n*niſkia til fylleſt beſi*n*na ell*er* vthſeya kan/ jtt tråå j Paradijs hade ſtörre welluſt mz ſich til at liggia och ſittia vnder/ ån all the palatz och luſthwſſ ſom noghon tijdh j werlde*n*ne byggias ku*n*na/[5] Och ept*er* thz Gudh hade ſå ſkapat me*n*niſkiona at hon ſkulle behöffua lekamlig maat och dryck/ Th*er* före hade han ock/ ſå j th*en* motton/ ſom j all a*n*nor motto/

---

[1] toogh i margen.

[2] in öfver raden.

[3] han samt henne wel under raden; wel öfverkorsadt efter forſeedt.

[4] at öfver raden

[5] jtt trää ... kunna/ i margen.

wel förſörgdt he*n*ne/ Ty the tråå[1] ſom woro luſtig til at ſee/ the båro ock th*e*n frucht ſom war godh och beqwemelig til at åta/ Lijffzens tråå/ ſom lijffzfrucht baar/ war th*er* ock mitt j Paradijs/ Alla handa gröna Örter[2] teſlikes/ hade me*n*niſkian ept*er* ſin eegh*e*n wilia/ ſich til ſpijs/ Och ån tå thz ſynes/ ept*er*[3] th*e*n kråſeligheet ſom nw år j werlde*n*ne/ wara en ringa ſpijs/ åple och a*n*nor frucht/ mz the gröna örter ſom jorden baar[4]/ Så ſkal man doch jntit twiffla th*er* vppå/ att jtt åple ſom th*er* wexte/ ſkal haffua better ſmakat/ hafft mera welluſt mz ſich/ och better beko*m*met/ ån all th*e*n kråſeligheet j hela werlde*n*ne ſkal ku*n*na beredhas/ Teſlikes fattades th*er* jcke heller dryck/ Ty vthaff[5] Luſtgårdenom Eden (ſegher Moſes) gick en ſtröm til at watna Luſtgården/ och han delade ſich j fyra hoffuudh flodher/ Sa*m*ma watn ſkal haffua me*n*niſkio*n*ne j th*e*n tijdh*e*n better ſmakat och better beko*m*met/ ån alla the beſta drycker ſom j werlde*n*ne fi*n*nas ku*n*ne ja thz watn ſom tå war/ war he*n*ne en rett helewågh/[6] Ty/ ept*er* thz Gudh hade ſå årligha ſkapat me*n*niſkiona/ Så förſörgde han he*n*ne ock j alla motto på thz högſta.

Så ſkal man ock thz beſi*n*na/ at j Luſtgårdeno*m* eller Paradijs/ hade me*n*niſkian jngen nöödh aff heta eller köld/ ty/ tå war j alla motto welluſt/ och jngen nöödh Th*er* före behöffde Adam och Heua ſom nakne woro[7] jngen klådhe för heta ell*er* köld ſkul/[8] Til prydni*n*g behöffde the jcke heller klådhe/ ty theres nakenheet/ och blotta hwdh mz theres meenlöſo/ beprydde th*e*m mera/ ån alla werlde*n*nes hårliga klådh*er* noghon tijdh göra ku*n*na/ Ty theres blotta hwdh och meenlöſa/ war en rett lijffachtigh klådebonat/ th*e*n me*n*niſkionar aldra beſt beprydde/ th*e*n Gudh ſielffu*er* hade bekládt th*e*m mz/ Och fór th*e*n[1] ſkul ſägh*e*r Moſes/ at me*n*niſkian och hans huſtru/ wore bådhen naken och blygdes jntit/ The wiſte aff jngen ſkam/ ty jngen ſkam war tå til/[2] The[3] woro årliga wel[4] ſkapade och hade jngen th*e*n lem ſom tå hade ſkam ell*e*r blygd mz ſich/ Th*e*r fóre war theres nakenheet och meenlóſa/ th*e*m en hårligare klådebonat/ ån noghon me*n*niſkia nw rett beſi*n*na kan/ The andra diwre*n* becládde Gudh/ Foglanar mz fiádhrar och dwn[5]/ Fiſkanar mz fiell ell*e*r a*n*nat ſådant/ Diwren mz håår och ragg/ Men Me*n*niſkian war mz nakna fåghrind/ mera beprydd, ån noghot aff the andra Creaturen.[6]

---

[1] tråån ändradt till tråå.

[2] hade öfverkorsadt efter Orter.

[3] thz öfverkorsadt efter epter.

[4] baar öfver raden.

[5] vth öfver raden.

[6] ja ... helewågh/ i margen.

[7] Adam ... woro öfver raden i st. f. efter behöffde öfverkorsadt the.

[8] Hskr.: köld/ ſkul/

Så haffu*er* man nw aff thz ſom ſagt år/ hórdt/ huru årliga och wel Gudh hade ſkapad me*n*niſkiona/ och j alla motto wel fórſeedt och beſorgt he*n*ne/ mz all th*e*n deel hon behóffde/ ja/ fórra ån han henne ſkapade/ hade han bereedt he*n*ne rwmet th*e*r hon boo ſkulle/ och maten och drycken ſom hon ſkulle haffua fódhona aff/ Så haffu*er* man[7] ock hórdt huru hon war aff Gudhi ſkickat til en Herra[8] offu*er* the andra diwren och offu*er* hela jordhena/ th*e*r hon hade ena fulkomliga lydhno/ Och på thz at[9] me*n*niſkian ſom j enne ſådana åhro/ aff Gudhi vpſatt war/ ſkulle ock haffua thz mz[10] j daghlig åmi*n*nelſe/ at hon hade en Herra offu*er* ſich/ th*e*n hon ſkulle hórig och lydig wara Ther fóre/ hade ock Gudh/ j bland a*n*nor tråå/ ſatt ku*n*dſkapſens tråå på gott och ondt/ och fórbóódh he*n*ne at åta th*e*r vthåff/ Och ſade at hwad dagh hon åte th*e*r vthåff/ ſkulle hon dódhen dóó/ Aff all a*n*nor tråå motte hon frijtt åta/ Men aff ku*n*dſkapſens ell*e*r wijſheete*n*nes tråå ſkulle hon jcke åta/ Vtan ſå offta hon thz ſåghe ſkulle hon j hogh ko*m*ma och[11] tenkia på thet bodh ſom aff Gudhi vthgonget war/ hwilkom he*n*ne borde lydigh wara/ Skulle hon ock[1] så weta/ och wel giffua ther[2] acht vppå/ att all he*n*nes welfårdh och ſaligheet ſtodh j Gudz Ordz[3] lydhno/ gi*n*ge hon th*er* j frå ſå ko*m*me hon på all ſkadha och förderff/ ja/ hon ko*m*me j frå lijffuet och j dödhen/ För th*e*n ſkul ladhe Gudh ock thet wijte th*er* widh/ Och ſade/ Hwad dagh tu th*er* aff åter, ſkal tu dödhen döö/ Och gaff th*er* mz klarliga til ke*n*na/ at om me*n*niſkian hölle ſich widh hans Ordh/ ſkulle hon bliffua j lijffuet/ Men trådde hon th*er* j frå/ ſkulle hon ko*m*ma j dödhen/ Ty ſåſom Gudh haffu*er* all ting ſkapat geno*m* ſitt Ordh/ ſå hallas the ock j ſa*m*ma Ordhe widh macht/ Ko*m*ma the ther j frå ſå ko*m*ma the j frå lijffuet/ ty Ordhet år thet retta lijffuet. Joh: 1.

---

[1] then öfver raden. [2] The wiſte ... til/ i margen.

[3] Ty öfverkorsadt framför the, som ändrats till The.

[4] ſkad öfverkorsadt efter wel. [5] och dwn öfver raden.

[6] The andra diwren ... Creaturen/ tillskrifvet under sidan.

[7] man i margen. [8] herra ändradt till Herra. [9] at öfver raden.

[10] thz mz i margen. [11] j hogh komma och i margen.

Tå nw Creaturen bliffua ſtåndandes hwart j ſitt[4] ſkick ſom Gudh th*e*m ſkapat haffu*er* och ept*er* ſom hans Ordh lydher/ ſå ſtå the ganſka wel/ Och j th*e*m warder tå beſkodhat[5] Gudz ſtora och obegripeliga Wijſheet och Godheet/ ja/ för th*e*n ſkul åre the ock ſkapat at ſådana ſkal j th*e*m beſkodhat warda/ Och för th*e*n ſkul[6] ſade konu*n*g Salomon/ at Gudh haffu*er* all ting ſkapat för ſina ſkul/ Thz år/ at noghot ſkulle wara til/ ſom aff hans Godheet ku*n*de deelachtigt wara/ och th*er* hans Wijſheet och ewigha krafft ku*n*de bewiſa ſich j geno*m*/ Han haffu*er* ſielff j ewigheet/ warit wijſſ krafftig och godh/ Men ſå lenge han war allena hade han[7] ſina dygder allena/ Nw war han ſielff ſå froom och godh/ at han wille at noghro andre ſkulle niwta hono*m* gott ått/ Th*er* före ſkapade han ſå mång åtſkilielig Creatur/ j bland hwilken me*n*niſkian år

Prouer: 16.

---

[1] ock öfver raden i st. f. samma ord öfverkorsadt efter ſå.

[2] ther öfver raden i st. f. samma ord öfverkorsadt framför wel.

[3] Ordz i margen.

[4] ſitt öfver raden i st. f. öfverkorsadt ſich.

[5] j them öfverkorsadt efter beſkodhat.

[6] ſkul i margen.

[7] ock öfverkorsadt efter han.

th*en* fornemligaſta/ th*er* Gudh meſt haffu*er* bewijſt ſina Godheet och barmhertigheet vppå/ Doch ſkijn hans ewiga Godheet/ Wiſheet och krafft j all hans Creatur/ Och ſå haffu*er* han bewijſt ſina Godheet/ at alt thz han haffu*er* giordt/ thz år (ept*er* ſom han thz giordt och ſkickat[1] haffu*er*) ganſka nyttigt och gott/ Och th*er* vthi bewiſas Gudz Godheet / at all Creatur åre ſå ſkapat/ at thz ena ſkal tiena thy andro til godho och gangn/ Och ſå warder Gudz ewiga krafft/ Wijſheet och Godheet j all hans Creatur beſkodhat doch j thz ena meer och j thz andra mi*n*dre/ ept*er* ſom hono*m* j ſitt godha behagh/ tektes th*e*m vthdela/ Men på me*n*niſkio*n*ne ſkijn hans barmhertigheet aldra meſt/ ſom man hår ept*er* hörande[2] warder.

Th*en* th*er* nw wil beſkodha Gudz Godheet j hans Creatur han giffue acht på the werk ſom hwart och jtt år aff hono*m* ſkickat til/ Hi*m*melen mz ſijn liwſſ[3]/ vmlopp/ och krafftiga werkan/ tienar jcke ſich ſielff/ vtan jordhe*n*ne och the ting ſom på he*n*ne wexa och boo/ Jordhen båår lööff och grååſ/ jcke ſich[4] ſielffuo vtan the liffuandes diwr ſom på he*n*ne wiſtas/ til nytto och gangn/ Och jw meſt me*n*niſkio*n*ne/ Så år thz mz all Gudz Creatur/ ath jntit år ſå ringa j bland Creaturen/ at[5] thz jw haffu*er* ſina nytto mz ſich/ hwar wij thz ellies ſå grant beſi*n*na ku*n*de/ Men th*er* före ſynas oſſ mång ting onyttig wara/ at wij jcke wete och[6] förſtå til hwad the nyttig åro/[7] Han ſom th*e*m ſkapade/ år ſå froom och wijſſ/ at han jngen ting gör vtan ſack/ och gör jntit thz ſom onyttigt år/ Och mz kort ordh ſeyandes/ ſå årligha och wel hade Gudh all ting ſkapat/ at ſå lenge me*n*niſkian ſtodh j Gudz lydhno/ war jtt ſå luſtigt weſende j bland all Creatur/ at jngen me*n*niſkia kan thz nw til fylleſt beſi*nn*a/ mykit mi*n*dre at vthſeya/ Thz haffu*er* mykit jnbåra ſom Moſes ſegher/ At Gudh ſågh på alt thz han giordt hade/ Och ſij/ thz war alt ganſka gott/ Thz han dömer gott/ thz moſte wara gott. Gene: 1.

---

[1] och ſkickat i margen.

[2] hörandes ändradt till hörande.

[3] och öfverkorsadt efter liwſſ; / tillagdt.

[4] ſich skrifvet två gånger; det första öfverkorsadt.

[5] at öfver raden; framför är mz mindre öfverkorsadt.

[6] wete och i margen.

[7] Me[?] öfverkorsadt efter åro/

SÅ haffue wij nw[1] hördt/ huru årliga och wel Gudh hade ſkapat me*n*niſkiona/ och hwilken ſtoor åhro ha*n* he*n*ne giordt hade/ j thz hon ſkulle wara en herre offu*er* the andra Creaturen/ Och huru han ſatte he*n*ne jn j Paradijs/ j en rett roſengård/ jcke at hon ſkulle th*er* fåfång wara/ vtan at hon hono*m* bruka och bewara ſkulle/ Th*er* hon ock hade lijffzens tråå förhande*n*ne/ til at bruka/ når hon thz behöffde och halla ſich th*er* mz j en warachtigh vngdom och karſkheet[2]/ ſå at[3] jngen döödh ſkulle ku*n*na anfechta he*n*ne/ ſå framt hon ſtode j lydhno och hölle ſich widh lijffzens Ordh/ och jcke åte aff thz tråå ſom förbudit war/ J ſådana åhro och herligheet ſkulle me*n*niſkian haffua warit hår vppå jordhe*n*ne/ ſå lenge Gudhi hade tektz tagha he*n*ne hådan/ doch vtan döödh/ til ena ſtörre och ewiga åhro.

¶ Oh huru wel ſtodh tå til mz me*n*niſkio*n*ne, hwilken åhro hade hon tå all Creatur ſom vnder he*n*nes lydhno ſatt woro/[4] hwart j ſin motto och ſom thz aff Gudhi ſkapat war/ åhrade och wördade he*n*ne/ och woro he*n*ne tieniſtachtig ſåſom theres Herra/ Tå war jngen trååldom/[5] nöödh eller twång til/ vtan en welwiliogh tienſt och ſamhåld j all Gudz Creatur/ thz ena (hwart ept*er* ſi*n*ne gåffuo) tiente thy andro til gangn och godho/ Och eeghen nytta war tå plat okend och vthe ſtengd/[6] Jordhen war welſignat/ och fruchtſam/ och offu*er* alt/ ſom jtt Gudz Paradijs/ luſtig til at boo och wiſtas vppå/ ſå wel för the andra diwren ſom för me*n*niſkio*n*ne/ Och ſnaraſt ſagdt/ jngen oluſt war på hela jordhe*n*ne/ Och thz war ſtörſta luſten för all Creaturen/ at hwart och jtt aff th*e*m/ wardt hallet och brukat th*er* til ſom thz aff Gudhi ſkapat war/ Och thz war ock Creaturen en ſtoor åhra at the brukades rett/ ty thz ſkeedde tå Gudhi til åhro ſom th*e*m til ſådana nytto och bruck/ ſkapat hade/ Så[1] hade lööff och gråſſ/ och th*e*n frucht ſom jordhen båår/ ther åhro aff/ at the wordo aff me*n*niſkio*n*ne och the andra diwren förtårdh och vpåtin/ ty the woro th*er* til ſkapat/ jntit miſbruck war tå j bland Gudz Creatur/ Hi*m*melen mz ſool och måna och andra ſtiernor ſom/ vtan twiffuel/ tå mykit klarare woro/ ån the nw åro[2]/ giorde mz ſitt[3] vmlop och ſken jordhe*n*ne och the Creatur ſom på he*n*ne boo/ th*e*n tienſt ſo*m* han war ſkapat til/ Och me*n*niſkian war j bland the andra Creaturen/ en Herre/ til at biwdha och befala ept*er* ſom behöffdes/ På jordhe*n*ne woro diwren henne lydig/ J wådhret[4] foglana/ Och fiſkana j watnet/ Hwad ſtörre åhro ku*n*de me*n*niſkian nogho*n* tijdh begiera hår vppå jordhe*n*ne/ ån Gudh henne giordt hade? Hår wore all ting ſå wel och konſteliga ſkickat och tilpyntat/ at bettre ku*n*de thz jcke wara/ Ey ku*n*de thz heller aff noghrom bettre warda begierat/ ja/ ſå woro all ting ſkapat och förordinerat/ at han war all prijs och åhro werdh ſo*m* th*e*m ſå giordt hade/ Och th*e*n åhra ſkeedde me*n*niſkione/ at hon ſkulle wara th*er* en Herre offu*er*/ Ah at me*n*niſkian hade[5] ſådana åhro rett beſi*n*nat/ och jcke begierat meer ån thz hon war begåffuat mz/ Hon war aff Gudhi rikeliga noogh åhrat och begåffuat/ Hon war wijſſ och förſtondig noogh/ hade hon ku*n*net låtet ſich th*er* mz åtnöya/ och bliffuet widh Gudz Ordh/ ſå hade thz ſtått wel mz he*n*ne/ Men epter thz hon ock begierade weta Gott och Ondt/ emoot Gudz befalni*n*g/ ſom wille at hon ſkulle allenaſt weta Gott/ Så förde hon ſich j all ſkadha och forderff och[1] giorde th*er* mz ena[2] ſtora oredho och förſtöri*n*g j thz herliga regeme*n*tet/ ſom Gudh j ſijn Creatur ſkickat och laghat hade/ Som wij nw hörande[3] warde.

---

[1] nw öfver raden.

[2] och halla ... karſkheet i margen.

[3] at öfver raden.

[4] årade och wö öfverkorsadt efter woro/

[5] trååldom/ i margen.

[6] Och eeghen ... vthe ſtengd/ i margen.

---

[1] war öfverkorsadt efter Så.

[2] ſom/ vtan ... åro tillskrifvet under sidan.

[3] lopp öfverkorsadt efter ſitt.

[4] fol öfverkorsadt efter wådhret.

[5] hade i margen.

Om menniſkionnes fall.

Sapi: 1. 2.
Joh. 8.

GUdh (ſom nw tilföre*n*ne ſagdt år) aff ſi*n*ne ewiga godheet ſkapade me*n*niſkiona ſå/ at hon ſkulle liffua och jcke döö/ Ty Gudh giorde jcke[4] Dödhen/ ſegher Wiſe ma*n*nen/ Men geno*m* Dieffuulſens åwund år Dödhen ko*m*men j werlde*n*na/ Ty Dieffuulen år en mandrapare aff begynnelſen/ Han war aff Gudhi ſkapat j ſa*n*ningene/ Men han bleeff jcke ſtondandes j ſa*n*ningene/ och år ſå worden lögnenes fadher och Gudz[5]/ ſom ſa*n*ni*n*ge*n* år/ openbara fiyende/[6] Och wi*n*legger ſich th*er* om/ at all Gudz werk må förderffuat warda/ Och åwundas th*er* widh/ at Gudz werk haffua framgong/ Han år th*en* ſa*m*me/ ſom me*n*niſkiona haffu*er* ko*m*met på fall och j dödhen/ Men huru thz tilgått år/ beſc*ri*ffuar ock Moſes/ th*er* han ſå ſegh*er*/

Gene: 3.

OCh Ormen war liſtugaren ån all diwr på jordhe*n*ne/ ſom HERREN Gudh[7] giordt hade/ och ſade til Qwi*n*nona/ Ja/ ſkulle Gudh haffua ſagdt/ J ſkolen jcke åta aff allahanda trää j Luſtgårdenom? Tå ſade Qwi*n*nan til Ormen/ Wij åte aff the träås frucht ſom år j Luſtgårdeno*m*/ Men aff fruchten aff thz trääåh/ ſom år mitt j Luſtgårdenom/ haffu*er* Gudh ſagdt/ åter jcke th*er* aff/ och ko*m*mer jcke heller th*er* widh, at j jcke döön.

---

[1] forderff och i margen.
[2] en (eller ett) ändradt till ena.
[3] hörandes ändradt till hörande.
[4] jcke i margen.
[5] fiyende öfverkorsadt efter Gudz.
[6] Han öfverkorsadt efter fiyende/
[7] Gudh i margen.

TÅ ſade Ormen til Qwi*n*nona/ Jngalu*n*da ſkole j dödhen döö/ För ty Gudh weet/ at på hwad dagh j åten th*er* aff/ ſkola jdhor öghon öpnas och j warden ſåſom Gudh/ wetandes hwad gott och ondt år/ Och Qwi*n*nan ſågh til/ at trådh war gott at åta aff/ och liwffligit vppå ſee och att thz jtt luſtigt tråå war/ ept*er* thz gaff förſtond/ och toogh vthaff fruchte*n*ne och ååt/ och gaff[1] teſlikes ſinom Man ther aff/ och han ååt.

Aff th*e*nna Moſi ordh år noogh merkiandes/ hwadan me*n*niſkiones ſkade och förderff ko*m*met år[2]/ Thz år aff dieffuulens liſt och argheet/ th*er* han mz ſi*n*ne jllfu*n*digheet lögn och bedrågerij förde me*n*niſkiona j frå Gudz Ordh och lydhno/ Thz år/ j frå lijffuet och til dödh*e*n/ Ty ſom wij hörde til före*n*ne/ at lijffuet ſtår j Gudz Ordh/ th*e*n thz behaller han haffu*er* lijffuet/ Men th*e*n th*er* j frå trådh*e*r han ko*m*mer j dödh*e*n/ Och ſeer man hår clarliga huru liſteliga dieffuulen haffu*er* gått me*n*niſkio*n*ne epter/ Förſt gaff han ſich j Ormen ſom jtt gott och luſtigt Gudz Creatur war/ och hade på th*e*n tijdh jngen ſtyggheet mz ſich/ jcke ſtygdes[3] heller Qwi*n*nan widh hono*m*/ Men ept*er* thz Ormen war mz[4] mera liſt och ſnelheet aff ſkapareno*m*[5] begåffuat/ ån the andra diwren/ Ther före[6] brukade dieffuule*n* hono*m*/ så ſom then[7] til hans onda vpſått ſyntes likaſt wara/ Och epter han wel wiſte/ at me*n*niſkiones lijff hengde på thz bodhet ſom Gudh hade he*n*ne befalet/ Och at dödhen ſkulle he*n*ne påko*m*ma/ om hon gi*n*ge th*er* j frå/ Th*er* före[8] gaff han ſich j Ormen/ och gick jcke til ma*n*nen ſom ſtarkare war ån Qwi*n*nan/ ty han förmodde ſich jntit ku*n*na th*er* vthretta/ vtan gaff ſich j handel mz Qwi*n*=

---

[1] gaff i margen.

[2] kommen åre ändradt till kommet år.

[3] ſtygdes i margen.

[4] ſne öfverkorsadt efter mz.

[5] aff ſkaparenom i margen.

[6] före öfver raden.

[7] then öfver raden.

[8] Ther före i margen i st. f. i raden öfverkorsadt För then.

no*n*ne ſom han wiſte ſwaghare wara/ Och hade han th*e*n meni*n*g/ at hwar han förſt finge Qwi*n*nona/ ſkulle han wel få Ma*n*nen epter/[1] Och haffu*er* han[2] liſteliga gått vm mz he*n*ne/ på thz han motte dragha he*n*ne j frå Gudz Ordh th*er* lijffuet vthi war/ Och talade he*n*ne ſå til/ Ja/ ſkulle Gudh haffua ſagdt/ J ſkolen jcke åta aff allahanda trää j Luſtgårdenom? Som han wille ſeya/ Thz år jntit ſom tu menar/ at Gudh ſkulle haffua thz förbudhit/ Thz år jcke Gudz bodh/ Hwij ſkulle han mera förbiwda thz ena träädh ån all the andra/ Haffu*er* han doch[3] giffuit jd*er* hela Paradijs frijt mz allo ſi*n*ne frucht/ Hwij ſkulle han tå haffua förbudhit thz ena träädh/ Thz år jcke lijkt/ Thz[4] kan för th*e*n ſkul jcke wara Gudz bodh/ Ty må j wel frijt åta ther aff/ Thetta war nw hans vpſått/ mz thz han ſå ſade/ Ja/ ſkulle Gudh haffua ſagdt/ J ſkolen jcke åta aff allahanda trää j Luſtgårdenom? Så anfechtade dieffuulen Qwi*n*nona mz the*n*na ordhen/ at han wille ko*m*ma he*n*ne j thz ſi*n*ne och meni*n*g at thz jcke ſkulle wara Gudz Ordh ſom hon hade hallet thz före/ Och tå han hade förſt ku*n*net ko*m*ma he*n*ne th*er* til at hon hade begynnat twiffla på Ordhet/ Så[5] hade han jcke nöödh at ko*m*ma he*n*ne långer fram/ tijtt han he*n*ne haffua wille.

Men til ſådana dieffuulens anfechtan begynte Qwi*n*nan ſwara/ och tenkte jntit wijdhare th*er* ept*er*/ om thz ock ſkulle mera wara Ormenom medhgiffuit at tala ån the andra diwren/ Hade hon noghot tenkt th*er* epter at thz war jcke Ormſens art och natur at tala/ Så motte hon noghot haffua ku*n*net merkt/ at th*er* war noghot beſynnerligit på fårde/ th*er* hon[6] hade behöffdt ſijns Mandz rådh til/ Men ſådana tenkte hon jntit/ vtan gaff ſich ſtrax j handel mz Ormen/[1] begynte ſwara hono*m* och ſade/ Wij åte aff the tråås frucht ſom år j Luſtgårdeno*m*/ Men aff fruchten aff thz tråådh ſom år mitt j Luſtgårdenom/ haffu*er* Gudh ſagdt/ Åter jcke th*er* aff/ ko*m*mer jcke heller th*er* widh/ at j jcke döön/ Thetta Qwi*n*no*n*nes ſwar/ år j ſå motto rett at hon jw ån tå bleeff widh th*en* troon/ at thz war Gudz Ordh och bodh ån tå at dieffuulen wille mz ſitt ſpörſmål ko*m*met henne th*er* til/ at hon jcke ſkulle troo thz ſå[2] wara/ Men th*er* vthi förgreep hon ſich/ at hon talade ſå twifflandes om thz wite ſom war lagdt widh bodhet/ Ty Gudh hade mz klaar Ordh vthſagdt/ Åter tu[3] ther aff/ ſkal tu döödhen döö/ Och hon förde the Ordhen ſå (ept*er* ſom th*en*[4] Hebreiſke texten haller) At j (til ewentyr) jcke döön/ Som hon wille ſeya/ Ku*n*de henda at wij bliffue döödhe om wij åte ther aff/ Så mykit hade hon allaredho fått th*er* aff at hon gaff ſich j handel mz Ormen/ at hon begynte twiffla om thz ſkulle wara ſant ſom Gudh ſade om ſtraffet/ Th*er* före ſade hon/ At j (til ewentyr) jcke döön.

---

[1] Och hade ... epter i margen. [2] han öfver raden.

[3] han doch i margen. [4] Then ändradt till Thz.

[5] kunnet ... Så i margen; i raden öfverkorsadt kommet henne ther til/

[6] hon i margen.

Tå nw dieffuulen fick ſådana tilfelle/ at hon j thet ſtycket talade ſå twiffuelachteliga/ fulfolgde han[5] the tilfelle ſom han fått hade/ och ſade til Qwi*n*nona/ Ingalu*n*da ſkole j döödhen döö/ För ty Gudh weet at på hwad dagh j åten th*er* aff/ ſkola jdhor öghon öpnas/ och j warden ſåſom Gudh/ wetandes hwad gott och ondt år/ Hår ſpydde nw th*en* förgifftige Ormen Dieffuulen[6] ſitt eeter och förgifft vth/ Och ſade thz jcke wara ſant ſom Gudh ſagdt hade/ görendes th*er* mz hono*m* ſom th*en* retta ſanni*n*gen år/ til en lögnare/ vthtydde ock Gudz bodh ſå/ at han aff åwund[1] jcke ſkulle vnna me*nn*iſkione thz godha ſom hon ku*n*de ther mz beko*mm*a, at hon åte aff ku*n*dtſkapſens ell*e*r Wijſheete*nn*es trää / Thz är/ at hon ſkulle bliffua ſådana ſom Gudh war/ wetandes gott och ondt/ Thenna lögne*nn*e troodde Qwi*nn*an/ Ty jw lenger hon handlade mz dieffuulen/ och gaff acht vppå thz han ſade/ jw lenger kom hon j frå Gudh/ och thz han budhit hade/ Ther före begynte hon jw meer och meer få luſt til at äta aff thz förbodhna träädh/ Ty hon begynte tå beſee[2] och beſkoda thz/ at thz war liwffligit och luſtigt at äta aff/ epter thz gaff förſtond/ Toogh ſå aff fruchte*nn*e och äått/ och gaff teſlikes ſinom man th*e*r aff/ och han äått/ Och ſåſom Qwi*n*nan läät locka ſich th*e*r til/ at hon trädde j frå Gudz Ordh/ och lydde Ormſens rådh/ Så lydde ock Ma*n*nen Qwi*nn*ones rådh[3] och giorde thz hon begierede/ Ty epter thz han jcke ſågh he*nn*e noghot ſkadha th*e*r vppå[4] at hon hade ätit th*e*r aff/ äät han ock mz/ Och folgde ſå han/ ſå wel ſom Qwi*nn*an dieffuulens rådh ept*e*r/ Hwilket han jngalu*n*de göra ku*n*de/ mz mi*n*dre han jw förſt hade[5] wendt ſich mz hiertat och ſi*nn*et j frå thz ſom Gudh budhit hade/ och i ſå matto[6] ogillade thz/ och gillade thz han giorde/ Och th*e*r Heua war aff Ormſens liſt bedraghen/ ther wardt jcke Adam bedraghen ſom S. Paulus ſegher/ vtan giorde 1 Timoth: 2. thz ſi*nn*e huſtru til wilia/ än tå han wel wiſte at Gudh hade thz förbudit/ Han wiſte ock wel at hono*m* borde lydha th*e*r ept*e*r/[7] ja/ han war mykit wiſſare på Gudz bodh än Heua war/ Ty Gudh hade ſielff talat mz hono*m* och ſagdt hono*m* ſin wilia/ Och han vnd*e*rwijſte thz ſedhan

---

[1] och öfverkorsadt efter Ormen/

[2] ſå öfver raden; Gudz bodh öfverkorsadt efter wara.

[3] aff öfverkorsadt efter tu.

[4] Hskr.: them.

[5] han i margen; Lååt han beſtå thz han ſökte mz ſitt ſpörſmål/ och öfverkorsadt framför fulfolgde.

[6] Framför ſitt öfverkorsadt j eller J.

---

[1] aff åwund i margen.

[2] begynte tå beſee i margen i st. f. i raden öfverkorsadt ſågh och ändringen beſkoda från beſkodade.

[3] rådh i margen.

[4] jcke ſågh . . . vppå i margen; ſågh öfverkorsadt efter thz han.

[5] hade i margen.

[6] j ſå matto i margen.

[7] doch likwel öfverkorsadt efter epter.

ſi*n*ne huſtru/ Han war ock mz mera krafft och förſtond begåffuat än Heua/ Th*er* före hade hono*m* bordt ſtraffat och rettat henne/ Och holpet he*n*ne j frå thz Onda ſom hon vthi ko*m*men war/ Hon war bedraghen til at göra thz onda/ Men han gick mz jtt frijtt/ och (ſå tilſeyandes)[1] berådt moodh/ j frå Gudz bodh/ ſi*n*ne huſtru/ til wilia/ än tå han wel wiſte/ at han mera ſkulle retta ſich ept*er* thz Gudh hade ſagdt/ än thz hans huſtru ſade/ Och j ſå motto haffu*er* Adam hafft mera ſkuld än Heua/ Och för
Roma: 5. then ſkul plåghar S. Paulus altijdh leggia Adam th*en*
1 Cor: 15. ſkada och förderff til/ ſom me*n*niſkian vthi ko*m*men är.

Ept*er* thz nw at Adam och Heua hade bådhen trådt j frå Gudz ſa*n*na Ordh th*er* lijffuet vthi war/ til Dieffuule*n*s lögn/ th*er* dödh*en* vthi war/ ku*n*de thz ey a*n*nars wara än at mz them moſte ſkee een ſtoor förwandling/ Lijffzarten och ſa*n*ni*n*gen[2] mz the godha dygder ſom th*er* mz fölia/ gi*n*go bort/ Och Dödzarten och lögnen[3] mz thz onda ſom th*er* ept*er*fölier kom j gen/ Så bleeff tå thz Gudz belåtet ſom me*n*niſkian war ſkapat ept*er*/ j he*n*ne förkränkt och förderffuat/ Och ſom hon war til före*n*ne Gudhi lijck j alla godha dygder/ Så bleeff hon ſedhan Dieffuulen lijck j alla odygder/ Ty tå Gudh week j frå he*n*ne mz ſitt godha/ moſte alt ondt j gen ko*m*ma/ Så gick tå Heligheeten/ Rettferdigheeten/ Godheeten/ Meenlöſan/[4] Wijſheeten/ Krafften/ Troon/ Gudz fruchtan och wördni*n*g/ Sa*n*ni*n*gen/ Lijffuet medh alt a*n*nat gott/ j frå me*n*niſkione/ Och Oheligheeten/ Orettferdigheeten/ Oondſkan/ Argheeten[5] Galenſkapen/ Wanmechtigheeten/ Otroon/ Gudz förachtelſe/ Lögnen/ Dödhen mz alt a*n*nat ondt kom j Me*n*niſkiona j gen/ ja/ ſnaraſt ſagdt/ Gudz arten gick bort/ och Dieffuuls arten kom j gen mz itt ewigt helwete och förba*n*nelſe/[6] Jtt ondt och ſkadeligit byte war thz/ Ty ſå behagelig ſom me*n*niſkian war Gudhi tilföre*n*ne/ ſå miſhagelig och ſtygg bleeff hon ſedhan för hans öghon/ Och ept*er* thz[1] Me*n*niſkian war nw ſielff ond worden/ war hon jcke werdh at haffua ſå gott wilkor ſedhan/ ſom hon hade tå hon war godh/ Th*er* före bleeff thz ock faſt vmwendt mz he*n*ne/ Och hwad Adam och Heua förſt hände tå the hade[2] trååådt j frå Gudz bodh/ Thet beſcriffuar Moſes alt ſå/

---

[1] mz jtt öfverkorsadt efter parentesen.
[2] och ſanningen i margen.
[3] Hskr.: lognen.
[4] Meenlöſan/ i margen.
[5] Argheeten i margen.
[6] ja ... förbannelſe/ i margen.

TÅ öpnades begges theres öghon och the worde warſe/ at the wåro nakne/ och the bu*n*do tilhopa fikona lööff/ och giorde ſich ſkörte/ Then förbettri*n*g j wijſheete*n*ne[3] hade the nw ther aff/ at the hade åtit aff thz förbodhna trååådh/ at the bemerkte ſkam och blygd j ſich/ th*e*n the tilföre*n*ne jcke hade/ The ſom tilföre*n*ne jntit a*n*nat ſåghe och wiſte än thz ſom gott war/ ſåghe och förmerkte nw thz ſom ondt war/ th*er* ſkam och blygd ept*er*folgde/[4] Och thz war jtt gråſeligit fall och förwandling j Me*n*niſkio*n*ne/ at the lemmar ſom til all åhro ſkapade woro/ th*er* Gudh beſynn*er*liga hade lagdt ſijn welſignelſe vppå/ til me*n*niſkiones förökelſe/ äre nw förachtelige wordne/ Thz är jw en ſtoor åhra haffua Gudz welſignelſe/ Men ſådana förwandling är ſkeedd j me*n*niſkio*n*ne at welſignelſens[5] och förökelſens lemmar äro til ſkam och blygd wordne/ Thz war nw then förſta[6] fruchten/ ſom Adam och Heua hade th*er* aff/ at the hade trååådt j frå Gudz bodh/ at ther*es* åhra wendes j ſkam/ Så at the ſkemdes widh ſich ſielffua/ Och gi*n*go til och hengde fikona lööff om kri*n*g ſich/ til at beſkyla theres ſkam och blygd th*er* mz Men[7] th*e*n meenlöſa ſom the hade til förenne klädde och ſkyylte th*e*m faſt better/ Wara Gudhi lydigh och hörigh/ haffu*er* alla åhro mz ſich/ Men wara hono*m* olydigh/ haffu*er* ſkam och blygd mz ſich/ Och thz förmerkte Adam och Heua ſedhan the woro olydighe wordne.

---

[1] ho öfverkorsadt efter thz.

[2] hade i margen.

[3] j wijſheetenne i margen.

[4] Oh/ at the ſådant ondt aldrigh hade wiſt/ öfverkorsadt efter epterfolgde/

[5] lemmar öfverkorsadt efter welſignelſens.

[6] förſta i margen.

[7] theres öfverkorsadt efter Men.

¶ Så haffu*er* ock olydhnan mz blygde*n*ne/ reddhoga mz ſich/ Thz förnu*m*mo Adam och Heua ock wel/ Ty tå Gudh låât höra ſich j Luſtgårdenom/ at han til ſtedes war/ ſtygdes the widh hans röſt och[1] ſtu*n*go ſich vndan och gömde ſich j bland tråån/ Och tå Gudh ropade til Adam och ſporde hono*m* til hwareſt han war/ ſwarade han[2] och ſade/ Jach hörde tina röſt j Luſtgårdeno*m*/ och fruchtade mich/ ty jach år naken/ th*e*r före vndſtack jach mich/ Men hwij fruchtade han[3] och vndſtack ſich nw och jcke til före*n*ne? Han hade jw til före*n*ne ſtådt naken för Gudz anſichte och blygdes och[4] råddes jntet/ Hans nakenheet war hono*m* til före*n*ne en herligare prydni*n*g/ ån th*e*n all diwr/ foglar och fiſkar hade aff theres håår/ fiedhrar och fiell/ Hans nakenheet/ war aff Gudhi ſå årliga ſkapat/ at han mz henne ku*n*de beſtå bådhe för Gudh och all Creatur/ Hwij blygdes han tå?[5] Thz giorde ſynden och olydhnan/ Th*e*n fågrind/ meenlöſa och th*e*n rette dygdeſame Gudz hampnen/ ſom han war ſkapat[6] och på ſin nakna kropp[7] hårliga beclådder medh/ war nw hono*m*/ för olydhno*n*ne ſkul/ j frå wiken/ Th*e*r före[8] ſkemdes och blygdes han/ och råddes ko*m*ma för Gudz anſichte/ ty han kånde ſich nw[9] wara naken/ ſom han ock j ſa*n*ni*n*gen rett naken war/ Rettferdigheete*n*nes hampn[10] och fågrind th*e*r nakenheeten beprydes mz til före*n*ne[11] war borta/ Och ſynde*n*nes ſtyggheet war j gen ko*m*men/ Så wåro tå Adams öghon opnat/ at han thz ſågh/ För then ſkul ſade ock Gudh til honom/ Hoo haffuer latit tich förſtå at tu äſt naken? Haffuer tu jcke ätit aff thz trää/ om hwilkit jach tich budhit haffuer/ at tu ther aff jcke äta ſkulle? Så ſeer man nw klarliga hwad förſtond Adam[1] fick ther aff/ at han[2] äät aff wijſheetennes trää/ Thz lärde han[2] weta/ at han[2] war för olydhnones ſkul/ ond och ſtyggeligh[3] worden/ Ther före flydde han för Gudz röſt/ Och tå Gudh förkaſtade honom thz/ at han hade ätit aff thz förbodna träädh/ Läät han ſtrax ſee hwad art han hade nw fått/ Ty han ſwarade och ſade/ Qwinnan ſom tu[4] mich giffuit haffuer/ gaff mich[5] aff träädh/ ſå at jach äät/ Här ſkiwter han ſkullena j frå ſich/ emoot ſitt eghet ſamwet/ Ty han wiſte thz wel ſielff/ at han hade orett giordt j thz han mera trodde thz hans huſtru ſade/ än thz Gudh (ſom bådhe honom och henne ſkapat hade) honom budhit hade/ Och epter thz han flydde vndan för Gudz röſt/ gaff han jw til kenna/ at han hade jlla giordt/ Likwel å huru brotzlighen han war ſå[6] ſkiwter han doch[7] ſkuldena j frå ſich/ och ſegher/ Qwinnan ſom tu[4] mich giffuit haffuer/ kom mich ther til/ Som han wille ſeya/ Hade tu jcke lätit mich få Qwinnona/ ſå hade jach jcke giordt thz ſom giordt är/ Och the ordh Adam tå talade/ haffua jcke[8] ſå ſlätt och ſachtmodeliga warit framförd/ ſom wij nw framföre them/ Ty han haffuer (epter ſom ſaken tå ſtodh) talat aff rettan harm och bitterheet/ och haffuer warit wreedh at honom war Qwinnan giffuin/ Här haffuer på then tijdh jntit ſkemt warit/ Gudh haffuer mz alffuar talat Adam til/ doch millare än förtient war/[9] Och Adam/ än doch han war förſkrecht/ ſå haffuer han likuel alffwarliga ſwarat/ och haffuer harmas ther offuer at hono*m* haffu*er* Qwi*n*nan giffui*n* warit/ Ty han wente ſich alt ondt/ för thz ſom giordt war.

---

[1] ſtygdes ... och i margen; the öfverkorsadt efter ſtungo.

[2] han i margen; Och han öfverkorsadt framför ſwarade.

[3] nw och jcke öfverkorsadt efter han.

[4] och öfver raden.

[5] Hans nakenheet war honom ... tå? tillagdt under sidan.

[6] mz öfverkorsadt efter ſkapat.

[7] på ... kropp i margen.

[8] före i margen.

[9] rett öfverkorsadt efter nw.

[10] war öfverkorsadt efter hampn.

[11] ther ... til förenne i margen.

---

[1] Adam i margen i st. f. i raden öfverkorsadt menniſkian.

[2] hon ändradt till han.

[3] och ſtyggeligh i margen.

[4] til öfverkorsadt efter tu.

[5] mich i margen.

[6] å huru . . . ſå i margen.

[7] doch öfver raden.

[8] warit öfverkorsadt efter jcke.

[9] doch . . . war/ i margen.

Och än tå Moſes haffu*er* korteliga författat Adams ſwar/ ſå är doch j the få ordhen mera beſi*n*nandes/ än at thz ſkulle korteliga ku*n*na föregiffuas/ Noghot wil man likwel tala th*er* om/ Och ſeer man klarliga aff thz Adam giorde och talade/ hwad han nw för ſi*n*ne och art fått hade aff ſynde*n*ne/ Ther hono*m* hade bordt gå til Gudh/ fallet til föghο/ bekendt ſina ſkuld/ och begierat nådh/ Th*er* rymde han förſt vndan lika ſom thz hade warit mögheligit/ at göma ſich vndan för Gudz ögho*n*/ Och ſå[1] haffu*er* han ätit aff wijſheete*n*nes trää/ ſich til galenſkap och jcke til[2] wijſheet ſom Ormen ſade/ Han war wijſſ ſkapat/ och är en dåre worden[3]/ Sedhan tå thz felade hono*m*/ at han jcke ku*n*de vndfly (thz han doch g*er*na giordt hade) vtan moſte fram och ſwara til thz han giordt hade/ wille han jcke heller tå beke*n*na ſina ſkuld och begiera nådh/ vta*n* ſkööt ſkullena ſå[4] j frå ſich at hon lendade[5] jn vppå Gudh/ ſom hono*m* hade giffuit Qwi*n*nona/[6] och giorde ſå ſina ſaack dobbelt werre än hon til före*n*ne war/ Så oförſtondig war han worden/ at han nw jcke ku*n*de better förſee ſich j ſi*n*ne nöödh/ vtan förde ſich diwpare och diwpare th*er* vthi/ Och giorde han mz thetta ſwaret/ th*er* han ſå ſkööt ſkullena jn vppå Gudh/ ena ſtörre ſynd än noghon me*n*niſkia rett beſi*n*na kan/ ja/ thz war en rett Gudz förſmådhelſe/[7] Skulle thz jcke wara en gråſelig ſynd/ at giffua Gudhi th*er* ſkul före/ th*er*[8] han ſielff haffu*er* giordt jlla? Hwareſt är nw th*en* tack ſom Gudh ſkulle haffua ther före at han hade giffuit hono*m* Qwi*n*nona til hielp?[9] ty hono*m* war jcke gott wara allena/ Tå Adam förſt fick he*n*ne/[1] war han gladh/ och bekende he*n*ne wara ſitt been och ſitt kött/ och ſade hon ſkulle heta Ma*n*na/ ty hon war ko*m*men aff ma*n*neno*m*/ Sade han ock teſlikes at mannen ſkulle offu*er*giffua Fadh*er* och Modh*er* och bliffua når ſi*n*ne huſtru/ Tå Adam war vtan ſynd j ſi*n*ne meenlöſo/ talade han ſå om Qwi*n*nona Och ana*m*made he*n*ne til ſich mz Gudz åhro och tackſeyelſe[2]/ Men nw hade han fått jtt a*n*nat ſi*n*ne/ Så at th*e*n ſkul han ſielff hade/ ſkiwter[3] han förſt jn vppå Qwi*n*nona/ och ſedhan jn vppå Gudh ſom hono*m* Qwi*n*nona giffuit hade/ Och thz war nw tacken ſom han giorde Gudhi för alt thz godha han aff hono*m* vndtfått hade/ Hwad kerleck han ock hår mz bewijſte ſi*n*ne huſtru/ thz ſeer man wel/ Hade han rett elſkat henne[4] ſom han ſade tilföre*n*ne at ho*n*[5] ſkulle elſkat warda/ Tå ſkulle han jcke haffua lagdt ſina ſkuld vppå he*n*ne/ vtan heller/ ſå mykit mögheligit hade warit/ vrſakat he*n*ne och[6] taghit he*n*nes ſkuld vppå ſich/ Men nw ſeer man hono*m* haffua warit ſå til ſi*n*nes/ at th*e*r han hade[7] mott ſielff bliffuit frij och vtan ſkuld/ hade han[8] warit til fridz huru Heua[9] hade gått/ Sådana ſi*n*ne hade han nw/ Eghen nytta hade nw rootat ſich j hans hierta.

---

[1] ſee [?] öfverkorsadt efter ſå.

[2] til öfver raden.

[3] för olydhnonnes ſkul öfverkorsadt efter worden.

[4] ſå öfver raden.

[5] at hon lendade i margen.

[6] ſom ... Qwinnona/ i margen.

[7] ja ... förſmådhelſe/ i margen.

[8] ther öfver raden i st. f. öfverkorsadt at.

[9] / ändradt till ?

Sådana ſom man ſeer Adams ſi*n*ne haffua warit ſedhan han ååt aff thz förbodhna tråådh/ Sådana haffu*er* ock Heuas hierta ock ſi*n*ne warit/ Och thz[10] kan noogh merkt warda aff he*n*nes ſwar/ Ty tå Gudh ſporde he*n*ne til/ Hwij hon hade offu*er*trådt hans bodh/ Sade hon/ Ormen beſweeck mich ſå at jach åât/ Hon beke*n*ner wel at hon hade åtit aff thz förbodhna tråådh/ ſåſom Adam thz[1] ſa*m*ma ock bekende/ Men ſåſom han ſkóót ſkullena j frå ſich ſå giorde ock hon[2]/ Han beke*n*de ſich haffua giordt jlla/ och wille doch jngen ſkuld haffua/ Så gör ock nw Heua/ Th*er* före ſade hon/ Ormen beſweeck mich/ Som hon wille ſeya/ Hade tu jcke ſkapat honom/ ell*er* jcke tilſtadt hono*m* wara j Paradijs når mich/ Så hade jach jcke bliffnit beſweken och giordt thz jach giordt haffu*er*/ Lånda[3] ſå he*n*nes ſwar th*er* hån/ at han ſkulle haffua ſkuld ſom Ormen hade ſkapat/ och tilſtadt hono*m* wara j Paradijs/ th*er* hon heller ſkulle haffua giffuit Gudhi åhrona/ fallet til fóghо och begierat nådh och barmhertigheet/ Men thz gör hon jntit/ ſåſom Adam thz jcke heller giorde/ The wille haffua rett och Gudh ſkulle haffua orett/ Så war nw me*n*niſkian worden Gudhi jtt otackſamt Creatur/ Han hade ſå årliga ſkapat he*n*ne/ giordt he*n*ne til en herra offu*er* the andra diwren/ och hade ſå wel förſeedt he*n*ne mz alt thz hon behöffde/ at hon (når hon thz rett beſi*n*nade) jntit mera begiera ku*n*de/ Men ho*n*[4] ku*n*de jcke wara til fridz mz thz ſom Gudh he*n*ne giordt hade/ vtan wille wara ſådana ſom han war/ och wille weta gott och ondt/ glömde ſå bort thz godha ſom hon til förende wiſte/ och fick mera ondt weta ån ho*n* beſtå ku*n*de/ th*er* hela werlden/ alt ſedhan/ haffu*er* claghat offuer/ Giffua Gudhi åhrona thz år gott/ och thz ku*n*de me*n*niſkian förra ån hon kom j dieffuulens handel/ Men beröffua Gudhi ſina åhro/ thz år ondt/ och thet haffu*er* hon lårdt aff dieffuulen/ Ty hon ſkóót ſkullena j frå ſich och wille th*er* mz wara godh/ Och wende he*n*ne jn vppå Gudh/ och ſå moſte han wara onder ſom ſkullena hade.

---

[1] ſa= öfverkorsadt efter henne/

[2] och anammade ... tackſeyelſe i margen.

[3] Änd. er efteråt inskjuten i raden.

[4] henne i margen i st. f. i raden öfverkorsadt ſina huſtru.

[5] hon öfver raden.

[6] vrſakat ... och i margen.

[7] hade öfver raden; motte ändradt till mott; haffua öfverkorsadt efter ſielff.

[8] han öfver raden i st. f. framför hade öfverkorsadt han.

[9] Heuo synes vara ändradt till Heua.

[10] thz i margen.

Och aff alt thz ſom nw ſagdt år/ kan noogh merkt warda hurudana Adam och Heua wordne åre[5] j theres perſoner/ th*e*r aff at the trådde j frå Gudz bodh och til Ormſens rådh/ Gudz art och natur gick th*e*m j frå/ och dieffuulens art och natur fingo the j gen ty the ſatte troo til thz han ſade[1]/ Och at them ſådana ſtraff vppå kom år[2] jntit vndrandes/ når thz rett beſi*n*nat warder/ Thz ſynes wel ept*er* fórſta anſeendet/ at thz haffu*er* warit en ringa g*er*ni*n*g ſom the giorde/ The åte jtt ſtycke åple/ Thz ſynes doch wara en ringa g*er*ni*n*g/ Men når ſaken rett beſi*n*nat warder år hon jcke ringa[3]/ Man ſkal jcke ſå mykit ſee vppå ſielffua g*er*ni*n*gena ſom giordes/ ſom[4] man ſkal ſee och offu*er*wegha/ Hoo then år ſom ſådana g*er*ning fórbudit[5] hade/ Thz år/ thz hóga och ewiga Gudz Maieſtet/ En Herre offu*er* hi*m*mel och jordh/ och offu*er* alt thz[6] ſom th*e*r vthi år/ Hans bodh år ſå reknandes ſom han ſielff år Herren til/ Thz år jw jcke ringa g*er*ni*n*g ſom ſkeer emoot en ſå hógh Herras bodh/ Ther fóre år jntit vndrandes/ at Gudh mz ſi*n*ne godha och dygdeſama art/ wende ſich j frå me*n*niſkione/ all th*e*n tijdh hon ſå fórachtade hono*m* och jcke troodde thz ſant wara ſom han ſagdt hade/ górandes th*e*r mz (ſå mykit he*n*ne[7] ſtoodh til górandes) honom til en lógnare/ Men hon moſte låra weta at thz war ſant ſom han he*n*ne ſagdt hade/ at the ſkulle dódhen dód/ om the åte aff thz fórbodhna tråådh/ Fór th*e*n ſkul weeck ock lijffzarten j frå th*e*m/ och dódzarten kom j gen/ ja når ſaken rett beſi*n*nat warder/ ſå år thz en gråſeligh ſynd ſom Adam och Heua th*e*r mz bedriffuo[8]/ The fórachtade Gudz hóga Maieſtat j ſitt bodh/ The troodde Gudz ewiga ſa*n*ning wara lógn/ och dieffuulens lógn wara ſanni*n*g/ Och

---

[1] oc öfverkorsadt efter thz. [2] ſå ... hon i margen.

[3] ock öfverkorsadt efter Lånda.

[4] hon i margen; hon öfverkorsadt efter vtan.

[5] wordne åre öfver raden.

---

[1] ty the ... ſade i margen.

[2] ſådana ... år i margen; ſå ſkeedde år öfverkorsadt framför them.

[3] år ... ringa i margen.

[4] ſom öfver raden i st. f. öfverkorsadt vtan.

[5] haffu öfverkorsadt efter fórbudit.

[6] thz öfver raden.

[7] henne öfver raden.

[8] at the åto aff thz fórbodhna tråådh öfverkorsadt efter bedriffuo.

ſatte ſå dieffuulen[1] öffu*er* Gudh/ The wore jcke til fridz
mz th*en* ärligha ſkapelſe ſom Gudh th*em* ept*er* ſitt eeghet
beläte giffuit hade/ vtan wille än nw haffua meer/ The
wille wara ſådana ſom Gudh är/ wetandes thz onda mz
thz godha/ lika ſom thz jcke hade warit noogh/ thz Gudh
mz th*em* giordt hade/ Han wille at the alleenaſt ſkulle
weta thz ſom gott war/ men th*er* woro the jcke til fridz
mz/ vtan wille ſielffue göra ſich bettre än Gudh th*em*
giordt hade/ Skulle thz hono*m* jcke förtryta? Och mz
kort ordh[2] ſeyandes/ Om Adams och Heuas ſvnd ſkulle ſå
haffua löckas/ ſom theres meni*n*g och vpſått war/ hade
Gudh jcke bliffuit Gudh/ Ty om hans ſanni*n*g jcke hade
bliffuit ſanni*n*g/ ſå hade han jcke heller bliffuit Gudh/ Så
hart sträffuade th*en* ſynden emoot Gudh/ och ſå när gick
hon hono*m*/ th*er* itt ewigt helwete mz förtient war/[3] Alt
thetta och än tå mykit meer moſte man offu*er*wegha/ om
man rett ſkal beſi*n*na huru grooff och gräſelig Adams och
Heuas öffu*er*trädelſe och ſynd[4] war/ th*en* th*er* ſedhan wexte
meer och meer til/[5] Skulle nw Gudh offu*er* ſådana förachtelſe
jcke ſwårliga förtörnas? Jo wiſſeliga/ Och är thz
mera vndrandes/ at han jcke ſtrax ſtörte th*em* nidharſt j
Helwetes affgrund/ ſom the förtient hade/ Men Jeſus
Hebre: 13. Chr*istu*s ſom j gåår och j dagh/ teſlikes och j ewigheet
warit haffuer/ ſom Apoſtelen ſegh*er*[6]/ Han ſom ock thz
Apoca: 13. meenlöſa Lambet är/ Hwilket dödhat är j frå werlde*nn*es
begynnelſe Ha*n*[7] haffu*er* th*er* til ſtedes warit/ och förtaghit
thz/ at ſtraffet jcke ſå hardt bleeff[8]/ ſom förtient war/ och
at dieffuulen jcke aldeles fick ſå macht at handla mz me*n*niſkione
ſom han nw hade fått tilfelle til/ Och thz kan

---

[1] ſom är Gudz fiende öfverkorsadt efter dieffuulen.

[2] Hskr. har komma efter ordh.

[3] ther ... war/ i margen.

[4] och ſynd i margen.

[5] ſom til förenne berördt är/ öfverkorsadt efter til/

[6] Hskr.: ſeghr utan abbrev.tecken.

[7] Han i margen.

[8] bleeff öfver raden i st. f. öfverkorsadt wardt.

klarliga merkt warda/ aff the Ordh ſom Gudh talade til Ormen/ th*er* han ſå ſade/ ſom Moſes ſc*ri*ffuar/

Gene: 3.
EPt*er* tu thetta giordt haffu*er*/ Förba*n*nat ware tu offu*er* alt thz ſom lijff haffu*er*/ och offu*er* all diwr på marke*n*ne/ Tu ſkalt gå på tin bwck och åta jordh j alla tina lijffzdaghar/ Och jach ſkal ſettia fiendſkap emellen tich och Qui*n*nona och emellen tina ſådh och he*n*nes ſådh/ Then ſa*m*me ſkal ſönd*er*trampa titt hoffuudh/ och tu ſkalt ſtinga hono*m* i ha*n*s håål.

J teſſe ordh giffu*er* Gudh klarliga tilke*n*na/ at ån doch han war aff Adam och Heua ſwårliga förtörnat/ Så wende han ſich doch til th*e*m emoot dieffuulen/ Sporde honom jntit til ſom han giorde th*e*m/ Vtan ſtrax förba*n*nade hono*m* mz Ormeno*m* ſom hans reedzſkap j th*e*n g*er*ni*n*ge*n*ne warit hade.

OCh ept*er* thz han hade bedraghet Qwi*n*nona/ ſatte Gudh en fiendſkap emellen hono*m* och he*n*ne/ Och emellen he*n*nes ſådh och hans ſådh/ Och ſade hono*m* thz til/ at Qwi*n*nones Sådh ſkulle ſönd*er*trampa och ſönd*er*kroſſa hans hoffuudh/ och han ſkulle doch jcke mera ku*n*na göra Qwi*n*nones Sådh ell*er* afffödho/ j gen/ vtan ſtinga he*n*ne j hålen/ Thz år/ Qwi*n*nones Sådh ſkulle platt förderffua hono*m* men han ſkulle föghо ſkada ku*n*na göra he*n*ne j gen/ The*n*na Sådhen år Chr*istus*/ ſom aff Ormeno*m* ſtu*n*gen war til dödhen/ Men mz ſa*m*ma dödh ſönderkroſſade han Ormſens hoffuudh/ thz år/[1] ſynd och alt thz Onda ſom han kom me*n*niſkio*n*ne vppå/ ja/ han ſielffu*er* mz allo ſi*n*ne krafft bleeff geno*m* Chr*isti* dödh nidherſlagh*en*.

Ept*er* thz nw Gudh loffuade thz vth/ at Qwi*n*no*n*nes[2] Sådh ſkulle ſönd*er*trampa Ormſens hoffuudh/ doch ſå at hon ſkulle warda ſtungen j hålen/ Gaff han clarliga tilke*n*na/ at Me*n*niſkian ſkulle få vndtſetni*n*g aff thz fall ſom

---

[1] år/ öfver raden.

[2] ſ öfverkorsadt efter Qwinnonnes.

hon vthi ko*mm*en war/ Men th*er* j genom at Qwi*n*no*n*nes Sådh ſkulle j foten ell*er* hålen/ ſtu*n*gen ell*er* bitin warda Thz år/ Chr*istu*s ſkulle lijdha th*er* dödhen offu*er*/ Th*en* ſa*m*ma dödhen (ån tå[1] han jcke kom/ förra ån widh fyratwſende åår th*er* ept*er*)[2] hade Gudh tå j åmi*n*nelſe/ och för hans ſkul/ handlade millare mz Adam och Heua ån the
Apoca: 13. förtient hade/ Th*er* före ſeyes ock Chr*istu*s ſom år Gudz Lamb wara dödhat j frå werlde*n*nes begy*n*nelſe/ Och aff thetta talet ſom Gudh hade til Ormen/ fi*n*go Adam och Heua ſom ſwårliga bedröffuade wore/[3] ena ſtora tröſt/ at the ſkulle warda holpne/ Och ån tå thz talet ſkeedde til Ormen/ ſå war thz doch likwel talat för theres ſkul/ at Gudh wille wara th*em* nådhelig/ för th*en* Sådhe*n*nes ſkul/ ſom vthloffuades/ ſom man hår ept*er* wijdhare hörandes warder.

Men ept*er* thz Adam och Heua hade ſwårliga förgripet ſich emoot Gudh och förtörnat hono*m*/ Th*er* före höffdes thz jcke at the ſkulle ſå ſlått gå th*er* aff mz vtan ſtraff/ The moſte jw noghon plågho haffua/ th*er* the motte låra beſi*n*na thz aff/ at the hade ganſka ſtorliga förſeedt ſich emoot ſin Gudh och ſkapare/ För th*en* ſkul bleeff th*em* ock ſtraff pålagdt/ Men mz ſielffua ſtraffet bewijſte Gudh ſich emoot th*em*/ mera ſom en mill Fadher ån ſom en ſtreng domare/ Förſt handlade han ſå milleliga mz th*em*/ at han jcke lade them noghon plågho vppå/ förra ån han hade thz vthloffuat at Ormſens hoffuud ſkulle warda ſönderkroſſat/ Th*er* the fingo th*en* tröſt vthaff/ at the ſkulle warda förloſſade vthaff thz förderff ſom the vthi kompne woro/ Och ſå bleeff tå ſtraffet och plåghan them teſte lettare at dragha/ at the wiſte hon ſkulle få en enda/

---

[1] j öfverkorsadt efter tå.

[2] Så öfverkorsadt efter parentesen, doch efter hade och honom efter Gudh.

[3] ſom ... wore/ i margen; ther the ſwårliga ... öfverkorsadt efter tröſt/, likväl först sedan at the[?] däremellan öfverkorsats.

Sedhan lade han th*e*m ſådana ſtraff vppå/ at om the thz toleliga drooghe/ ſkulle the th*e*r aff få ena ganſka ſtora förbettri*n*g/ Så at han ſtraffade th*e*m jcke til theres förderff/ ſom the doch förtient hade/ vtan til en ſtoor[1] förbettri*n*g når ſtraffet (ſom thz boorde) rett brukat worde/ Medh Ormen war thz jcke ſå/ ty han ſtraffades til jtt ewigt förderff och förba*n*nelſe/ Men huru me*n*niſkiones ſtraff war til förbettri*n*g/ thz får man höra här epter/ Och nw wilie wij beſee huru Qwi*n*nan ſom lååt bedragha ſich/ ſtraffat bleeff/ Moſes beſcriffuar thz ock alt ſå/

Gene: 3.

OCh til Qwi*n*nona ſade Gudh/ Jach ſkal få tich mykin wedhermöddho/ tå tu afflat haffuer/ Tu ſkalt fødha tijn barn mz ſwedha/ och tin wilie ſkal tinom ma*n*ne vndergiffuin wara/ Och han ſkal wara tin Herre.

Thetta ſtraffet ſom Qwi*n*none pålagdt år/ ſynes ept*er* förſta anſeendet wara ganſka hardt/ Men tå[2] thz rett beſi*n*nat warder/ år thz jtt ganſka mildt ſtraff/ emoot ſå ſtora ſkuld och brott ſom hon hade/ Hon hade förtient jtt ewigt ſtraff/ Nu år he*n*ne jtt timeligit och ganſka kort ſtraff vppå lagdt/ Och ån th*e*r til mz/ tå man ſeer vppå thz godha ſom mz ſtraffena fölier/ ſå år thz jtt ringa ſtraff/ Thet haffu*er* Gudh he*n*ne pålagdt/ at hon ſkulle haffua mykin wed*er*möddho tå hon wore haffuandes worden och födha barn mz ſwedha och werk/ Sådana hade he*n*ne jntit påko*m*met/ om hon jcke ſyndat hade/ Ty hon hade tå ku*n*net wara haffuandes och födt barn vtan beky*m*mer/ ſwedha och werk/ Och ån tå he*n*ne ſådana ſtraff pålagdt år/ ſå haffu*er* hon doch likwel behallet th*e*n welſignelſen ſom hon fick förra ån hon ſyndade/ at hon ſkulle ku*n*na/ affla/ födha barn och föröka ſich/ Sådana welſignelſe år mykit werdh och högdt reknandes/ Hon hade förtient förba*n*nelſe och jcke welſignelſe/ Hon hade förtient wara ofruchtſam och jcke fruchtſam/ Men wara fruchtſam/ år en rett Gudz[3]

---

[1] en ſtoor skrifvet 2 ggr; det ena öfverkorsadt.

[2] tå öfver raden.

[3] Gudz i margen.

welſignelſe och haffu*er* ſtora åhro mz ſich/ Och ån tå/ j
ſa*m*ma welſignelſe/ år nw fór ſynde*n*nes ſkul/ ſwedhe och
werk jnko*m*men/ ſå år thz doch faſt bettre at haffua ſådana
ſwedha och beky*m*mer/ ån miſta welſignelſen/ Thz
år wel en plågha/ ſå lenge thz warar/ Men når thz år
offu*er*ſtådt/ haffu*er* thz glådhe mz ſich/ ſom Chriſtus ſade/
Joh: 16. At tå qui*n*nan fódher barn haffu*er* hon ſorgh/ ty he*n*nes
tijdh år ko*m*men/ Men når hon haffu*er* fódt barnet/ ko*m*mer
hon ſijn bedróffuelſe jntit j hogh/ Ty hon glådz at
menniſkian år fódd j werldena/ Hon haffu*er* mz ſin ſwedha
och werk/ vunnet en ewigh Gudz tienare/ th*e*n wel werdh
wore at dyrare kópas/ ån thz modheren th*er* vppå koſtar/
om hon ån ſkulle låta thet lekamliga lijffuet th*er*[1] offu*er*/
Th*er* fóre år[2] th*e*n plåghan jntit ſkadhelig/ når thz rett
1 Timoth: 2. beſi*n*nat ward*er*/ Ty ſade ock S. Paulus/ at[3] qwi*n*nan
warder ſaligh genom barnsbyrden/ om hon bliffu*er* j
troonne och kerlekenom och j helgelſe mz kyſkheet/ Thz år/
Fódha barn år en godh/ helig och Gudhi behagelig g*er*ning/
th*er* qwi*n*none kan ſtoor nytta aff ko*m*ma/ både
andelig och lekamlig/ tå hon toleliga lidher th*e*n wed*er*módho
ſom th*er* mz fólier/ Och ſa*m*ma wed*er*módha hielper
ock mykit th*er* til/ at th*e*n ſynda arten ſom j he*n*ne
år/ ward*er* dódhat och fórminſkat/ Och th*er* aff lårer hon
huru ſkadeligit thz år/ wara Gudhi olydigh/ Och th*e*n
lårdomen år nyttig/ Så haffu*er* nw Gudh lagdt qui*n*no*n*ne
jtt fad*er*ligit rijß vppå/ til at tuchta he*n*ne th*er* mz til
bettri*n*g/[4] Sa*m*malu*n*da war ock thz he*n*ne nyttigt/ ept*er*
ſom he*n*nes legligheet tilſade/ ſedhan hon hade ſyndat/ at
hon ſkulle wara vnder mandzens wold och regering/ Ty
ept*er* thz hon jcke ku*n*de wel regera ſitt ſielffzwold/ mådhan

---

[1] ther under raden, som är sidans sista, i st. f. samma ord öfverkorsadt efter låta.

[2] år öfver raden.

[3] wa öfverkorsadt efter at.

[4] mz thz hon ſkal fódha ſijn barn j ſwedha och werk/ öfverkorsadt efter bettring/

hon war j ſi*n*ne meenlöſo/ mykit mi*n*dre ſkulle hon ku*n*na ſielff regera ſich ſedhan hon hade fått ſynda artena/ Th*er* före (he*n*ne til godho) ſatte Gudh he*n*ne Ma*n*nen til hoffuudh och regerare/ Thet he*n*ne ock jtt drågheligit och nyttigt ſtraff år/ tå hon thz rett brukar/ Men nw wilie wij ock beſee hwad ſtraff Gudh lade Ma*n*nenom vppå för hans offu*er*trådelſe[1]/ Så ſc*ri*ffuar Moſes/

OCh til Adam ſade Gudh/ Ept*er* tu lydde ti*n*ne huſtrues röſt/ och ååt aff tråådh/ om hwilket jach tich bödh och ſade/ Tu ſkalt jcke åta th*er* aff/ Förba*n*nat ware marken för tina ſkul/ Medh beky*m*mer ſkal tu nåra tich på he*n*ne j alla tina lijffzdaghar/ Törne och[2] tijſtlar ſkal hon båra tich/ och tu ſkalt åta örter på marke*n*ne/ Tu ſkalt åta titt brödh j tijns anletes ſwett/ til teſſ tu warder åter til jordh j gen/ th*er* tu aff taghen åſt/ Ty tu åſt jordh och til jordh ſkal tu warda. Gene: 3.

Såſom Ormen war th*en* förſte ſom ſyndade/ ſå ſades ock hono*m* förſt ſtraffet til/ Th*er* neſt ſyndade Qwi*n*nan/ Ty folgde hon ock th*er* neſt j ſtraffet/ Men aldra ſenaſt ſyndade Manne*n*/ hono*m* ſades ock ſenaſt ſtraffet til/ Och moſte nw Marken ell*er*[3] Jordhen ſom jntit ſyndat hade/ warda förba*n*nat för Adams ſynd ſkul/ Och th*er* hon til före*n*ne ept*er* ſijn ſkapelſe och welſignelſe/ jcke baar a*n*nat lööff och gråås/ ån thz ſom luſtigt och nyttigt war/ Th*er* moſte hon nw båra törn[4]/ tijſtel och mykit ogråås/ och ån th*er* offu*er*/ j margfalleliga motto wara offruchtſam/ Hon moſte offta lijdha otijdhig wådherleek Stu*n*dom mera heta/ ſtu*n*dom mera köld/ ſtu*n*dom mera törko/ ſtu*n*dom mera[5] wetzſko/ ån hon til ſina fruchtſamheet behöffuer/ Haffuer[6] ock ſå hi*m*melen ſom jordhena/ mz ſitt vmlopp/ ſtiernor/[7]

---

[1] offuertredelſe ändradt till offuertrådelſe.

[2] tijſl öfverkorsadt efter och.

[3] Marken eller i margen.

[4] och öfverkorsadt efter törn; / tillagdt.

[5] mera öfver raden.

[6] Haffuer i margen i st. f. i raden öfverkorsadt År.

[7] Sol öfverkorsadt efter ſtiernor/

Sool och Mana/ regera och fruchtſama göra ſkulle/[1] fått jtt ſtoort fall/ Th*er* före/ ko*m*mer nw offta för hi*m*melens liwſſ/ gång och jnflott ſkul/ ſådana wådherleck/ ſom jordhe*n*ne til ſi*n*ne frucht ſkadelig och förderffuelig år/ hwilket jcke hade ſkeedt/ om Adam jcke hade ſyndat/ Så moſte nw jordhen båra och dragha förba*n*nelſe/ th*er* hi*m*melen ock moſte mʒ til hielpa emoot ſijn förſta ſkapelſe/ Och alt
Roma: 8. för me*n*niſkio*n*nes ſynd ſkul/ Och ſå åro[2] Creaturen wanſkelighete*n*ne vnderkaſtat emoot ſin wilia/ Och jordhe*n*nes förba*n*nelſe/ haffu*er* ſich wijdht vthſtrecht/ offu*er* all Eleme*n*t Eeld/ wådher och watn/ och hi*m*melen mʒ/ Och/ ſnaraſt ſagdt/ alt thʒ me*n*niſkio*n*ne til godho ſkapat war/ haffu*er* mʒ he*n*ne fått jtt fall/ och åro jntit nw ſå klaar och reen/ fruchtſam och dreghtig[3] ſom the ſkapat wore/ Vtan åro nw/ och emoot ſin wilia wara moſte/ j marghfallelig miſbruck/ th*er* aff[4] theras fall meer och meer til wexer/ epter ſom miſbruket och[5] ſynden tilwexer/ Th*er* före år jntit jordhen nw epter Nohe flodh ſå dreghtig ſom hon förra war/ Ty jw mera ſynden och miſbruket tilwexer/ jw mera wexer ock förba*n*nelſen/ ſom år ſynde*n*nes ſtraff/ Straffet och ſynden the moſte fölias ått/ Och thʒ warder altijdh noogh förnu*m*met aff förfarenhete*n*ne.

Och ept*er* thʒ jordhe*n*ne war en ſådana förba*n*nelſe offuergongen/ moſte fölia th*er* aff/ at me*n*niſkian jcke fick ſå godh ſpijs til ſin krops vppehelle ſedhan[6] ſom til före*n*ne/ Ty ſades ock he*n*ne före at hon ſkulle åta örter på marke*n*ne/ The godha tråån ſom hon til före*n*ne hade bliffuo he*n*ne förtaghen/ Th*er* före moſte Ada*m*[7] begynna bruka jordhena ept*er* ſi*n*ne födho/ Och mʒ beky*m*mer nåra ſich på he*n*ne alla ſina lijffzdaghar/ Han moſte mykit arbete haffua på jordhe*n*ne graffua och bruka he*n*ne/ och jcke få lika för arbetet/ ty hon ſkulle båra hono*m* ogråås/ törne och tijſtel/ Så at han moſte åta ſitt brödh j ſin anletes ſwett/ Ty jordhe*n*nes förba*n*nelſe giorde hono*m*, mykit onyttigt arbete/ Och ån tå Adam miſte för ſynde*n*nes ſkul/ thz godha wilkoret ſom han hade j Paradijs/ Så hade han doch faſt bettre wilkor j ſin tijdh/ och andre ept*er* hono*m* j long tijdh/ ån wij nw haffue j wor tijdh/ Och thz kan noogh th*er* aff merkt warda/ at the ſå lenge liffua ku*n*de för flodhena/ Adam liffde[1] j niyohu*n*dradhe och trettiyo åår/ Seth niyohu*n*dradhetolff åår/ Jared niyohu*n*dradheſextiyo och tw åår/ Mathuſalah niyohu*n*dradhe ſextiyo och niyo åår/ Noha niyohu*n*dradhe och femtiyo åår/ Om th*e*n födha ſom the hade til theras lijffz vppehelle jcke hade warit th*e*m bekwemligare ån wår födha år oſſ j wår tijdh hade the jcke ku*n*net ſå lenge liffua ſom the leffde/ Ty obekwemlig maat och dryck/ vpwecker monga ſiwkdomar j kroppen/ th*er* jtt ſtackot lijff ept*er*fölier/ Men epter thz ſynderna wore jcke ſå monga och ſå grooſſua för Nohe floodh/ ſom the ſedhan vpkompna åro/ ſå war jcke heller förbannelſen offu*er* jordhena ſå ſtoor/ Men ſedhan ſynd*er*na förökades/ ſom the ån nw daghliga förökas/ Så moſte ock förmaledielſen ell*er* förba*n*nelſen wexa til och daghliga förökas/ Och th*er* klaghar[2] hela werlden vthoffu*er*/ at jordhen jcke år nw ſå dreghtich/ ſom hon[3] til föreñne warit haffu*er*/ Och thz ſom på he*n*ne wexer/ år jcke ſå krafftigt och helſoſamt[4] ſom foordomdaghs war/ Fiſken förmi*n*ſkas j watnet/ Foglen j[5] wådhret/ Diwren j ſkogen/ Sådana förwandling j frå fruchtſamheet til offruchtſamheet/ år ſkeedd j all Element för ſynde*n*nes ſkul/ Så haffuer ock hi*m*melen[6]/ fått en ſtoor förwandling/ och år aff förba*n*nelſen deelachtigh worden/ Ty th*er* han war til före*n*ne/ bekwemelig til at giffua regn och ſool-

---

[1] fååt öfverkorsadt efter ſkulle/

[2] Hskr.: aro.

[3] / fruchtſam och dreghtig i margen.

[4] aff öfver raden.

[5] ſom . . . och i margen.

[6] ſedhan i margen.

[7] Adam i margen i st. f. i raden öfverkorsadt han.

---

[1] Det synes ovisst, om hskr. har liffde eller leffde.

[2] nw öfverkorsadt efter klaghar.

[3] hon öfver raden.

[4] och helſoſamt i margen.

[5] ſkoghen/ öfverkorsadt efter j.

[6] för ſyndennes ſkul öfverkorsadt efter himmelen.

ſkijn j rettom tijdh/ Th*er* är han[1] ſedhan[2] för ſynde*n*nes
Leui: 26. ſkul/ worden til en jern hi*m*mel/ Och jordhen är worden en kopar jordh/ th*er* liten frucht/ och ohelſoſam/ affko*m*ma moſte/ Th*er* före äro ock ſå monge ſiwkdomer[3] vpkompne/ och daghliga vpko*m*ma/ Teſlikes förökas peſtilentier/ gåå wijdt om kring och wara lenge/ Så at ganſka fåå/ ja/ nepliga en me*n*niſkia j bland fyra ell*er* ſex[4] hu*n*dradhe/ ko*m*mer til moghen ålder ſå at hon ko*m*mer til ſiwttiyo ell*er* ottatiyo åår/ Förba*n*nelſen ſom aff ſynde*n*ne ko*m*men är/ gör thet/ Hon vpweckier monga ſiwkdomar j menniſkio*n*ne/ ſå at hon anti*n*gen moſte[5] ſnarliga och j otijdh döö/ ell*er* mz mykin ſorgh/ ſwedha och werk liffua/ Thetta är alt ſynda ſtraff/ ſom beredher me*n*niſkiona th*er* til/ at hon ſom aff jordh ko*m*men är ſkal åter ko*m*ma til jordh j gen/ ſom Gudh he*n*ne pålagdt haffu*er*.

Och än tå thetta ſtraffet ſom Gudh haffu*er* lagdt Adam och alla me*n*niſkior[6] vppå/ ſynes wara hardt/ Så haffu*er* thz doch mykin nytto och förbettri*n*g mz ſich/ Ty j genom thz beky*m*mer mödho och arbete ſom them[7] pålagdt är/ warder th*en* ſyndakroppen/ ſom the[8] fått hade aff olydhno*n*ne/[9] vthtröttat[10] och på thz ſijdzſta/ geno*m* th*en* lekamliga ködh*en* til jntit giordh/ thz mera nytto mz ſich haffu*er*/ än man rezliga beſi*n*na kan/ Ty ept*er* ſom tilföre*n*ne berördt är/ aff olydhno*n*ne bleeff me*n*niſkian platt förderffuat/ och kom[11] j frå thz Gudz belåtet ſom hon war ſkapat mz/ Och är aff dieffuulens beläte deelachtig worden/ Skal hon nw noghon tijdh ku*n*na ko*m*ma til Gudh j gen och få thz belåtet j gen ſom hon war ſkapat mz/ Så moſte thz ſå tilgå/ at hon aldeles giffu*er* ſich[1] vnder Gudz lydhno j gen/ lijdher och dragh*er* toleliga th*en* bördo och tu*n*ga ſom han he*n*ne pålagdt haffu*er*/ Ty thz är thz retta korſet/ th*er* ſyndakroppen och ſynda arten ſkal warda dödhat vppå/ Och ſå är thz ſtraff ſom Gudh ladhe Adam och alla me*n*niſkior/ vppå/ jcke a*n*nat än en nyttigh plågha/ th*er* ſynden och alla odygder warda förtrychta mz/ när me*n*niſkian haller ſich mz Troonne jn til Qwi*n*nones Sädh ſom Ormſens hoffuudh ſönderkroſſa ſkulle/ Ty thz är jntit a*n*nat ſätt at ko*m*ma til Gudh j gen/ vta*n* th*er* vthi/ at man troor[2] thz wara ſant ſom han ſegher och förlåter ſich th*er* vppå/ och wandrar ſå j hans lydhno/ Ty ſåſom Gudh ſatte me*n*niſkio*n*ne ſitt Ordh före/ th*er* hon ſkulle retta ſich ept*er* förra än hon ſyndade/ th*er* hon doch föll j frå/ Så haffu*er* han åter på nyyt giffuit he*n*ne ſitt Ordh före/ och ſade/ At Qwi*n*no*n*nes Sädh ſkulle ſöndertrampa Ormſens hoffuudh/ Thz är Chr*istu*s ſom är th*en* Qwi*n*nones Sädh ſkulle ſlå dieffuulen nidh/ mz thz onda han hade vpko*m*met/ och förloſſa me*n*niſkiona/ Th*er* ſkulle nw me*n*niſkian/ ept*er* fallet/ förlåta ſich vppå/ och troo än nw thz ſant wara ſom Gudh ſagt hade/ mådhan hon jcke ku*n*de tilföre*n*ne troo thz ſant wara ſom han tå hade[3] ſagdt/ Lade ock ſå Gudh[4] he*n*ne[5] th*en* tu*n*gan vppå/ ſom förberördt är/ at hon th*er* vthi ſkulle[6] lära lydhno/ mådhan hon jcke ku*n*de wara lydhigh j thz godha wilkoret ſom hon hade til före*n*ne/ Och aff th*en* tu*n*gan ſom me*n*niſkian nw haffu*er* lärer hon ke*n*na/ huru nyttigh lydhnan är/ Hade Adam och Heua wiſt thz til före*n*ne huru ſkadelig olydhnan är/ the hade aldrig gått j frå Gudz bodh/ Men ſedhan lärde the thz/ doch mz ſtoort beky*m*mer och wed*er*mödho/ Och thz me*n*niſkian ſå lårer gåår he*nn*e hardare til hiertat/ Och behaller och mi*nn*es thz teſte better/ Th*er* före[1] bliffu*er* me*nn*iſkian geno*m* thz ſtraff och plågho/ ſom Gudh he*nn*e pålagdt haffu*er*/ ſå perſat och tempererat/ om hon thet toleliga dragher/ at hon får en ſtyggelſe widh alt thz ſom Gudhi år emoot/ och bliffu*er* på thz ſijdzſta ſå ſtadhfeſt j Gudz lydhno/ at hon aldrigh til ewigh tijdh wil/ ey heller haffu*er* luſta th*er* til/ at hon ſkulle falla j frå th*en* lydhno hon Gudhi plichtig år/ Ty bliffu*er* hon ock mz hono*m* til ewigh tijdh/ Och haffuer ſå[2] th*en* nytto aff thz hon för olydhno*nn*es ſkul lidhit haffu*er*/ at hon ſtygges widh alt thz Gudhi år emoot/ och bliffu*er* ſå mz hono*m* föreenat/ at hon aldrigh wil/ ey heller kan ſkilias j frå hono*m*/ Och ept*er* thz han år lijffuet/ th*er* före bliffu*er* th*en* me*nn*iſkia altijdh j lijffuena ſom j hono*m* bliffu*er*/ Aff alt thetta ſom nw ſagdt år/ ſeer man klarliga/ at thz ſtraff ſom Gudh haffu*er* j the*nn*a werlde*nn*e[3] lagdt Adam och Heua och alla theras afffödho vppå/ för olydhno*nn*es ſkul/ år jcke a*nn*at/ tå thet rett brukat warder/ ån jtt fadherlighit rijſſ mz hwilkit me*nn*iſkian warder[4] tuchtat och[5] aghat/ på thz hon ſkal låra ko*mm*a til hono*m* j gen/ ſom hon ept*er* dieffuulens rådh och bedregerij war j frå fallen/ Hono*m* wari prijs j ewigheet/ för ſitt nådheliga ſtraff.

---

[1] är han i margen.
[2] en öfverkorsadt efter ſedhan.
[3] Hskr.: ſiwldomer.
[4] fyra eller ſex i margen.
[5] moſte i margen.
[6] och alla menniſkior i margen.
[7] them öfver raden i st. f. öfverkorsadt honom.
[8] the öfver raden i st. f. öfverkorsadt han.
[9] ſom the ... olydhnonne/ i margen.
[10] mz öfverkorsadt efter vthtröttat.
[11] kom i margen.

---

[1] ſich i margen. [2] man troor i margen i st. f. öfverkorsadt hon.

[3] han tå hade i margen; hade öfverkorsadt efter ſagdt.

[4] ock ſå Gudh i margen. [5] ſå öfverkorsadt efter henne.

[6] läd öfverkorsadt efter ſkulle.

Ept*er* thz nw at Adam hade fått th*en* tröſt/ at Qwi*nn*ones Sådh ſkulle ſönd*er*trampa ell*er* förkroſſa Ormſens hoffuudh/ kom han ſich före j gen och fick jtt bettre moodh ån han tilföre*nn*e hade/ tå han bleeff aff Gudhi hardeliga tiltalat/ Th*er* före gick han ock til och gaff ſi*nn*e huſtru/ jtt hårligit och tröſteligit nampn/ och kallade he*nn*e Heua/ Thz år/ Lijff ell*er* Leffuande/ Ther före at hon een modher år ått allom leffuandom/ Han hade nw fått[6] för ſin olydhno ſkul/ th*en* domen offu*er* ſich at han ſkulle döö/

---

[1] före i margen. [2] ſå öfver raden i st. f. öfverkorsadt tå.
[3] j thenna werldenne i margen. [4] Ändelsen der öfver raden.
[5] och öfver raden. [6] fått i margen.

Så war han doch wiſſ th*er* vppå at lijffuet ſkulle ko*mm*a j gen/ all th*e*n tijdh/ Ormſens hoffuudh ſkulle aff Qwi*n*nones Sådh ſönd*er*kroſſat warda/ Tå Ormſens hoffuudh war ſönd*er*kroſſat/ ſå moſte ock thz onda[1] ſom Ormen hade åſtadh ko*m*met/ ſom är/ ſynd/ Ödh/ Helwete ꝛc./ mz nidherſlaghet warda/ Ther nw ödhen ſkulle bortdriffuas/ ther moſte lijffuet j gen ko*mm*a/ Thz förſtond hade Adam wel/ at han merkia ku*n*de/ hwad th*er* aff fölia[2] wille/ at[3] Ormſens hoffuudh ſkulle aff Qwi*n*nones Sådh förtrampat och förkroſſat warda/ Th*er* före gaff han ock ſi*n*ne huſtru (ſom nw ſagdt är)[4] jtt gladheligit och tröſteligit nampn/ och kallade henne Heua/ Lijff/ ell*er* Leffuande/ Han war nw ſkickat aff Gudhi he*n*ne för jtt hoffuudh och forman/ Så moſte han ock giffua he*n*ne nampn/ ſå ſom han all a*n*nor diwr til före*n*ne hade nampn giffuit/ Doch fick jntit diwr thz nampnet/ at thz ſkulle heta Lijff eller Leffuande/ vtan Qwi*n*nan/ Hon fick thz tröſteliga nampnet Heua/ til een åmi*n*nelſe och j hoghko*m*melſe at lijffuet ſkulle ko*mm*a ſich före j gen/ Och än tå Adam hade fått Ödz domen offu*er* ſich/ ſå hade han doch Lijffz hopet mitt j ödheno*m*/ Och ſåſom Qwi*n*nan gaff hono*m* tilfelle til ödh*e*n/ Så fick han ock hopp til Lijffuet geno*m* he*n*nes Sådh/ Och ſå bleeff hon hono*m* (mz thz nampn hon baar) een daghligh åmi*n*nelſe til Lijffz/ Thz haffu*er* warit hono*m* en ſtoor tröſt.

Men på thz han jcke ſkulle förgåta th*e*n doom ſom honom offu*er*gongen war/ at han ſkulle öö/ Ther före giorde HERREN Gudh (Som Moſes ſc*ri*ffuar) Adam och hans huſtru kiortlar aff ſkin/ Och klädde vppå th*e*m/ Så at ſa*m*ma kiortlar/ ſom taghne wore aff dräpen diwr/ ſkulle wara th*e*m en daghligh j hoghko*m*melſe/ at the öö ſkulle/ ty the hade giordt thz ödhen werdt war/ För th*e*n ſkul[1] båro the ock dödh ſkin vppå ſina kroppar/ at the ſkulle tenkia vppå hwad the giordt hade/ och at the och theres afffödha ſkulle tagha ſich th*e*r wara före/ at the jcke mera ſkulle göra thz Gudhi war emoot/ ept*er* thet dödhen war alla redho förtienter mz thz ſom giordt war/ giordes jcke behooff at föra ſich diwpare th*e*r[2] vthi/ mz flere ſynder/ Och tå Adam war ſå kládder j dödzens klådhebonat/ Thz år/ dödh ſkin/ Sade HERREN Gudh/ mz ſpee och ſtoor förachtelſe/ Sij/ Adam år worden ſåſom en aff oſſ/ och weet hwad gott och ondt år/ Som han[3] ſeya wille/ Adam war jcke til fridz mz thz han war ſkapat mz/ vtan han wille wara ſom Gudh ſielff/ Och weta ondt och gott ſå wel ſom Gudh/ Men jach menar han haffu*er* wel förbettrat ſich/ ja/ mechta ting haffu*er* han förbettrat ſich/ Th*e*r han wille ko*m*ma til th*e*n åhro ſom Gudhi tilhörer/ fick han th*e*n ſkam ſom dieffuulen tilhörer/ Ty han lydde hono*m* ept*er*/ Och ſtodh nw för Gudhi beklådder j en ſkinkiortel/ Hans menlöſa/ nakenheet och ſkapelſes fåghrind/ war nw borta/ Och han ſielff mz ſi*n*ne huſtru/ ſich til ſkam och ſkadha/ ſtodh beklådder och vmſweepter mz dödh ſkin/ Th*e*r före talade Gudh ſå ſpeeligha om hono*m*/ och förbrådde hono*m* hans dårſkap/ at han jcke ſkulle ku*n*na wara til fridz mz th*e*n gåffuo han[3] hono*m* giffuit hade/ vtan wille wara ſom Gudh ſielff/ miſte ſå thz godha wilkor ſom han förra hade/ och kom vppå all ſkadha och förderff/ mz allo ſi*n*ne afffödho/ Och at han ſådana ſin dårſkap widhare beſi*n*na ſkulle/ ſade[4] Gudh ån ytterligare/

---

[1] mz öfverkorsadt efter onda.

[2] Hskr.: förlia.

[3] Q öfverkorsadt efter at.

[4] Hela parentesen i margen.

MEn nw[5] på thz han jcke vthreckia ſkal ſina hand/ och tagha teſlikes aff lijffzens trää/ och åta och liffua ewi*n*nerliga/ Tå låát HERREN Gudh hono*m* vthu Luſtgårdeno*m* Eden/ på thz han ſkulle bruka jordhena/ ther han aff taghen war/ Och dreeff Adam vth/ Och ſatte för Luſtgården Eden/ Cherubim/ mz jtt baart huggande ſwerdh/ til at förwara wåghen til lijffzens trää.

---

[1] ſkul i margen. [2] ther skrifvet två ggr; det ena öfverkorsadt.

[3] han i margen i st. f. i raden öfverkorsadt Gudh.

[4] Hskr.: ſåde. [5] nw i margen.

Ept*er* thz Adam och Heua hade[1] ſyndat/ wore orettferdige wordne/ och dödhenom vnd*er*geffne/ Höffdes thz jcke/ at the nw[2] ſkulle haffua thz wilkor och welluſt ſom the hade förra än the ſyndade/ The ſkulle nw jntit länger äta aff th*e*n koſteliga/ helſoſa*m*ma och welſmakande fruchte*n*ne ſom war j Paradijs/ Jcke tiente thz heller/ at the ſkulle äta aff lijffzens trää/ ſom til dödhen dömde wore/ Th*er* före driffuos the vth aff Paradijs/ på thz Adam ſkulle bruka the jordhena ſom han war taghen aff/ och ſee hwad hon wille giffua th*e*m til födho/ Men th*er* ſkulle the[3] fi*n*na Törne och Tijſtlar och a*n*nat ogrääs/ ſom brukni*n*gena förhi*n*dra ſkulle/ jcke ku*n*de the heller ko*m*ma jn j Paradijs j gen/ ty wåghen ſom gick til lijffzens trää/[4] war geno*m* änglar[5] tilſtengd/ och bewarat/ Th*er* före moſte Adam och Heua bliffua boendes på the jordhe*n*ne ſom mz törne/[6] tijſtlar och ogrääs förba*n*nat war/ Th*er* moſte the mz ſtoort beky*m*mer mödho och arbete nära ſich/ Och förnu*m*mo ſå rett hwad the mz olydhno*n*ne wunnet hade/ Lijffuet war th*e*m j frå dömdt/ och dödhen tildömder j gen/ Ty rettferdigheten war borta/ och orettferdigheten war j gen ko*m*men/ Th*er* the til före*n*ne wore på theres nakna kropp mz enne härliga fåghrind beprydde/ th*er* gi*n*go the nw mz dödh ſkin beſwepte/ Th*er* the til före*n*ne hade ena luſtiga/ trygga och för all odiwr ſäkra boni*n*g/ th*er* aldrigh noghon oluſtig wädherleck ko*m*ma ku*n*de/ Ther wendes thz nw alt twärt om/ Th*er* the til före*n*ne hade alt thz th*e*m lyſta ku*n*de til maat/ vtan alla mödho och arbete/ Och alt war thz th*em* helſoſam maat/ Th*er* moſte the ſedhan tagha hwad jordhen giffua wille/ och moſte koſta mykit arbete th*er* vppå/ Och ån thå få thz ſom fögho[1] bekwemligit war til theras lekamliga helſo/ Th*er* före åro ock monge ſiwkdomar och krankheeter vpkompne/ Och ſnaraſt ſagdt/ Th*er* Adam och Heua hade til före*n*ne jtt luſtigt fåd*er*nes land och jtt rett[2] Gudz Paradijs/ Ther fingo the jtt ålände och en rett dieffuulens je*m*merdal/ Som Chr*istus* ock kallar dieffuulen thenna Joh: 14. werlde*n*nes förſta/ Och[3] Paulus kallar hono*m* the*n*na werlde*n*nes gudh/ 2 Cor: 4. Här haffu*er* warit jtt ondt byte.

---

[1] nw öfverkorsadt efter hade. [2] nw i margen.

[3] the öfver raden.

[4] ſom gick . . . trää/ i margen; samma ord i raden öfverkorsade efter bewarat.

[5] genom änglar i margen. [6] tijd öfverkorsadt efter törne/

Tå nw[4] Adam och Heua j theres eeghna perſoner[5] förwandlade wore/ j frå rettferdigheet til orettferdigheet/ Och för ſa*m*ma ſaack ſkul vthdreffne wore aff Paradijs/ och ſatte j the*n*na je*m*merdalen och ſorghfulla werldena/ Så begynte the förſt til at affla barn tilhopa/ Och epter thz the ſielffue wore ſyndare och orettferdighe/ Sä ſfödde the ock ſådana barn aff ſich ſom the ſielffue wore/ Thz år/ Syndare födde ſyndare/ Och all th*en* tijdh/ alle bådhe föråldrar och barn wore ſyndare och orettferdighe/ motte the wel alle haffua lika fordel/ och alle haffua[6] the*n*na je*m*merdalen/ The*n*na törnafulla och tijſtlafulla werldena til heman och booni*n*g/ Och moſte ſå all Adams afffödha wara vthe ſtengd j frå Paradijs/ och[7] wiſtas och nära ſich på the*n*na jordhe*n*ne ſom förba*n*nelſen offu*er*gongen war/ th*er* törne och tijſtlar ſti*n*ga på alla ſidhor/ Och moſte ſå Adam mz all ſijn barn låra/ aff th*en* ſorgh och wedhermödho ſom the här haffua/ hwad thz haffu*er* jnbåra/ Wara Gudhi olydhigh och förtörna hono*m*/ Och mådhan Adam och Heua jcke wille falla til fögho tå the ſyndat hade j Paradijs och giffua Gudhi åhrona/ och beke*n*na ſich haffua jlla giordt/ Så moſte the nw mz alla theres afffödho låra thz j the*n*na je*m*merdalen aff thz onda the här lijdha/ Ty the moſte jw låra beke*n*na/ ſich haffua jlla giordt/ Så moſte the[1] ock thz låra weta/ at thz är ſant ſom Gudh ſegher/ Han ſade at the[1] ſkulle dödhen döö om the äte aff thz förbodhna träädh/ Men the trodde thz jntit j Paradijs/ nw moſte the j the*n*na ſorghfulla werlde*n*ne/ förni*m*mat/ aff thz ſom th*e*m här offu*er*går/ at thz är ſant ſom han ſagdt haffu*er*/ Ty alla me*n*niſkior moſte låra weta thz ſant wara/ ſom Gudh ſagdt haffu*er*/ wilia the jcke låra thz mz godho/ ſå moſte the doch mz theres ſkadha låra thz/ Och ept*er* thz me*n*niſkian jcke ku*n*de wara lydhig j Paradijs/ Så moſte hon nw låra här lydhno mz mykin ſorgh och bedröffuelſe/ Hon moſte nw här låra giffua Gudhi åhrona/ mådhan hon jcke ku*n*de[2] göra thz j Paradijs/ Och mz ſå ordh ſeyandes/ Alla godha dygder moſte nw me*n*niſkian låra j the*n*na je*m*mer eller ſorghadalen mz[3] mykit beky*m*mer och mootſtånd.

---

[1] helſoſamt och öfverkorsadt efter fögho.

[2] fådernes ... rett i margen.

[3] och ändradt till Och.

[4] nw öfver raden.

[5] få eller ſå öfverkorsadt efter perſoner.

[6] Hskr.: haffua/

[7] wara ... och i margen.

Och ſom[4] man nw mz mong ordh haffu*er* föregiffuit/ at th*e*n förba*n*nelſe ſom jordhe*n*ne offu*er*gongen är/ at hon moſte ful wara mz törne och tijſtlar/ ſti*n*ga och bekymra me*n*niſkiona på alla ſidhor/ är ko*m*men[5] för ſynde*n*nes ſkul/ Alla me*n*niſkior ſom här j werlde*n*ne äre moſte jw[6] förni*m*ma at här är ſorgh och bedröffuelſe alt om kring/ ſå at ehwart the ſich wenda/ warda the jw ſtu*n*gne och plåghade/ Men the äro ganſka få ſom thz rett beſi*n*na hwadhan thz ko*m*mer/ at me*n*niſkian ſå plåghat warder/ Offu*er* plåghona beklaghar hwar man/ Orſakena th*er* til wil jngen achta/ Olydhnan och ſynden haffu*er* thz wollet/ Wij haffue hördt här tilföre*n*ne/ huru ärligha wel Gudh hade ſkapat me*n*niſkiona/ ept*er* ſitt eeghit beläte/ Och ſådana konſt lagdt på he*n*nes ſkapelſe/ at hon wel motte heta en werld/ Doch th*e*n lizla werlden emoot then ſtora werlde*n*ne til reknandes/ Th*e*nna lizla werlden år geno*m* ſyndena förderffuat/ Och th*e*r år en ſådana oſkickeligheet jnko*m*men/[1] at alt år ko*m*met aff ſitt retta lagh/ Th*e*r til före*n*ne war/[2] rettferdigheet/ meenlöſa/ och en rett kerleck til thz Gudhi war behageligit/ Th*e*r år nw alt vmwendt/ Och eegh*e*n nytta ſom alla oredho gör/ then[3] til före*n*ne jntit war på ferde/ år nw th*e*r jnko*m*men/ Th*e*n oſkickeligheet ſom j th*e*n lizla werlde*n*ne vpko*m*men år/ haffu*er* förderffuat th*e*n ſtora werldena och vpfylt he*n*ne mz törn och tijſtlar/ Så år nw mera beclaghandes/ at me*n*niſkian ſom år th*e*n lizla werlden år full mz ſynd/ ån at th*e*n ſtora werlden år full wordhen mz plåghor/ Men ſådana wil me*n*niſkia*n* jntit achta/ Ther hon ſkulle förſt låggia ſich win[4] om/ at ſynden motte ko*m*ma affwåghen/ Th*e*r wil hon driffua plåghona bort/ och behalla ſyndena qwarra/ Thz år/ hon wil haffua jtt luſtigt Paradijs j gen/ och likwel bliffua j ſynde*n*ne/ Me*n*niſkian hade[5] allaha*n*da welluſt j Paradijs/ hade hon ku*n*net he*n*ne behollet/ Men ept*er* thz hon he*n*ne miſt haffu*er*/ wil hon g*er*na byggia ſich hår jtt Paradijs j gen th*e*r all oluſt ſkulle vtheſtengias/ doch[6] thz felar he*n*ne j allo motto/ Ty me*n*niſkia*n* boor hår j en je*m*merdall och plåghodall/ Om hon ſökier welluſt j maat och dryck/ ſå år doch all maat och dryck på th*e*nna jordhe*n*ne bemengd mz dödzfruchten/ Fruchten aff Lijffzens tråå ſom retta welluſtena göra ſkulle/ år me*n*niſkio*n*ne förtagh*e*n/ Sökier hon welluſt j koſteligh klådher/ Så kan th*e*r doch jngen rett welluſt wara vthi/ Ty å[7] huru koſtelig klådhen åro/ ſå ligger likwel Adams ſkinkiortel th*er* vnder ſom dödhen mz ſich förer/ Sökier hon welluſt ell*er* Paradijs j koſteliga bygni*n*g/ Så är doch all reedzſkap tilfång och wirke ſom bygni*n*gen ſkulle byggias aff/ wext på th*e*nna jordhe*n*ne ſom förba*n*nelſen offuergongen är/ Så är thz ock j all a*n*nor ting/ å hwad me*n*niſkian ſetter ſich före th*er* hon wil ſökia welluſt mz j th*e*nna werlde*n*ne/ ſå är thz jw bemengdt mz törne och tijſtlar/ Fulkomlig welluſt fi*n*nes jntit här/ vtan altijdh mera ſorgh än glädhe/ Och mera oluſt än welluſt/ Thz förni*m*ma alla me*n*niſkior å j hwad ſtand the ſkickade äro bådhe höge och låghe[1]/ J bland törn och tijſtlar wil jntit Paradijs wara/ Th*er* före moſte man halla th*e*nna werldena/ för jtt ålende/ ſom hon j ſa*n*ni*n*ge*n*ne är/ Och tagha här tijdhen ſom han kommer/ Tå wij ko*m*me til wort fäd*er*nes land j gen/ ſå bliffu*er* thz bettre mz oſſ/ Och[2] än tå me*n*niſkian är mz ſynde*n*ne ko*m*men på[3] th*e*n ſkadhan/ ſom nw förtald är/ Så är he*n*ne än th*er* offu*er*[4] en a*n*nar ſkadhe på ko*m*men/ th*e*n hardare är j[5] th*e*n tilko*m*mande werlde*n*ne.[6]

---

[1] the öfver raden.

[2] kunde i margen.

[3] mz öfver raden.

[4] ſom öfver raden.

[5] kommen i margen; Thz samt alt ſkeedt öfverkorsadt före och efter år.

[6] jw öfver raden.

---

[1] ſå öfverkorsadt framför *at*.

[2] til förenne war/ i margen.

[3] alla ... then i margen.

[4] ther öfverkorsadt efter win.

[5] wel öfverkorsadt efter hade.

[6] doch öfver raden; mz öfverkorsadt efter vtheſtengias/

[7] haſt [?] öfverkorsadt efter å.

Och ſom[7] nw til före*n*ne ſagdt är/ at me*n*niſkian kom för ſynde*n*nes och olydhno*n*nes ſkul/ vnder Gudz wredhe/ dödhen och th*e*n ewigha förmaledielſen och jtt ewigt helwete/ Så moſte thz ock wel beſi*n*nat warda/ hwad alt ſådana haffu*er* jnbära/ och hwad thz är för en nöödh liggia vnder ſådana je*m*mer/ Man haffu*er* nw tilföre*n*ne[8] hördt/ hwad je*m*mer och plågho me*n*niſkian moſte lidha j th*e*nna werlde*n*ne/ thz förfarenheten ock noogh lärer/ Men thz kan jntit förſlå å huru ſwårt thz är ſom man hår lidher/ ty thz år alt timelighit och förgångeligit/ och haffuer ånda[1]/ Men thz tilko*mm*ande onda ſom förtient år mz ſynde*nn*e/ år ewight/ och oåndeligit/ och ko*mm*er aff Gudz gråſeligha wredhe/ Then ſa*mm*a Gudz[2] wredhen ſom mz ſynde*nn*e vpwekt warder/ år ſå rekna*n*des ſom Gudh år ſielffu*er* herren til/ Thz år/ hans wredhe år ſå ſtoor ſom han år ſielffu*er*/ och hon kråffu*er* jtt ewigt ſtraff/ Så förmå han ock göra ſi*n*ne wredhe fylleſt mz jtt ewigt ſtraff/ Han år j ſi*n*ne ewigha och oåndeligha krafft mechtig noogh/ at vppehålla jtt ewigt helwete och en ewigh eeld/ til at plågha ogudhachtiga me*n*niſkior mz/ Teſlikes år han och mechtig noogh til at[3] halla the ogudhachtiga ſå widh macht at the bliffua ewige helwetes eeldz bra*n*dar/ The th*er* brinna ſkola til ewigh tijdh och doch aldrig Matth: 25. vpbru*n*ne warda/ Eelden år ewigh ſom Chr*istu*s ſägher/ Så bliffua ock the ewighe[4] ſom brinna ſkola/ Och ku*n*na jcke vpbri*n*na och til jntit warda/ ty th*er* mz vndtſloppe the th*e*n ewigha eelden/ Men the haffua en ewigh eeld förtient/ Ther före moſte the hono*m* lidha och aldrigh hono*m* vndſlippa/ Ena ſådana gråſeliga förba*n*nelſe och fördömelſe haffu*er* menniſkian th*er* mz förtient/ at hon haffu*er*[5] vpwekt Gudz wredhe mz ſynde*nn*e/ Och ſom tilföre*nn*e föregiffuet år/ at me*n*niſkian år för ſynde*nn*es och olydhno*n*nes ſkul/ ond worden/ Gudz artena mz alla godha dygder[6] haffu*er* hon miſt/ och dieffuuls artena mz alla odygder[7] haffu*er* hon fått j gen epter thz hon lydde och folgde hans rådh ept*er*/ Och ſåſom dieffuulen[8] för ſina odygder ſkul år onder worden/ och bliffuer th*er* vthi til ewigh tijdh/ Så år ock me*n*niſkian ond worde*n* för thz hon trådde j frå Gudh til dieffuulen ſom onder war/ Aff hans ondſko och odygder/ bleff hon deelachtig/ Och j ſa*m*ma ondſko bliffu*er* hon til ewigh tijdh och kan aldrigh ko*m*ma ſich th*er* vth/ Hennes wilie och ſi*n*ne år ock ſå förderffuat/ at hon aldrigh haffuer luſt ell*er* wilia til at wara qwitt widh the odygder ſom hon fått haffu*er* aff dieffuulen/ mz mi*n*dre Gudh beſynn*er*liga beſökier he*n*nes hierta/ ſom wij hår epter hörande warde/ Aff ſtraffet och plågho*n*ne ſom hon lidher för ſynde*n*nes ſkul/ wil hon g*er*na wara förloſſat/ Men ſielffua[1] ſyndena wil hon behålla/ Ty me*n*niſkian år ſielff ond/ ſå haffu*er* hon ock luſt til thz ſom ondt år/ Och vppå thz at thetta ſom nw ſagdt år/[2] må teſte wiſſare wara/ wil man dragha hår noghro ſcriffter jn ſom thz bewiſa.

---

[1] bådhe ... låghe i margen.

[2] thetta ware nw ſagdt om menniſkiones fall/ öfverkorsadt efter Och.

[3] på i margen. [4] offuer i margen. [5] til öfverkorsadt efter j.

[6] Härpå följer, på nästa sida, öfverkorsad rubriken: Om menniſkiones vprettelſe.

[7] Och ſom i margen i st. f. öfverkorsadt Som i radens början.

[8] Ändelsen ne öfver raden.

---

[1] och förgångeligit . . . ånda i margen.

[2] ſom öfverkorsadt efter Gudz. [3] ſå öfverkorsadt efter at.

[4] wara öfverkorsadt efter ewighe.

[5] menniſkian fört öfverkorsadt efter haffuer.

[6] mz . . . dygder i margen. [7] mz alla odygder i margen.

[8] år öfverkorsadt framför för.

OCh S. Paulus[3] th*er* han ſcriffuar til the Romare/
dragher monga ſc*ri*ffter jn/ aff thz gamla Teſtamentet/
th*er* han then grunden bewiſar medh/ Hans ordh lydha
ſå/ Alle åro vnder ſynd/ ſom ſc*ri*ffuit ſtår/ Then år jcke Roma: 3.
til ſom rettferdig år/ jcke en/ Jngen år ock th*e*n ſom förſtondig år/ Ps. 14.
Jngen år ſom achtar Gudh/ Alle haffua affwiket/
Alle ſa*m*man åro onyttige wordne/ Jngen år ſom
gott gör/ jcke til en/ Theras ſtrupe år en open graff/ Ps. 5.[4]
Theras tu*n*gor bruka the til ſweck/ Huggorma ether vnder Ps. 140.
theras leppar/ Theras mwn år full mz ba*n*nor och bitterheet/
Theras fötter ſnare til vthgiwta blodh/ Förtryckelſe Jſa: 59.[5]
och wedhermödha j theras wåghar/ och fridzens wågh
weta the jcke/ Gudz reddhoge år jcke för theras öghon/
Teſſe ſcriffter ſom Paulus hår jnförer/ giffua noogh tilkenna
hurudana me*n*niſkian worden år/ Sade ock ſå Gudh
om me*n*niſkiona/ ſom Moſes ſc*ri*ffuar/ Me*n*niſkio*n*nes Gene: 8.
hiertas vpſått år ondt alt j frå vngdomen/ Jtem j Hiobs
boock år ſc*ri*ffuit/ Hwad år en me*n*niſkia at hon ſkulle Hiob 15.

---

[1] ſielffua i margen.

[2] ſom ... år/ i margen.

[3] monga ſcriff öfverkorsadt efter Paulus.

[4] Hskr.: Ps. 6.

[5] Hskr.: Jſa: 56.

wara reen? Sij j bland (Gudz) helga är jngen oſtraffeligh/
Och hi*m*lanar äro jcke reene för hono*m*/ Huru mykit
meer me*n*niſkian ſom är ſtygg och ond/ th*e*n ther orettferdighetena
dricker ſåſom watn/ Jtem Salomon ſegh*er*[1]/
Prouer: 20. Hoo kan ſeya/ jach är reen j mitt hierta/ och klaar j frå[2]
Eccle: 7. mina ſynder? Jtem/ Thz är jngen me*n*niſkia på jordhe*n*ne
ſom gott gör och jcke ſyndar/ Alla teſſo ſc*ri*ffterna och
otaliga flere[3] giffua klarliga tilk*e*nna/ at Adam medh all
ſijn barn och afffödho/ äro onde och arghe/ och haffua
hwarken[4] wilia ell*er* ſi*n*ne til thz ſom Gudhi[5] behageligit
är/ ja/ j me*n*niſkio*n*nes hierta är mera ondſka/ än hon
ſielff beſi*n*na kan/ Ther före ſegh*er* Gudh geno*m* prophetan
Hiere: 17. tan Hieremiam/ Jtt argt jlfu*n*digt ting offu*er* all ting är
hiertat/ Hoo kan vthranſakat? Jach HERREN kan vthranſaka
hiertat och pröffua niwranar/ Sådana witneſbyrd
båår Gudh j th*e*n helga ſc*ri*fft om me*n*niſkiona/ Och om
man än jcke ſådana witneſbyrdh hade aff Gudhi[6]/ Så fi*n*ner
doch hwar och en[7]/ noogh mz ſich ſielff/ huru hans
hierta är fult mz alla onda luſtar och begierelſe/ Alla
me*n*niſkior bådhe vnga och gamla äro benegna til thz ſom
ondt är/ Och thz kan man[8] merkia på all barn/ at så
ſnart the noghot begy*n*na lära/ ſynes ſtrax th*e*n onda arten
j them och the göra förra thz onda än thz godha/
Ept*er* thz nw alla me*n*niſkior äro onda/ förachta Gudh
och altijdh ſtråffua emoot[9] hans wilia/ och[10] jcke wilia
the/ ey heller ku*n*na the/ göra a*n*nat än thz Gudhi är
Ps. 51. emoot/ Ty the äro afflade och födde j ſynd/[11] Th*e*r före
Ephe: 2. äro the aff naturen wredze*n*s barn/ Och är så jntit vnd=

---

[1] Salomon ſegher i margen. [2] mitt hierta öfverkorsadt efter j frå.

[3] och otaliga flere i margen. [4] hwarken i margen.

[5] Gudhi i margen.

[6] om menniſkiones ondſko och argheet öfverkorsadt efter Gudhi.

[7] ſielff öfverkorsadt efter en. [8] ſtrax öfverkorsadt efter man.

[9] emot ändradt till emoot. [10] och öfver raden.

[11] Så a öfverkorsadt efter ſynd/

randes at the åro werde warda ſtraffade mz en ewigh plågho/ The ſom mz dieffuulen åro onde wordhne/ och mz hono*m* wilia bliffua j ondſko*n*ne til ewigh tijdh/ The warda mz hono*m* förwijſte j en ewigh eeld/ ſom hono*m* Matth: 25. och hans ånglom bereedder år/ Och thz år rett at then[1] ſom til ewigh tijdh år onder/ at han ock bliffuer til ewigh tijdh plåghader.

Aff alt thz ſom nw ſagdt år må klarliga merkt warda hwad thz år för ena nöödh och förderff ſom me*n*niſkian för ſynde*n*nes ſkul vthi ko*m*men år/ Och ſom man hördt haffu*er*/ hon år kommen på dobbel ſkadha/ Förſt haffu*er* hon fått Gudz wredhe offu*er* ſich/ Ty år hon ock[2] ſkild j frå hono*m*/ och ſå år hon j dödh*en* ko*m*men/ Ty thz år th*en* rette[3] dödhen wara ſkild j frå Gudhi ſom lijffuet år/ Och ån tå at ſiel och kropp hengia til hopa j me*n*niſkio*n*ne/ Så år hon doch j dödheno*m*/ ſå lenge ſom hon år ſkild j frå Gudh och år vnder hans wredhe/ Och ept*er* hans wredhe moſte dödh*en*/ Förba*n*nelſe/ helwete och en ewigh eeld medh fölia/ Och ſå lenge wredhen warar/ ſå lenge warar ock thz ſom th*er* ept*er*fölier/ Then andre ſkadh*en* ſom me*n*niſkian haffu*er* fått aff ſynde*n*ne/ år thz at hon år ſielff ond worden ſå at he*n*nes hele natur år aff ſynd och ond begierelſe vpfylt och förderffuat/ Så at hon jcke kan/ ey heller wil/ a*n*nat tenkia tala ell*er* göra/ ån thz Gudhi år miſhageligit/ th*er* ha*n*s wredhe daghliga meer och meer vpweckes mz/ Hår ſeer man nw hwad thz rezliga år för nöödh och förderff ſom me*n*niſkian vthi ko*m*men år/ Thz år/ Hon ligger vnder Gudz wredhe/ och år ſielff ſå ond worden at hon ſa*m*ma wredhe jcke ſtilla kan/ vtan daghliga meer och meer vpwecker he*n*ne/ The*n*na nödhen år ſtörre ån noghot creatur j hi*m*mel ell*er* jordh ſkulle ku*n*na hielpa me*n*niſkiona th*er* vth/ Ty Gudz wredhe år ſtörre ån noghot creatur ſkulle ku*n*na ſtilla he*n*ne/ jcke driſtar heller noghot creatur aff ſin egh*en* förmågho ſettia ſich emoot he*n*ne / Så är ock then arten ſom aff dieffuulen ko*m*men är / ſå[1] jnbittin j me*n*niſkio*n*nes hela natur / och haffu*er* ſå[1] rotat ſich ther at jngen creaturs förmågha kan driffua he*n*ne th*er* vth / Och ſå är nw me*n*niſkian diwparen ko*m*men j nödhena än at noghot creatur ſkulle aff ſi*n*ne krafft och förmågho ku*n*na hielpa he*n*ne th*er* vth / Och ſå wil thz fölia th*er* aff / at om me*n*niſkian ſkal aff ſådana nödh holpen warda / ſå moſte Gudh ſom alt förmå / thz göra / ſom han ock aff ſi*n*ne obegripeliga godheet och barmhertigheet / thz giordt haffu*er* / ſom man nw här ept*er* merkiande warder.

---

[1] then öfver raden i st. f. öfverkorsadt han.

[2] ock under raden, som är sidans sista. [3] rette öfver raden.

✻ ✻ ✻

✻

Om menniſkionnes vprettelſe.

TÅ nw me*n*niſkian ſå jlla vthko*m*men war (ſom man hördt haffu*er*) och war j nödhena och förderffuet ſå diwpt kommen / at hwarken hon ſielff / eller noghot a*n*nat creatur j hi*m*mel ell*er* jordh / ku*n*de hielpa he*n*ne th*er* vth / Warku*n*nade Gudh aff ſi*n*ne oſeyeliga nådh och barmhertigheet / ſich offu*er* he*n*ne / och ſende henne ſin alzmechtiga Son til vndſetni*n*g / at han thz vthretta ſkulle / ſom jngen a*n*nat åſtadh ko*m*ma ku*n*de / Och[2] hade han j ſitt ewigha och obegripeliga rådh thz[3] beſlutat (ty han gör jntet obetenkt) at han ſådana welg*er*ning wille bewijſa me*n*niſkione / Ther S. Paulus om talar til the Epheſer / th*er* han ſå ſegh*er* /

---

[1] ſå öfver raden.

[2] at han ſådana welgerning wille bewijſa menniſkionne / öfverkorsadt efter Och.

[3] thz öfver raden.

WElſignat ware Gudh och wor HERras Jeſu Chr*isti* Ephe: 1.
Fadh*er* th*en* oſſ welſignat haffu*er* mz all andelig welſignelſe j the hi*m*melſka åghodelar/ geno*m* Chriſtu*m*/ Såſom han oſſ vthwaldt haffu*er* j hono*m*/ för än werldennes grund lagder war/ at wij ſkole wara helige/ och oſtraffelige för hono*m* vthi kerleken/ och haffu*er* taghet oſſ ſich ſielffuom til barn/ genom Jeſu*m* Chr*istu*m/ ept*er* ſin wilias godha behagh/ ſina hårliga nådh til loff/ geno*m* hwilka han haffu*er* oſſ tecka giordt vthi hono*m* ſom kärko*m*men är/ J hwilkom wij haffuom förloſni*n*g geno*m* hans blodh/ ſyndernes förlåtelſe/ ept*er* hans nådz rikedomar/ aff hwilka han oſſ rundeliga deelachtiga giordt haffu*er* vthi all wijſdom och clokheet/ Och haffu*er* oſſ latit få weta/ ſins wilias hemligheet ept*er* ſitt godha behagh/ Och haffu*er* thz framhafft j geno*m* hono*m*/ at thz ſkulle predikat warda/ tå tijdhen fulko*m*nat war/ På thz all ting ſkulle ſa*m*man fattat warda j Chr*isto*/ bådhe thz j hi*m*melen och på jordhe*n*ne är geno*m* hono*m*/ Geno*m* hwilken wij ock kompne äro til arffuodeel/ beſkerde ept*er* hans vpſåt/ ſom all ting werkar epter ſin eghen wilias rådh/ at wij ſkole wara hans hårligheet til loff/ wij ſom tilföre*n*ne hoppadoms på Chr*istu*m.

Här ſeer man klarliga at Paulus legger alt Gudhi til/ thz ſom me*n*niſkio*n*ne til godho giordt är/ Och ept*er* thz hans ordh för th*en* höga grund ſkul ſom han förer ſynas wara noghot oförſtondeligh/ wil man korteliga mz en liten förklaring löpa th*em* offu*er*/ Förſt[1] loffuar och priſar han[2] Gudh[3]/ Som han ock alla åhro och tack werdh är/ för alt thz godha han oſſ bådhe j lekamliga och andeliga motto bewiſat haffu*er*/ Beſynn*er*liga böör hono*m* tack och prijs för th*en* oſeyeliga nådh och barmhertigheet/ th*en* han oſſ geno*m* ſin elſkeliga Son Jeſu*m* Chr*istu*m bewiſat haffu*er*/ at wij ſom för woro ſynd och olydhno ſkul/ jcke a*n*nat än ena ewiga plågho och fördömelſe förtient hade/ ſkole nw th*er* j frå förloſſade warda/ och bliffua deelachtige aff thz ewiga godha ſom j hi*m*melen vthſkifft warder geno*m* Chr*istu*m/ Och är th*e*n nådh ſom Gudh oſſ bewijſt haffu*er* ſå ſtoor/ at han haffu*er* werdas til at haffua oſſ j tanka och åmi*n*nelſe/ j ſitt ewiga och Gudhdomeliga rådh/ Och för än werlde*n*nes grund lagder war/ Förra än werlden war ſkapat/ vthwalde och korade han oſſ th*er* til/ at å huru ſtyggelige wij wara ku*n*de för ſynde*n*nes ſkul/ Så ſkulle han doch göra oſſ ſådana/ at wij ſkulle wara helige och oſtraffelige för hans ögon/ j kerlekeno*m*/ Alla ſynder och alt ondt wille han tagha oſſ j frå/ och beprydha oſſ mz alla godha dygder/ Thetta hade han beſlutat om oſſ j ſitt Gudhdomeliga rådh j ewigheet/ Th*er* före haffuer han ock taghet oſſ ſich ſielffuom til barn/ at wij ſkulle wara arffui*n*gar til hans rike/ Och thz är ſkeedt för Jeſu Chr*isti* ſkul/ ſom j thetta Gudz rådh och vpſått haffu*er* warit en midhlare och måklare/ Och at wij til ſådana nådh och åhro ko*m*ma ſkulle/ at wij ſkulle warda Gudz barn/ hade wij aldrig förtient/ ty thz går offu*er* alla förtienſt/ Och thetta rådhet at wij ſkulle warda Gudz barn/ war[1] beſlutat om oſſ förra än wij wore til/ Och för än werlden war ſkapat/ Men Gudh haffu*er* thz giordt/ och haffu*er* j thetta ärendet/ jntit anſeende hafft til noghot a*n*nat ting/ vta*n* til ſins wilias godha behagh/ Hans eghen wilie kerleck[2] och godha behagh/ Och jngen a*n*nor orſack haffu*er* warit th*er* til/ at wij til ſådana åhro j Chr*isto* ko*m*ma ſkulle/ på thz hans härliga nådh/ mildheet och godheet/ ſkulle för ſådana welgerni*n*g loffuat och priſat warda/ Ept*er* thz han haffu*er*/ aff ſi*n*ne nådh och mildheet/ taghit oſſ ſom ſtygge och otäcke wore/ och giordt oſſ täcka j ſino*m* Son ſom täck och kärkomen war.

---

[1] Och epter ... Förſt tillagdt under sidan; Och öfverkorsadt framför loffuar.
[2] han i margen.
[3] Gudh öfver raden i st. f. öfverkorsadt honom.

---

[1] war i margen.

[2] kerleck i margen.

Och haffu*er* han latit oſſ få förloſſni*n*g och ſynd*er*nes förlåtelſe/ geno*m* ſins Sons blodz vthgiwtelſe/ Och[1] han haffu*er* th*er* mz bewijſt/ huru rick han är på nådh och barmhertigheet/ at han wille låta oſſ (ſom arma och fördömda me*n*niſkior warit haffua) ſå dyyrt j gen löſta och köpta warda/ at hans eenda Sons hierta blodh ſkulle th*er* vthoſſu*er* vthguttit warda/ Thz haffu*er* warit en ſtoor och rijck nådh och kerleck[2]/ ſom ſådana haffu*er* åſtadh ko*m*met/ ja/ thz haffu*er* warit en Gudz nådh/ ſom alla creaturs nådh/ wijdht/ wijdht offu*er*gåär/ Och af ſa*m*ma nådh haffu*er* han ru*n*deliga giordt oſſ deelachtiga/ vthi all wijſdom och klokheet/ ſå at wij wete hwareſt wij wora ſaligheet ſökia ſkola/ Och han haffu*er* nw latit oſſ få weta thz hemliga rådhet ſom han om wåra förloſni*n*g beſlutat hade/ thz han långe haffu*er* hafft jnne mz ſich fördolt/ Thz haffu*er* han nw oſſ openbarat/ Och thz haffu*er* han giordt (oſſ oförſkylt) ept*er* ſitt godha behagh/ at han haffu*er* latit oſſ få weta/ thz ſom the ther för[3] oſſ warit haffua jcke haffua fått weta/ Och thz[4] godha wij nw haffue fått weta/ haffu*er* han låtit framko*m*ma och openbart warda/ genom ſin Son/[5] at thz ſkulle vthropas och predikat warda/ tå th*en* tijdh*en*[6] fulko*m*men wore[7] ſom Gudh til ſådana nådh förſeedt hade/ På thz/ all ting ſkulle ſa*m*manfattat warda j Chr*isto*/ bådhe thz j hi*m*melen och på jordhe*n*ne är geno*m* hono*m*/ Så at[8] alle ſkulle vnder hono*m* bliffua jtt ſåſom vnder jtt hoffuud/ och han[9] allena ſkulle warda bekender för en HERra offu*er* hi*m*mel och jordh/ Och geno*m* hono*m* äre wij kompne til arffzrett/ ſå at wij ſkole wara[10] Gudz arffui*n*gar/

---

[1] och ändradt till Och.

[2] och kerleck i margen.

[3] ther för i margen i st. f. öfverkorsade ſom i raden och för öfver raden.

[4] thz öfver raden.

[5] på thz/ öfverkorsadt efter Son/

[6] ſkulle öfverkorsadt efter tijdhen.

[7] wore öfver raden i st. f. öfverkorsadt warda.

[8] at öfver raden.

[9] han öfver raden.

[10] ſkole wara i margen; ſkole synes vara ändradt från ſkolo eller ſkola.

och Chri*sti* medharffui*n*gar/ Och til[1] ſådana arffzrett åro wij beſkårde och vthwalde/[2] ept*er* Gudz eghet vpſått/ vtan alla wora och all creaturs[3] förſkyllan/ rådh och tilhielp/ Ty han haffu*er* jngen rådhgiffuare j ſijn werk och g*er*ni*n*gar/ vtan han werkar/ all ting ept*er* ſin eghen wilias rådh/ Så haffu*er* han ock geno*m* Jeſu*m* Chri*stu*m ſin eenfödda Son werkat wora ſaligheet/ vtan alla fremmande tilhielp/ Såſom ock j thetta höga werket jngen creaturs tilhielp tiena ku*n*de[4]/ Här war alla creaturs macht och förmågha/ för ringa/ Th*er* före moſte Gudh ſielff/ och allena/ thz vthretta/ ſom han ock thz/ geno*m* ſin Son vthrettat haffu*er*/ på thz wij ſkulle wara hans hårligheet til loff och prijs/ Thz år/ Gudh wille ena ſådana nådh och welg*er*ni*n*g bewijſa me*n*niſkio*n*ne/ at all creatur ſkulle thz beke*n*na/ at han hade[5] th*er* mz ena[6] ewiga tack förtient/ Welg*er*ningen ſom vthrettat år/ haffu*er* ena ewigha krafft/ Så böör ock tacken ewigh wara/ Han år alla åhro och prijs werdh för th*e*n årligha ſkapelſe ſo*m* han på all Creatur lagdt haffu*er*/ th*er* han haffu*er* bewijſt ſina hårliga wijſheet och godheet mz/ Men j me*n*niſkio*n*nes återlöſni*n*g/ haffu*er* han faſt meer bewijſt ſina godheet/ kerleck[7] och nådh/ Ty tå han all ting ſkapade/ war jntit hinder ell*er* mottſtond på fårde/ ſå at[8] mz jtt Ordh ſkapade han all ting/ och thz koſtade hono*m* jcke[9] meer ån jtt Ordh/ Men tå me*n*niſkian ſom lågh vnder Gudz wredhe/ förplichtat til en ewigh dödh och förba*n*nelſe/ ſkulle frelſat och återlöſt warda/ wille thz mera koſta/ Gudz rettwijſa/ affſagde doom och ſa*n*ning/ kraffde jtt ewigt ſtraff/ thz jngen förloſſa och fylleſt göra ku*n*de/ mz mi*n*dre Gudz eenda Sons hierta moſte blödha th*er* offu*er*/ Ena ſådana oſeyeliga nådh och barmhertigheet/ tektes Gudh bewijſa th*e*n fördömda me*n*niſkio*n*ne/ at all hans Creatur ſkulle th*er* vppå ſee och beſkodha/ at j hono*m* är mera mildheet och godheet/ än noghor hade ku*n*net förmodha.

---

[1] til öfver raden.

[2] aff Gudhi ſielffuom/ ſom öfverkorsadt efter-vthwalde/

[3] och all creaturs i margen.

[4] tiena kunde i margen; tiente öfverkorsadt efter werket.

[5] thz öfverkorsadt efter hade.

[6] ena öfver raden.

[7] / kerleck i margen.

[8] at öfver raden.

[9] honom öfverkorsadt efter jcke.

Aff th*e*nna gru*n*den ſom S. Pauli Ordh medhgiffua/
kan noogh merkt warda/ at thz ſtåår allenaſt j Gudz händer/
at förloſſa me*n*niſkiona aff th*e*n nödh ſom hon vthi
ko*m*men war/ Ther före ſegh*er* Paulus ock til the Romare/
Thz ſtår jcke j noghor manz wilia ell*er* lopp/ vtan Roma: 9.
til Gudz barmhertigheet/ Och noghot til förenne ſegh*er*
han/ Them Gudh haffu*er* tilföre*n*na förſeedt th*e*m haffu*er* Roma: 8.
han ock beſkärdt/ at the ſkulle warda hans Sons beläte
lijke/ på thz han ſkal wara th*e*n förſtfödde j bland monga
brödher/ Men th*e*m han haffu*er* beſkärdt/ th*e*m haffu*er*
han ock kallat/ Och th*e*m ſom han haffu*er* kallat/ th*e*m
haffu*er* han ock giordt rettferdiga/ Men th*e*m ſom han
haffu*er* giordt rettferdigha/ th*e*m haffu*er* han ock giordt
härliga/ Så ſade ock Gudh geno*m* Oſeam propheten/
Jſrael tu förer tich j olöcko/ Tijn helſa ſtåår allena när Oſee 13.
mich/ Teſlikes ſade Chr*istus*/ All ting äro giffui*n* mich j Matth: 11.
wold aff mino*m* Fadh*er*/ och jngen ke*n*ner Sonen vthan
Fadhere*n*/ Och jngen heller ke*n*ner Fadheren vthan Sonen/
och th*e*n ſom Sonen wil thz vppenbara/ Jtem/ än ſegh*er* Joh: 6.
Chr*istus*/ Jngen kan ko*m*ma til mich vthan Fadheren ſom
mich ſendt haffu*er* dragh*er* hono*m*/ Och jach ſkal vpwekia
hono*m*/ på th*e*n ytterſta dagh*e*n/ Thet är ſc*ri*ffuit j Propheter*n*e[1]/
The ſkola alle warda lärde aff Gudhi/ Jtem/ Joh: 3.
Så elſkade Gudh werldena/ at han vthgaff ſin eenda Son/
på thz at hwar och en ſom troor på hono*m*/ ſkal jcke förgåtz/
vthan få ewi*n*nerligit lijff/ Och ſnaraſt ſagdt/ Hela
ſc*ri*fften giffu*er* thz före/ at me*n*niſkio*n*nes förloſni*n*g[2]

---

[1] Det begynnande p ändradt till P.

[2] aff then ſkadha och förderff ſom hon vthi kommen är/ öfverkorsadt efter förloſning.

ſtåår allenaſt j Gudz macht och förmågho/ All Creaturs krafft och macht är för ringa til[1] jtt ſådana werk och förloſni*n*g/ Ty moſte Gudh allena thz vthretta geno*m* ſin Son/ Och ſåſom han vtha*n* alla fre*m*mande tilhielp ſkapade Me*n*niſkiona och all a*n*nor creatur/ Så moſte han ock allena vthan alla fre*m*mande tilhielp (än tå ha*n* midhel brukar)[2] frelſa he*n*ne[3].

Men huru then förloſni*n*gen haffu*er* vthrettat warit/ haffue wij nw noghot hördt aff S. Pauli Ordh/ Så at han ſatte begy*n*nelſen til me*n*niſkio*n*nes förloſni*n*g j Gudz ewiga förſyyn/ kerleck och godha wilia/[4] at Gudh hade thz j ſitt ewigha och Gudhdomeliga rådh ſå beſlutat/ at han wille geno*m* ſin Son förloſſa he*n*ne aff th*en* nöödh ſom hon vthi ko*m*ma ſkulle/ Och ſådana beſlut war giordt/ förra än werlden eller noghot creatur war ſkapat/ Så at jngen ſkal ku*n*na leggia ſa*m*ma förloſni*n*g och återlöſni*n*g noghot creatur til/ Här moſte Gudz eegh*en* wilie/ vpſått och vthwelielſe haffua ſin gong/ Ty thz ſom vthrettas ſkulle/ war all creatur för höght/ Och thz ku*n*de jcke vthrettat warda (ept*er* ſom Gudh thz förſeedt hade) mz mi*n*dre Gudh moſte ſielff bliffua Me*n*niſkia th*er* offu*er*/ och vndergå alt thz ſtraff ſom me*n*niſkian förtient hade/ Ty all th*en* tijdh hela mankönet/ war ko*m*met vnder th*en* ewiga dödh*en* och förba*n*nelſen/ Så at jngen j bland Adams barn wardt fu*n*nen ſom frij war för ſådana förderff/ ku*n*de jngen hielpa then andra/ vtan the wore alle j förderffuet/ Ther före moſte thå Gudz eegh*en* Son (ſom mz Fadherno*m* j Gudhdome*n* lika mechtig och ewigh war) åſtadh och bliffua me*n*niſkia/ Och wara en aff the fördömda Adams barn/ Ty all th*en* tijdh/ han bleeff deelachtigh aff mandomen mz the andra Adams barn/ Så moſte han ock deelachtigh warda aff th*en* fördömelſe ſom hela ma*n*könet vnderlågh/ Men ept*er* thz han war en ewigh och Alzmechtigh[1] Gudh/ war mera och krafftigare welſignelſe j hono*m*/ än all th*en* förba*n*nelſe och fördömelſe ſom j me*n*niſkio*n*ne war/ Th*er* före war han ock mechtigh noogh (ty han war[2] Alzmechtigh) at ſlå nidh och til jntit göra alt thz ſom me*n*niſkio*n*ne war ſkadeligit/ ja/ jcke allenaſt ſlå thz nidh/ vtan ock ſå[3] vpretta me*n*niſkiona j gen/ at hon mykit fromare och hårligare warda ſkulle/ än hon j förſta ſkapelſen warit hade/ Thz haffu*er* nw Gudh j ſi*n*ne ewigheet hafft j ſi*n*net/ at han[4] ſådana dråpeligh ting vthretta wille/ tå th*en* tijdh*en* fulko*m*men wore/ ſom han th*er* til beſkerdt hade/ Ty bådhe ſielffua werket/ och tijdhen når thet ſkee ſkulle/ haffu*er* epter[5] hans vpſått/[6] j hans ewiga rådh beſlutat warit/ ept*er* hans eegh*en* godha wilia/ vtan alt anſeende ell*er* tilſyyn til noghot creaturs förtienſt ell*er* förſkyllan/ Så at hono*m* allena och jngom androm böör åhra och tack för me*n*niſkiones förloſni*n*g/ och vprettelſe/ Och th*er* före haffu*er* han ſådana dråpeligit werk vthrettat aff ſijn eegh*en* godha wilia och kerleck[7]/ at hans hårliga nådh ſkulle th*er* aff loffuat och prijſat warda/ Som S. Paulus ſegh*er*/ Ty han haffu*er* all ting giordt Prouer: 16. för ſina ſkul/ Som konu*n*g Salomon ſegh*er*.

---

[1] ena öfverkorsadt efter til. [2] Hela parentesen i margen.

[3] aff then nöödh ſom hon vthi kommen war öfverkorsadt efter henne. [4] kerleck och godha wilia/ i margen.

Och ſom wij nw hördt haffue/ at Gudh haffu*er* hafft me*n*niſkio*n*nes förloſni*n*g och återlöſn/ j ſitt ewigha rådh och hemliga vpſått och[8] beſlut/ ſå at jngen ku*n*de thz weta vtan han allena/ at han wille ſielff bliffua me*n*niſkia th*er* offu*er*/ Th*er* före haffu*er* han ock ſielff openbarat ſitt hemliga och ewiga rådh/ Doch mz thz förſta hemliga och ſåſom mz förtekt Ordh/ Men ſedhan jw klarare och klarare/

---

[1] Begynnelsebokstafven *a* ändrad till A.

[2] war öfver raden.

[3] ſå öfver raden.

[4] / tå tijdhen öfverkorsadt efter han.

[5] epter i margen.

[6] och e öfverkorsadt efter vpſått/

[7] och kerleck i margen.

[8] vpſått och i margen.

Förſt begynte han openbara ſitt rädh j Paradijs/ tå Adam
och Heua ſyndat hade/ Th*er* han ſade til Ormen/ at
Qwi*n*no*n*nes Sädh ſkulle ſöndertrampa hans hoffuud/ Och
at ſa*m*ma Sädhen ſkulle aff Ormenom warda ſtu*n*gen j
hälen/ Orden äro fåå/ doch beſluta the mykit vnder ſich/
när man giffu*er* th*er* acht vppå/ Förſt är beſi*n*nandes at
all th*en* tijdh/ Qwi*n*no*n*nes Sädh ſkulle ſöndertrampa ell*er*
förkroſſa Ormſens hoffuud/ Så moſte jw th*en* ſa*m*ma
Qwi*n*no*n*nes Sädh/ wara me*n*niſkia/ Ty andra afffödho
ell*er* Sädh haffu*er* Qwi*n*nan jcke/ vtan me*n*niſkia födher
me*n*niſkio aff ſich/ Skulle nw en me*n*niſkia ſöndertrampa
Ormſens ell*er* Dieffuulſens hoffuud/ Så moſte thz wara
en beſynn*er*lig me*n*niſkia ſom mera krafft hade än alla
andra me*n*niſkior/ Ty Dieffuulen hade fått Adam och Heua
mz alla theras afffödho vnder ſich/ war th*em* offu*er*mechtig
worden/ och ſom en weldig kempe behölt han th*em* ſom
Luce 11. jtt rooff vnder ſich mz fridh/ ept*er* thz jngen me*n*niſkia
war ſå mechtigh/ at hon ku*n*de ſlita ſich/ vthaff hans
händer/ Skulle nw en me*n*niſkia ſlå Dieffuulen nidh mz alt
thz onda ſom han vpko*m*met hade/ Som är/ Synd/ Dödh/
Helwete etc. ſå moſte jw ſa*m*ma me*n*niſkia haffua ſådana
krafft/ ſom til ſådana werk behöffdes/ Nw haffue wij
jw[1] til före*n*ne hördt/ at me*n*niſkio*n*nes fall war ſtörre/
än noghor creaturs macht ſkulle ku*n*na hielpa he*n*ne th*er*
vth/ Gudh moſte thz ſielff göra/ Nw ſegh*er* jw Gudh/
at Qwi*n*no*n*nes Sädh ſkulle thz göra/ Th*er* före wil thz
fölia th*er* aff/ at Gudh moſte ſielff warda Qwi*n*no*n*nes
Sädh/ ept*er* ſom han j ſitt ewiga rädh beſlutat hade/
Och epter thz[2] at ſa*m*ma Sädhen ſkulle[3] warda ſtungen j
foten/ aff Ormenom ſom til dödz ſtinga plåghar/ moſte
thz fölia th*er* aff[4]/ at th*en* Qwi*n*no*n*nes Sädh ſom Ormſens
hoffuud ſönderkroſſa ſkulle/ ſkulle ſielff ko*m*ma j dödhen th*er*

---

[1] wij jw i margen.

[2] thz öfver raden.

[3] aff öfverkorsadt efter ſkulle.

[4] moſte . . . aff i margen i st. f. i raden öfverkorsadt Gaff Gudh ther mz til kenna.

offu*er*/ Och doch bliſſua[1] Ormeno*m* offuermechtig och ſöndertrampa hans hoffuud/ Och ept*er* thz at ſa*m*ma Sådh kallas Qwi*n*no*n*nes och jcke manz*en*s Sådh/ gaffz til ke*n*na/ at hon ſkulle wara Qwi*n*no*n*nes Sådh vtan manz tilhielp/ Thz är/ Aff enne jungfru ſkulle th*en* födhas/ ſom me*n*niſkiona förloſſa ſkulle aff he*n*nes fall/ Som Eſaias och Eſa: 7. the andre Propheterne[2]/ teſſo förſta Gudz löffres Ordh wijdhare forklarade/ epter ſom Gudh tektes ſitt hemliga rådh j werlde*n*ne meer och meer oppenbara.

Widh thetta förſta löfftet höllo ſich Adam och Heua medh theras barn och afffödho/ Och ſtyrkte och[3] tröſtade ſich th*er* mz j theras nöödh och bedröffuelſe/ än tå the jcke wiſte när ell*er* hwareſt[4] han ko*m*ma ſkulle/ ſom th*em* ſkulle förloſſa/ Sedhan widh twtwſende åår th*er* epter/ talade Gudh til Abraham/ loffuade hono*m* och ſade/ at j hans Gene: 22. Sådh ſkulle all folk på jordhe*n*ne welſignat warda/ Medh hwilkit löffte Gudh gaff til ke*n*na/ at th*en* helga Sådhen ſom vthloffuat war/ ſkulle aff jntit annat folk j werlde*n*ne ko*m*ma/ vtan aff Abrahams ſlekt/[5] Men ept*er* thz Abrahams afffödha ſtorliga förwidhgade ſich/ war ock ſå åter[6] willeſamt/ hwareſt th*en* Sådhen ſom all folk welſigna ſkulle/ ſkulle fi*n*nas j gen/ Th*er* före gaff än tå[7] Gudh widhare beſkedh th*er* om geno*m* Jacob patriarchen/ at th*en* Sådh*en* ſkulle ko*m*ma j Juda ſlekt/ Ty ſå ſade Jacob/ Spiran ſkal jcke warda taghen j frå Juda/ ey heller en Gene: 49. meſtare j frå hans fötter/ til teſſ Hielten ko*m*mer/ Och hono*m* ſkola folken tilfalla/ Så gaff Jacob tilke*n*na/ at th*en* vthloffuade Sådhen (hwilka han kallar en Hielta ty han ſkulle offu*er*wi*n*na Ormen)[8] ſkulle ko*m*ma j Juda ſlekt/

---

[1] bliſſua skrifvet 2 ggr; det ena öfverkorsadt.

[2] Det begynnande p ändradt till P.

[3] och öfver raden.

[4] hwareſt i margen.

[5] ſlekt/ under raden, som är sidans sista, i st. f. öfverkorsadt afffödho/

[6] war ... åter i margen; och åter ſå i raden öfverkorsadt.

[7] än tå i margen; åter i raden öfverkorsadt.

[8] ty han ... Ormen) i margen.

Giffuer ock ſå mz tilke*nn*a/ at th*en* Hielten ſkulle jcke förra
ko*m*ma/ ån konu*n*ga wellet och regementet/ wore Juda
ſlekte j frå taghet/ Men ſedhan Juda ſlekt ock mykit förwidhgade
ſich/ Så at thz wille wara mödhoſamt/ at fi*n*na
th*en* welſignada Sådhena j bland ſå monga/ För th*en*
ſkul loffuade[1] Gudh thz vth widh otta hu*n*drade åår ept*er*
Abraham hade fåt löfftet/[2] at han ſkulle födhas aff konu*n*g
2 Reg: 7.[3] Dauidz ſlekt/ Löfftes ordhen lydha ſå/ Når nw tin tijdh
förlidhen år/ och tu affſompnat åſt mz tina fådher/ ſkal
jach vpwekia tina Sådh ept*er* tich/ ſom aff titt lijff ko*m*ma
ſkal/ Hono*m* ſkal jach ſtadhfeſta hans rike/ Han ſkal byggia
mino nampne jtt hws/ Och jach ſkal ſtadhfeſta hans
Rikes ſtool til ewigh tijdh/ Jach ſkal wara hans Fadher
och han ſkal wara min Son/ Thetta löfftet haffu*er* Dauid
ſielff/ ſom en Gudz Prophete/ mz mong ordh j ſina
pſalmer förklarat och vthſtrekt/ The andre Prophet*er*ne
teſlikes/ the th*er* offta kalla/ th*en* tilko*m*mande Chr*istu*m/
Dauid/ ept*er* thz han aff Dauidz ſlekt/ ko*m*ma ſkulle/ Och
ſedhan[4]/ ſkulle man jngen ſtadz ſökia th*en* welſignade Sådhena/
Meſſiam ell*er* Chriſtu*m*/ vtan j[5] Dauidz ſlekt[6]/
Ps: 132. Th*er* före ſade ock ha*n*[7] j ſi*n*ne Pſalma boock/ HERREN
haffu*er* ſworet Dauid en ſa*n*nan eedh/ th*er* ſkal han jntit
j frå trådha/ Jach ſkal ſettia tich tijns lijffz frucht vppå
tin ſtool/ Så kallade ock Dauid th*en* aff hans ſlekt födhas
Ps: 110. ſkulle/ ſin Herra/ th*er* han ſå ſegh*er*/ HERREN
ſade til min Herra/ Sett tich på mina högra hand/
til teſſ jach legger tina fiendar til tin fotapall/ J hwilken
ordh Dauid kallar ſin Son/[8] ſom meer ån twſende åår
th*er* ept*er* födhas ſkulle/ ſin Herra/ och bekende th*er* mz

---

[1] loffuade i margen.   [2] widh ... löfftet/ i margen.

[3] Citeradt efter Vulgata; 2 Regum är i Gust. I:s Bibel 2 Sam. b.

[4] ſedhan i margen i st. f. i raden öfverkorsadt epter konung Dauid.

[5] konung öfverkorsadt efter j.   [6] eller afffödho öfverkorsadt efter ſlekt.

[7] Dauid öfverkorsadt efter han, som torde vara tillskrifvet i slutet af raden.   [8] ſin Herra öfverkorsadt efter Son/

hans Gudhdoms natur/ j hwilkom han tå war til/ och j
ewigheet warit hade/ Och ſå bleeff jw Gudz hemliga och
ewiga rådh at han wille warda me*n*niſkia/ meer och meer
openbart j werlde*n*ne/ Men Eſaias/ ſom widh halfftridhie
hu*n*drade åår/ ept*er* Dauidz lóffte begynte predika/ talar
ån nw klarligare hår om/ th*er* han ſå ſegh*er*/ Sij/ En Eſa: 7.
Jungfru år haffuande/ och ſkal fódha en Son/ then ſkal
hon kalla[1] JmmanuEl/ Men thz nampnet/ JmmanuEl/
år ſå mykit ſagdt/ ſom/ Gudh mz oſſ/ ept*er* ſom S.
Mattheus thz vthtydher/ Medh hwilken ordh Eſaias giffu*er* Matth: 1.
jw klarliga til ke*n*na/ at th*en* ſom aff enne jungfru
fódhas ſkulle/ han ſkulle wara Gudh/ och doch en me*n*niſkia
mz oſſ/ all th*en* tijdh han aff enne me*n*niſkio fódhas
ſkulle/ Och ſå vthtydher han klarliga thz fórſta lófftet/
th*er* thenne JmmanuEl kallas Qwi*n*no*n*nes Sådh/ och
jcke Manzens Sådh/ Th*er* ſegh*er* Eſaias klarliga vth/ at
een jungfru ſkal fódha en Son/ och han ſkal warda kallat
Gudh mz oſſ/ Men huru thenne JmmanuEl eller
Gudh mz oſſ/ ſkulle warda/ ept*er* thz fórſta lófftet/ bitin
ell*er* ſtu*n*gen aff Ormeno*m* j hålen/ Thz fórklarar Dauid
noogh j ſi*n*ne Pſalma[2] boock/ Och ept*er* honom Eſaias/
th*er* han j bland mong a*n*nor ordh ſå ſegh*er*/ Sa*n*nerliga Eſa: 53.
han baar wora krankheet/ och ladhe vppå ſich wor ſwedha/
Men wij hóllo hono*m*/ fór th*en* ſom plåghat och aff
Gudhi ſlagh*en* och pijnter war/ Men han år ſarghat fór
wora miſg*er*ni*n*gar ſkul/ och ſlaghen fór wora ſynder ſkul/
Nepſten ligger vppå hono*m*/ på thz/ at wij ſkulle fridh
haffua/ och geno*m* ha*n*s ſåår åro wij helade/ Wij gingo
alle vthi wilfarelſe ſåſom fåår/ hwar och en ſågh vppå
ſin wågh/ Men HERREN kaſtade alles wora ſynder
vppå hono*m* ꝛc. Thetta och mykit a*n*nat haffu*er* Eſaias
talat/ och th*er* mz fórklarat/ huru Qwi*n*no*n*nes Sådh
ſkulle j hålen/ Thz år j mandomen ſtu*n*gen och bitin warda/

---

[1] en öfverkorsadt efter kalla. [2] p ändradt till P.

th*er* han[1] ſkulle ſöndertrampa Ormſens hoffuud medh[2]/ Ty j thz Ormen ſkulle ſtinga Chr*istu*m mz dödhen*om* j mandomen*om*/ ſkulle bådhe Ormen ſielff/ och ſynden och dödhen nidherſlaghen warda/ Och me*n*niſkian ſkulle bliffua förloſſat/ Thetta predikade Eſaias j ſin tijdh/ widh ottahu*n*drade åår förra än thz ſkeedde/ Men widh halfftridhie hu*n*dradhe åår th*er* ept*er*/ Sade Daniel Propheten thz Dani: 9. klarliga vth/ at Chriſtus ſkulle dödhat warda/ Han gaff ock wiſt åära taal före när thz ſkee ſkulle/ Och ſade at[3] ept*er* ſiwttiyo wekor/ ſkulle Chriſtus warda dödhat/ reknandes ſiw åår för hwario weko/ Så göra ſiwttiyo wekor fyrahu*n*drad och niyotiyo åår/ Tå man reknar ſå mong åår j frå th*en* tijdh*en* ſom Daniel före ſade/ Thz är/ j frå th*en* tijdh*en* tå befalni*n*ge*n* vthgick/ at Hieruſalem ſom nidherſlaghet war/ ſkulle j gen vpbygdt warda/ Tå drabbar man rett på th*en* tijdhen/ th*er* Chr*istu*s war dödhat och[4] ſynden och miſg*er*ni*n*gen wardt förſonat vthi/ och th*en* ewiga rettferdigheeten framkom.

Så haffu*er* nw Gudh mz tijdhen/ jw meer och meer oppenbarat ſitt hemliga rådh och vpſått om me*n*niſkiones återlöſni*n*g/ Doch lååt han jcke all folk j werlde*n*ne thz få weta/ vtan allenaſt ku*n*dgiorde han thz ſino vthkorade folke/ Abrahams affködho/ th*e*n Judeſka almoghan/ ſom geno*m* omſkerelſen/ war ſyndrat och affſkildt j frå alt a*n*nat folk j werlde*n*ne/ th*er* Chriſtus ock (ept*er* löfftet) ſkulle warda födder aff/ För Jſraels almogha lååt Gudh predika och förku*n*na geno*m* ſina Propheter/ ſitt hemliga rådh och vpſått/ Såſom ock Dauid ſagdt haffu*er*/ HERREN Ps. 147. ku*n*gör Jacob ſitt Ordh/ Jſrael ſina ſedher och retter/ Så gör han jngom Hedni*n*gom/ ey heller låter han th*e*m weta ſina retter/ Thet wilkor och fordeel för all a*n*nor folk/ hade Jſraels almoghe alt j frå Abrahams tijdh/ jn til Chr*ist*i tijdh/[1] at än doch the wore j the*n*na je*m*merdalen och tijſtlafulla werlde*n*ne mz the andra folken/ Så hade the doch th*e*n tröſt och hughſualan/ at Gudh wille j ſin tijdh/ låta frelſa th*e*m aff allo nöödh/ Sådana tröſt hade Hedni*n*ganar jntit/ Jcke wiſte the heller noghot th*er* aff/ at ſådana hielp på ferde war/ Ty Gudz hemliga rådh war th*e*m jntit openbarat/ Th*er* före bliffuo the ock borta j theres ſynder/ Men Jſraels almoghe och noghro fåå hedni*n*gar ſom aff Judarne lärde och vnd*er*wijſte wore/ wiſte Gudz rådh och vpſåt/ Och the[2] ſom mz enne ſtadiga troo[3] höllo ſich til thz Gudz Ordh ſom th*e*m openbarat war/ the bliffuo beholdne/ Och än tå Gudh (ſtrax me*n*niſkian war fallen) loffuade thz vth at han ſkulle hielpa he*n*ne vpp j gen/ Så fördrögdes thz doch/ få när j fyra twſende åår/[4] förra än han kom ſom hielpa ſkulle/ Ther Gudh gaff til ke*n*na mz huru ſwårliga han war aff ſynde*n*ne förtörnat/ Th*er* före wåre the ock ganſka fåå/ emoot hela werlde*n*ne tilreknandes/ ſom thz fingo weta at noghon hielp war förmodhandes.

---

[1] Följande stycke är öfverkorsadt efter han: ſkulle ſöndertrampa Ormſens hoffuud mz/ Ty j thz Ormen ſtack Chriſtum mz dödhenom/ bleeff bådhe han och dödhen nidherſlaghen/ Och menniſkian [b öfverkorsadt] wardt förloſſat.

¶ Thet [ändradt från Thetta] hade nw Gudh j ſinne [i margen: ewiga wijſheet och rådh] [ſå öfverkorsadt] beſlutat/ at menniſkian j ſå motto ſkulle förloſſat warda/ och lått thz allenaſt ſino vthkorade folke/ Abrahams afffödho/ then Judeſka almoghan [öfver sidan: ſom genom omſkerelſen war ſkildt j frå all annor folk/] [kunn öfverkorsadt] mz tijdhen meer och meer/ kunnogt warda [i margen: förra än thz ſkeedde]/ Men tå tijdhen fulkommen war/ ſom han ther til förordinerat hade/ at thz fulbordas ſkulle/ Sende han ſin Son här nidh på jordhena/ och lååt honom (ſom vthloffuat war) tagha mandom aff Abrahams och Dauidz ſlekt/ och fultgöra thz ſom til menniſkiones återlöſning behöffdes/

[2] medh öfver raden.

[3] at i margen.

[4] och öfver öfverkorsadt vthi; därefter then öfverkorsadt.

Men tå tijdh*e*n fulko*m*men war/ ſom Gudh th*er* til förordinerat hade/ Sende han ſin Son här nidh vppå jordhena och låát hono*m* tagha mandom aff konu*n*g Dauidz ſlekt/ oppenbarade ſå ſitt hemliga rådh faſt meer ån han tilföre*n*ne giordt hade/[1] och ſende ſin Ängel Gabriel/ til Mariam/[2] Han bebodhade he*n*ne at hon ſkulle warda Gudz Sons modher/ Teſlikes ku*n*giorde han thz ock Joſeph Maries man/ Och at[3] thz ſkulle teſte mera ku*n*nogt warda at Gudz Son war j mandom ko*m*men/ talade Elizabeth och Zacharias th*er* om/ Men tå han födder war/[4] båro Änglar och heerdar witneſbyrdh th*er* om/ Och aff öſterlanden ko*m*mo ept*er* ſtierno*n*nes openbarelſe/[5] hedni*n*gar/ Wijſe mån/ och ſade Juda konu*n*gen föddan wara[6]/ Simeon och Ha*n*na bekende thz ock/ Så at om th*en* Judeſke almogh*en*/ hade ſå giffuit th*er* acht vppå/ ſom thz wel werdt war/ hade thz warit openbart noogh/ at th*en* ſom lenge hade vthloffuat warit/ war nw ko*m*men/ Så at jngen kan[7] mz retto ſeya/ hono*m* wara[8] ſå hemliga ko*m*men/ at jngen ku*n*de thz weta/ Men tå han kom til moghen ålder och war widh trettiyo åra ga*m*mal/ begynte Joha*n*nes Baptiſta openbarliga predika för Jſraels almogha/ rådde och förmante th*em* til boot och bettring/ och ſade at Hi*m*melriket war för hande*n*ne/ Th*en* hi*m*melſke konu*n*gen war ko*m*men/ Och ſade hono*m* wara Gudz lamb ſom borttagha ſkulle werlde*n*nes ſynd/ Wijſte hono*m* vth/ hoo han war/ döpte til bettring[9] och betygade openbarliga om hono*m*/ Thet war aldrigh tilföre*n*ne ſkeedt/ Men tå Chriſtus ſielff begynte predika/[10] bedriffua ſijn Gudhdomeliga werk/ och vthretta thet ſom han war vthſender til/ Så braſt thz rett vth hwad Gudh hade hafft j ſi*n*net j ſi*n*ne ewigheet/ om me*n*niſkio*n*nes återlöſni*n*g/ Th*er* före ſade ock Chriſtus/

---

[1] alt j frå ... tijdh/ i margen.

[2] the öfver raden.

[3] troo öfver raden.

[4] til öfverkorsadt efter åår/

---

[1] oppenbarade ... hade/ i margen.

[2] och öfverkorsadt efter Mariam/; thz efter henne.

[3] at öfver raden i st f. öfverkorsadt på. [4] båd öfverkorsadt efter war/

[5] epter ... openbarelſe/ i. margen. [6] warda ändradt till wara.

[7] thz öfverkorsadt efter kan och at efter ſeya/; han ändradt till honom.

[8] wara i margen i st. f. i raden öfverkorsadt år.

[9] döpte til bettring i margen. [10] och öfverkorsadt efter predika/

SÅ haffu*er* Gudh elſkat werldena/ at han vthgaff ſin Joh: 3. enda Son/ på thz/ at hwar och en ſom troor på hono*m* ſkal jcke förgåtz/ vtan få ewi*n*nerligit lijff/ Här ſlåår Chriſtus botnen vth/ och giffu*er* klarliga före hwad begy*n*nelſen och retta orſaken[1] år til me*n*niſkio*n*nes förloſni*n*g/ Thz år/ Gudz kerleck/ th*e*n ewigh år/ ſom Hieremias Hiere: 31. ſegher/ Aff th*e*n kerleck ſom Gudh haffu*er* hafft til mankönet/ haffu*er* han j ſitt ewiga rådh[2] thz beſlutat/ at han wille låta ſin[3] Son/ löſa me*n*niſkiona j gen j frå th*e*n ewiga dödh*e*n och förmaledielſen.

Så haffu*er* man nw hördt och förſtådt/ at me*n*niſkio*n*nes vprettelſe aff thz fall ſom hon vthi ko*m*men år/ ſtår allenaſt j Gudz macht/ Han haffu*er* thz ock giordt geno*m* ſin Son Jeſu*m* Chr*istu*m/ Men huru vprettelſen år ſkeedd/ och hwad Chr*istus* haffu*er* th*er* vppå koſtat/ thz beſc*ri*ffua Euangeliſt*er*ne klarliga/ at han haffu*er* moſt[4] th*er* offu*er*/ warda pijnt och plåghat/ korſfeſt/ dödhat och begraffuen/ Men ept*er* thz han war en Alzmechtig Gudh/ war thz omögeligit/ at Dödzens ſwedhe ſkulle ku*n*na behalla Act: 2. hono*m*/ Som S. Petrus ſegh*er*/ Th*er* före ſtodh han weldeliga vpp aff dödha j gen/ förtrampade ſå[5] och nidherlade/ Dieffuulen/ Dödhen/ Helwetet ꝛc. och alt thz onda ſom me*n*niſkio*n*ne mz ſynde*n*ne påko*m*met war/ Och th*er* mz gaff han[6] he*n*ne thz ewiga lijffzens hopp/ Han bröòt ſich geno*m* dödhen och helwetet/ och rymde och bereedde me*n*niſkio*n*ne ſom th*er* jnne war/ en wåågh th*er* j genom/ at hon ſkulle ku*n*na ko*m*ma th*er* vth/ Som wij hår epter wijdhare hörande warde/ Och ſom wij til före*n*ne hördt haffue/ at tå me*n*niſkian kom på fall och[7] trådde j

---

[1] och retta orſaken i margen.

[2] j ... rådh i margen.

[3] ſin öfver raden.

[4] moſt öfver raden; wordet ändradt till warda.

[5] ſå öfver raden.

[6] ther ... han i margen.

[7] och öfver raden.

frå Gudz ſa*n*ning til Dieffuulſens lögn/ fick hon th*er* aff dobbel ſkadha och förderff[1]/ Förſt kom hon j Gudz wredhe och ogunſt för olydhno*n*ne ſkul/ och war ſå werdh en ewigh dödh och förmaledielſe/ Och th*e*n wredh*e*n gick offu*er* Adam och Heua och alla theras ſläkt/ Som S.
Ephe: 2. Paulus ſegher/ at wij wore alle wredzens barn aff naturen/ Th*e*n andre ſkadhen war/ at me*n*niſkian bleeff aff offu*er*trädelſen ſielff argh och ond/ och oſkickelig til alt gott/ Så at hon ock j th*e*n motten war werdh alt ondt/ ept*er* thz hon war ſielff ond/ Th*e*n är ondt werder ſom onder är/ Aff bådhen the*n*na förderffuen/ haffu*er* Chr*istu*s holpet me*n*niſkiona/ Medh ſin dödh[2] och pijno haffu*er* han betalat för wora ſynder/[3] ſtillat Gudz wredhe/ och förwerffuat oſſ wilia och wenſkap j gen/ Han haffu*er* thz ock ſå beſtelt/ at oſſ ſkulle th*e*n helge Ande giffui*n* warda/ ſom ſkulle driffua alla onda luſtar och begierelſe/ vthaff wort hierta/ ther Gudh warder förtörnat vthoffu*er*/ och göra oſſ froma och godha och ſkickeliga til thz ſom Gudhi är behageligit/ Och haffu*er* han mz ſitt liffu*er*ne och lydhno ſom han här j werlde*n*ne fördt haffu*er*/ lärdt oſſ huru wij ſkole liffua och Gudhi lydige wara/ Ept*er* ſom S.
1 Pe: 2. Petrus ſegh*er*/ At Chr*istu*s haffu*er* lidhit för oſſ/ och giffuit oſſ ept*er*dömelſe/ at wij ſkole lära ſå wandra här j werlde*n*ne ſom han wandrat haffu*er* och förtryckia the onda begie*re*lſen ſom j oſſ äre.

Så ſkal man ock thz beſi*n*na/ at tå Chr*istu*s botade[4] th*e*n förſta ſkadhan ſom wij vthi kompne wore/ j thz at Gudz bodh war brutit/[5] hans wredhe war vpwekt/ och en ewigh dödh och Helwete war[6] förtient/ War han allena/ och j ſin eeghen perſone/ vtan all creaturs tilhielp/ beta-

---

[1] och förderff i margen.
[2] ha öfverkorsadt efter dödh.
[3] och öfverkorsadt efter ſynder/
[4] tå . . . botade i margen i st. f. i raden öfverkorsadt til at bota.
[5] och öfverkorsadt efter brutit/
[6] war öfver raden i st. f. samma ord öfverkorsadt efter förtient.

lade han ſå wår ſkuld och brott/ at han bleeff ſielff betalni*n*gen 2 Cor: 5.
och jtt offer för wora ſynder/ Och än tå ſynd*er*ne
ſom ſkulle betalas före/ woro otaliga monga/ och wredh*en*
war oſeyeliga ſtoor ſom vpwekt war/ Så förmotte
doch Chr*ist*i dödh thz wel betala/ Ty hans dödh moſte
ſå reknat warda ſom han war ſielff perſonan och ma*n*nen
til/ Han war ſielff en ewigh och Alzmechtig Gudh/
Så war ock hans dödh en Alzmechtig Gudz dödh/ ſom
wel förmotte betala alla werld*en*nes ſynder/ Och å huru
monga och grooffua ſynd*er*na wara ku*n*de/ Så wore the
doch creaturs werk/ och aff creatur[1] kompna och bedreffna/
Men han ſom betalade/ war ſielffue ſkaparen/ och förmotte
mera vpretta än noghot hans creatur ku*n*de nidher
ſlå/ Th*er* före å huru ſtoor ſynden och ſkulden är/ Så är
jw Chr*ist*i betalni*n*g oſeyeliga ſtörre/ och recker wel til/
Men jngen creaturs betalni*n*g ku*n*de här til reckia/ Och
å huru ſtark och krafftig Dödh*en* war/ Så war han doch
creaturs werk/ (ty Gudh giorde jcke dödhen) th*en* Chr*ist*us Sapi: 1.
ſom ſkaparen och ſielffua lijffuet är/ wel förmå nidherſlå/
Ja/ ſå mykit förmotte Chr*ist*us mz ſin dödh (th*en* han
en gong leedh och döör jntit nw meer)/ at han th*er* mz Roma: 6.
vprettade ena ewigha ſaligheet/ för alla th*em*/ ſom mz
enne ſtadigha troo förlåta ſich vppå hono*m*/ Och ſå haffuer
nw Chriſtus botat th*en* förſta ſkadhan och förderffuet
ſom wij vthi kompne wore/ at han allena vtan oſſ och
vtan för oſſ/ j ſich ſielffuo*m*/ haffu*er* betalat och fylleſt
giordt för wora ſynder/ ſtillat Gudz wredhe/ nidherſlaghet
Dödh*en* och Helwetet/ och förwerffuat oſſ ena ewigha
ſaligheet och lijff/ och han allena är wort förſwar/ och Roma: 8.
fördachti*n*gare jn för Gudh/ ja/ j hono*m* haffue wij alt
thet wij til ſaligheeten behöffue/ Ty han är oſſ aff Gudhi 1 Cor: 1.
giordh/ til wijſheet och rettferdigheet och til helgelſe/ och
til förloſni*n*g/ På thz (ſåſom[2] ſc*ri*ffuit ſtår) Th*en* ſom be= Hiere: 9.

---

[1] vthgongne öfverkorsadt efter creatur.

[2] ſom öfverkorsadt och ersatt af ſåſom.

römer ſich/ han ſkal beröma ſich j HERRANOM/ Th*er* före ſkole wij ock jntit creatur j hi*m*mel eller jordh leggia[1] th*e*n åhro til/ at thz ſkulle förlijka och fördachti*n*ga oſſ jn för Gudh/ Thet haffu*er* allena Chr*istu*s giordt/ Och han år aff Gudhi th*er* til förordinerat och ſkickat/ at han ſkulle wara wor fördachti*n*g*are*/ Patron och förlijkni*n*gesman/ 1 Timoth: 2. th*er* moſte thz ock bliffua widh[2]/ Ty (ſom S. Paulus ſegh*er*) thz år[3] en Gudh/ och en Midhlare emellen Gudh och me*n*niſkior/ nemliga/ th*e*n me*n*niſkian Chr*istu*s Jeſus/ Hwilken ſich ſielff giffuit haffu*er*/ för alla/ til återlöſn/ at ſådant ſkulle j ſin tijdh predikat warda/ Så hade Gudh thz förordinerat och beſlutat/ at Chr*istu*s allena och jngen a*n*nar/ ſkulle wara me*n*niſkio*n*nes Patron och Midhlare/ At ſåſom jcke år meer ån en Gudh til/ ſå ſkulle ock jcke meer ån en förlikni*n*gesman wara/ Och thz ſkulle[4] j ſin tijdh predikat och betygat[5] warda/ at Jeſus Chr*istu*s år allenaſt Midhlaren emellen Gudh och me*n*niſkiona/ ja/ han år ſielffua werdhet och betalni*n*gen för ſyndena/ jngen creatur/ ku*n*de wara werdh och betalni*n*g för ſyndena/ vtan Chr*istu*s/ Ty ſå ſwår år ſynden at hon kråffu*er* en ewigh dödh och Helwete/ Skulle me*n*niſkian ſielff haffua betalat för he*n*ne[6]/ Så ſkulle hon haffua betalat mz en ewigh dödh och helwete/ och thz hade jcke ån tå warit betalat/[7] Th*er* före moſte the ock haffua en ewigh Helwetes eeld/ ſom jcke ko*m*ma vnder Chr*ist*i betalni*n*g/ Men Chriſtus war en ſådana högh Perſona/ at han ku*n*de på en kort tijdh betala/ thz me*n*niſkian jcke hade ſielff ku*n*net giordt til ewigh tijdh/ Han allena haffu*er* thz giordt/ hono*m* allenaböör ock tacken th*er* före/ Och ſå offta ſom[8] wij mz jtt ondt ſamwett fört ſynde*n*nes ſkul bekymrade äre/ Så ſkole wij haffua allenaſt tilflykt til hono*m* och jngen a*n*nan/ Han är wor ſyndadraghare/ ſom alla ſynder wel förmå borttagha/ Och jntit creatur j hi*m*mel ell*er* jordh kan ſtella ſamwetet til fridz/ tå thz begy*n*nar bekymrat warda/ vtan en faſt troo på Jeſu*m* Chr*istu*m allena/ Ty han och jngen a*n*nar förmå tagha ſynd*er*na bort.

---

[1] leggia i margen i st. f. i raden öfverkorsadt giffua.

[2] ther . . . widh i margen.

[3] år öfver raden.

[4] warda öfverkorsadt efter ſkulle.

[5] och betygat i margen.

[6] henne öfver raden i st. f. öfverkorsadt ſyndena.

[7] ty thz hade aldrigh warit betalat/ öfverkorsadt efter betalat/

[8] mz jtt öfverkorsadt efter ſom.

Och ſom man nw hördt haffu*er*/ at Gudh geno*m* ſin
Son haffu*er* botat th*e*n förſta ſkadhan ſom me*n*niſkian
vthi ko*m*men war/ Så moſte han ock geno*m* ſin helga
Anda bota th*e*n andra ſkadhan ſom me*n*niſkian vthi ko*m*men
år/ Som år/ at hon år ond oförſtondig til thz gott
år/[1] och oſkickelighen worden til thz ſom[2] Gudhi behageligit
år/ Ty at th*e*n onda arten/ onda luſtar och begierelſe/
haffua ſå rootat ſich j me*n*niſkio*n*nes hela natur/ at
mz mi*n*dre Gudh ſielff geno*m* ſin Anda driffu*er* th*e*m th*er*
vth/ och ſkapar th*er* jtt nyyt hierta jnne/ tå bliffu*er* th*e*n
ondſka/ argheet och wrongheet ſom th*er* jnne år/ th*er* qwar
til ewigh tijdh/ Ty hwarken me*n*niſkian ſielff ell*er* noghot
creatur kan driffua thz onda th*er* vth/ Vtan ſkaparen
ſielffu*er*/ moſte ſkapa[3] jtt nyyt creatur th*er* jnne/ Som S. Gal: 6.
Paulus thz kallar/ Och Dauid begierar at Gudh ſkulle[4] Ps. 51.
ſkapa jtt nyyt hierta j hono*m*/ Ty me*n*niſkio*n*nes hierta Hiere: 17.
år jtt arght ilfundigt ting offu*er* all ting/ Hoo kan vthranſakat?
Jach HERREN kan vthranſaka hiertat och
pröffua niwranar/ Som Hieremias ſegher/ Kan nw jngen
rett ke*n*na th*e*n ondſko och argheet ſom j me*n*niſkiones
hierta år/ vtan Gudh allena/ Så moſte ock han allena
förwandla thz/ Th*er* före ſegh*er* han ock geno*m* Propheten
Ezechiel til ſitt folk/ Jach ſkal giffua jdher jtt nyyt hierta/ Eze: 36.
och en nyy anda vthi jdher/ Och tagha bort vthu jdhart
kööt thz ſteenhiertat/ och giffua jdher jtt hierta aff kööt/

---

[1] oförſtondig ... år/ i margen. [2] gott och öfverkorsadt efter ſom.

[3] ther öfverkorsadt efter ſkapa.

[4] ſkulle skrifvet 2 ggr; det ena öfverkorsadt.

Så år thz jtt Gudz werk at me*n*niſkian warder förnyiat/
Matth: 19. Och Chr*istu*s kallar th*e*n förnyielſen/ ena nyia födhelſe/
Joh: 3. ſå at me*n*niſkian moſte födhas vppå nyyt/ aff watn och
Joh: 1. Andano*m*/ Ja hon moſte födhas aff Gudhi och få then[1]
Gudz arte*n* j gen/ ſom[2] hon tilföre*n*ne hade j förſta ſkapelſen/
Gudz belåte ſom förkrenkt och j me*n*niſkio*n*ne förfallet
war/ moſte vprettas j gen/ Och thz år th*e*n helga
Roma: 1. Andas werk/ Han år th*e*n ſom Helgar och förnyiar me*n*niſkiona/
2 Theſ: 2. Och ſåſom Chr*istu*s haffu*er* ſtillat Gudz wredhe/
nidherſlaghet ſyndena/ dödh*e*n och helwetet/ och giordt
oſſ til[3] arffui*n*gar mz ſich/ til Gudz rike/ Så bereedher
ock[4] nw th*e*n Helge Ande oſſ til ſa*m*ma arff/ at wij/ hwar
j ſijn perſone ſkole wara ſkickelige (vtan ſynd och onda
luſtar) til at beſittia och jnnehaffua/ thz arff ſom Chr*istu*s
oſſ förwerffuat haffuer/ Th*er* före kallar ock S. Paulus
Eph: 1. th*e*n Helga Anda/ wort arffz pant/ Och ſåſom Chr*istu*s
vthrettade ſitt werk geno*m* ſin dödh och pijno/ och botade
th*er* mz th*e*n förſta ſkadhan ſom wij vthi kompne wore/
Så drijffuer ock nw th*e*n helge Ande ſitt werk/ geno*m*
2 Cor: 3. prediko embetet/ Hwilket embete S. Paulus kallar Andans
embete/ och jtt embete ſom Andan giffu*er*/ Och thet ſom
genom thet embetet vthrettat warder/ ſeyes th*e*n helge
Joh: 16. Ande haffua giordt/ Th*er* före ſade ock Chr*istu*s/ at Hugſwalaren
then helge[5] Ande ſkulle ſtraffa werldena för ſynd/
för rettferdigheet och för doom/ Och ſtraffet ſkulle doch
gå geno*m* theras mwn ſom Gudz Ordh föra/ Ty ſade ock
Chr*istu*s til ſina låriu*n*gar ſom the*n*na befalni*n*gen[6] och
Matth: 10. embetet föra ſkulle/ Thz åren jcke j ſom talen/ vtan thz
Mar: 13. år jdhar Fadhers Ande (Th*e*n helge Ande/ ſegh*er* Marcus)
ſom talar j jdher/ Och ån wijdhare ſade han/ Så=

---

[1] then öfver raden i st. f. öfverkorsadt ena.

[2] ſom öfver raden i st. f. öfverkorsadt then.

[3] til öfver raden. [4] ock öfver raden.

[5] Hugſwalaren then helge i margen; Anden ändradt till Ande.

[6] fö öfverkorsadt efter befalningen.

ſom Fadheren haffu*er* mich ſendt/ ſå ſender ock jach jdher/ Joh: 20. När han thetta ſagdt hade/ blåſte han på th*em*/ och ſade[1] til th*em*/ Tagher th*en* helga Anda/ Hwilkom j förlåten ſynderna/ them förlåtas the/ Och hwilkom j behållen th*em*/ th*em* äro the behåldna/ Medh hwilken Ordh Chr*istus* giffu*er* klarliga til k*en*na/ at thetta embetet moſte j them helga Anda[2] driffuit warda/ Och tå S. Stephanus förſwarade Chr*isti* lärdom emoot th*em* ſom hono*m* ſtraffade och förleggia wille/ Segh*er* Lucas/ at the jcke förmotte Act: 6. ſtå emoot th*en* wijſdom/ och th*en* Anda ſom talade/ Ja/ ſå är thetta then helga Andas werk/ at jngen kan kalla 1 Cor: 12. Jeſu*m* en Herra vtan genom then helga Anda.

Och ſåſom jngen kan ko*m*ma til Gudz wenſkap/ bliffua frij j frå dödh*en* och th*en* ewiga fördömelſen/ vtan geno*m* Chr*istu*m/ Så kan ock jngen ko*m*ma til Chr*istu*m och bliffua deelachtig aff thz godha ſom han vthrettat haffu*er*/ vtan j geno*m* th*en* helga Anda och hans embete/ Och ſå förſamlar han folk til hopa aff allahanda tu*n*gomål vthi ena troo och til jtt hoffuud Jeſu*m* Chr*istu*m/ Th*er* före[3] vthſkiffter ock th*en* helge Ande mongaha*n*da gåffuor och Roma: 12. haffu*er* mong embete j th*en* Chriſteliga förſamblinge*n*ne/ 1 Cor: 12. Och alla gåffuor och embete lända[4] th*er* til at Chriſtet folk ſkal ſtadhfeſtas och förbettras j Chr*ist*o och hwar och en ſkal wexa til j Gudz ku*n*dtſkap och j[5] jtt Chriſteligit och dygdeſamt liffu*er*ne/ Men th*en* lärdom ſom th*en* helge Ande läter driffua (Me*n*niſkione til förbettri*n*g) geno*m* prediko embetet/ är Gudz eeghet Ordh och taal wijdht författat j th*en* helga Scrifft/ Thet ſa*m*ma/ och jntit *an*nat/ brukar th*en* helge Ande til me*n*niſkio*n*nes vprettelſe/ Warder noghot *an*nat predikat/ än[6] th*en* grund och me-

---

[1] th öfverkorsadt efter ſade.

[2] Ändradt från Andra.

[3] h öfverkorsadt framför vthſkiffter.

[4] til öfverkorsadt efter lända.

[5] j Gudz . . . j i margen.

[6] thz öfverkorsadt efter än.

ni*n*g ſom th*en* helga Scrifft jnnehåller/[1] om me*n*niſkio*n*nes
vprettelſe/ Så ſkal man thz weta/ at thz jcke år aff Sa*n*ninge*n*nes
Anda/ vtan aff lögne*n*nes anda ſom jcke vprettar
vtan förderffuar och nidherſlår/ Th*er* före haffu*er*
Gudh högeligha budit[2]/ at hans folk ſkulle jntit leggia
Deu: 12: til hans Ordh och jntit heller tagha th*er* j frå/ vtan allenaſt
et 4. göra ſom han budhit hade/ ſom Moſes ſc*ri*ffuar/
Prouer: 30. Och j bland Salomons Ordhſpråck år ſc*ri*ffuit/ All Gudz
Ordh åro j genom luttrat/ och åro en ſköld th*em* ſom
troo vppå hono*m*/ Lågg jntit til hans Ordh/ at han jcke
ſkal ſtraffa tich Och tu warder löngnachtig fu*n*nen/ Så
Matth: 15. ſade ock Ch*ristus* ept*er* Propheten Eſaiam/ at thz år en
fåfång Gudz tieniſt/ ſom ſkeer ept*er* me*n*niſkios bodh/
Gal: 1. Och S. Paulus ſegh*er* til the Galater/ Om wij eller en
Ångel aff hi*m*melen a*n*narlunda predikade Euangeliu*m* för
jdher/ ån wij jdh*er* predikat haffue/ han ware förba*n*nat/
Såſom wij nw ſadhom/ ſå ſeye wij ån en tijdh/ Om
noghor wore th*en* jdh*er* predikar Eua*n*geliu*m* a*n*norlu*n*da
ån j vndtfått haffuen/ han ware förba*n*nat/ Nu war thz
jw Gudz Ordh och jntit a*n*nat ſom Paulus predikade/
Och a*n*nat predika/ ſade han wara jtt förba*n*nat ting/
Th*er* före år thz klart noogh/ at th*e*n Helge Ande jcke
a*n*nat talar och driffuer j ſino prediko embete/ ån thz ſom
j th*en* helga ſc*ri*fft författat år/ Ty the ſom[3] then helga
Scrifft[4] ſcriffuit haffua/ the haffua aff th*em* helga Anda
2 Pet: 1. regerade warit/ Th*er* före ſegh*er* S. Petrus/ at jngen
prophecia år[5] ån nw framko*m*men aff me*n*niſkio wilia/
vthan the helga Gudz me*n*niſkior/ haffua talat/ rörde aff
th*em* helga Anda/ Så talar th*e*n helge Ande nw thz ſa*m*ma
geno*m* ſitt prediko embete/ ſom han til före*n*ne talat
haffu*er* geno*m* th*em* ſom th*e*n helga Scrifft ſcriffuit haffua.

---

[1] til öfverkorsadt efter jnnehåller/ [2] förbudit ändradt till budit.

[3] them öfverkorsadt efter ſom.

[4] ſcrifft öfverkorsadt framför Scrifft. [5] år öfver raden.

Men thz ſkal man weta/ at gru*n*den ſom[1] th*en* helge Ande haffu*er* föregiffuit j th*en* helga Scrifft/ ſkifftes j twå deelar/ j Laghen och Euangeliu*m*/ Medh Laghen giffu*er* Gudh oſſ före/ hwad han wil haffua giordt ell*er* låtet/ och hwad wij äre hono*m* plichtige/ och kräffuer på ſin rett/ at wij ſom creaturen äre/ ſkole wara hono*m* ſom ſkaparen är lydhige och hörige/ widh jtt ewigt ſtraff til görandes/ Och haffu*er* Gudh ſielff ſu*m*merat Laghen j tiyo ſtycke/ th*em* man kallar/ Tiyo Gudz Bodh/ th*er* meſt hele grunden j laghen är författat vthi/ Men Chr*istus* ſu*m*merar Laghen än tå kortare th*er* han ſå ſegh*er*/ Tu ſkalt Matth: 22. älſka tin HERRA Gudh aff alt titt hierta och aff allo ti*n*ne ſiäl[2]/ och aff all tin hogh/ Thetta är thz ypperſta och ſtörſta bodhet/ Thet andra är teſſo lijkt/ Tu ſkalt älſka tin näſta ſom tich ſielff/ På teſſa tw bodhen henger all Laghen och Propheterne/ Plägha ock hela Laghen ſå ſu*m*merat och korteliga författat warda/ Tu ſkalt älſka Gudh offu*er* all ting/ Och tin näſta ſom tich ſielff/ Doch å huru wijdht eller kort Laghen äre författat/ Så warder doch th*er* vthi kraffd[3] aff me*n*niſkio*n*ne en fulko*m*lig lydhna/ then Gudh mz retto må påkräffia/ Men jngen me*n*niſkia kan ſådana bodh noghon tijdh mz fulkomlig lydhno/[4] fultgöra/ vtan bliffu*er* altijdh vnder Laghen brozlig til jtt ewigt ſtraff/ ſom man fåår wijdhare höra här epter/ Men th*en* andre delen j ſcrifftte*n*ne/ är Euangeliu*m*/ th*er* Gudh loffuar me*n*niſkio*n*ne/ ſom vnder Laghen är brozlig worden/ ſyndernes förlåtelſe för Chriſti ſkul/ och jtt ewigt[5] lijff och ſaligheet/ än tå hon mz Laghſens offuerträdelſe/ en ewigh dödh och fördömelſe/ förtient hade/ Så är nw Laghen rettzens predikan/ th*er* Gudh ſom ſkaparen är/ kreffuer på ſin rett aff me*n*niſkio*n*ne ſom creaturet är/ Och Euangeliu*m* är nådhe*n*nes predikan geno*m* Jeſu*m*

---

[1] j öfverkorsadt efter ſom.

[2] ſiel ändradt till ſiäl.

[3] kraffdt ändradt till kraffd.

[4] mz ... lydhno/ i margen.

[5] ewigt i margen.

Chr*istu*m/ th*e*r Gudh biwdher ſina nådh vth/ Så at han wil bruka Nådhena mz menniſkio*n*ne ſom brozlig år/ och jcke retten/ Om hon wil beſi*n*na ſich/ halla ſich mz troonne jn til Chriſtu*m*/ förlåta ſich på hono*m*/ och offu*er*giffua ſitt onda liffu*er*ne ſom hon til före*n*ne fördt haffu*er*.

Sådana grund/ Thz år/ Laghen och Euan*g*eliu*m*/ låter th*e*n helge Ande predika/ geno*m* thz embete/ ſom han föra låter j Werlde*n*ne/ Geno*m* Lagh*e*n ſtraffar han me*n*niſkiona och låter he*n*ne förſtå ſijn feel och brott/ och at hon år jtt ewigt ſtraff werdh/ och ko*m*mer he*n*ne th*e*r mz til fruchtan och båffuan/ Sedhan tröſter han he*n*ne medh Euangelio/ Thz år nådhe*n*nes predikan/ at han wil förlåta ſynderna/ och tagha he*n*ne til wilia och wenſkap j gen/ Om hon wil bettra ſich/ Och för th*e*n ſkul begynte
Matth: 3. Joha*n*nes Baptiſta ſå ſina predikan/ at han lårde folket göra boot och bettri*n*g/ Thz år/ Låta vtaff thet onda och wandra j Gudz bodh och lydhno/ Och ſade han at hi*m*melriket/ ſom år nådhe*n*nes rike/ war hart når/ Sa*m*ma predikan fulfolgde Chr*istu*s ock mz ſina låriu*n*gar/
Luce 24. Teſlikes ſade han ept*er* ſin vpſtondelſe/ at bettring och ſynd*er*nes förlåtelſe ſkulle warda predikat j hans nampn/ Och ſom han ſade ſå haffu*er* th*e*n helge Ande geno*m* ſitt embete latit thz fulfölia/ och ſkal wara jn til werlde*n*nes enda/ och th*e*r mz vprettar han me*n*niſkiona[1] aff he*n*nes fall/ Och ån tå Chriſtus haffu*er*/ en gong och på en kort tijdh vthrettat thet hono*m* aff ſino*m* Fadher befalet war til me*n*niſkio*n*nes vprettelſe/ Så kan doch thz ſa*m*ma ſom ha*n* förwerffuat haffu*er*/ jcke ſå haſtigt warda vthſkaffat[2] och vthſkifft emellen me*n*niſkionar/ ty the åro jcke alle på en tijdh j werlde*n*ne/ Th*e*r före moſte th*e*n helga Andas

---

[1] mz öfverkorsadt efter menniſkiona.

[2] Läsningen ff torde vara riktig; en ändring från l eller k synes vara gjord.

[3] folk i margen.

[4] tiyo i margen.

[5] Hskr.: bordhordh.

werk gå långſamliga til/ och hans embete moſte wara ſå lenge werlden ſtår/ Och på thz eenfaldigt folk[3] må haffua en liten rettelſe huru th*en* lårdom ſom th*en* helge Ande förer geno*m* ſitt embete/ ſkal förſtonden warda/ Haffuer man hår tilſatt en liten förklaring/ på tiyo[4] Gudz bodhordh[5]/ och the tolff troones artiklar/ Om en Chriſtelig böön/ Fadher wor/ Och Sacramenten/ thz Chriſtit folk ſkal (neſt Gudz hielp) nyttigt wara.

❧

TVÄNNE FRAGMENT

OM HELGON OCH OM ÄNGLAR

AF

OLAVUS PETRI.

påſkina at the jcke hade taghit g*u*dz nådh förgeffues vtan ept*er* thz the ſtora gåffuo fått hade/ ſå brukade the ock he*n*ne hono*m* til prijs och giorde hono*m* th*er* mz ku*n*noghan för hela werlde*n*ne/ mz ſi*n*ne ſtadiga witneſbyrd och beke*n*nelſe/ Och j th*e*n motton ſkola the wara oſſ til exempel/ at wij ock/ hwar j ſin ſtadh/ ſkole bruka the gåffuor ſom oſſ giffna åro/ hono*m* til prijs och loff och göra ock ſå wij ept*er* wora leglighet hono*m* ku*n*nogan/ Ty wij haffue ſa*m*ma gudh*e*n och frelſaren Chr*istu*m Jeſu*m* ſom the hade/ Sa*m*ma Eua*n*g*eliu*m/ löffte och tilſeyelſe/ och ſacrame*n*te ſom the hade/ Wij haffue ock ån ſå mykit mera ån the hade at oſſ hår j Swerige warder[1] på th*e*nna tijdh frijt tilſtadt vtan förfölielſe/ at wi moghe openbarliga[2] rett bruka g*u*dz Ordh och ſacrame*n*te/ Thetta år jw en ſtoor och beſynn*er*lig g*u*dz gåffua når thz rett beſi*n*nat warder/ Sådana gåffuo och wilkor hade the helige Martyrer fordomdags jcke/ The moſte hemliga om nåttrena ko*m*ma tilhopa och trachtera g*u*dz Ordh och ſacrame*n*te/ Men wij göre thz (aff g*u*dz nåde) frijt om dagh*e*n/ Hade nw the helge Martyrer noghra höga gåffuor ſom wij jcke haffue/ Så åre the gåffuor ſom g*u*d oſſ giffuit haffuer j wor tijdh och hine jcke hade[3] jcke för th*e*n ſkul förachtand*es*/ Th*e*n helge Ande haffu*er* åttſkilieliga gåffuor/ och ſkifft*er* th*e*m ept*er* ſitt ſi*n*ne vth j ſi*n*ne Chriſteliga förſamling/ Gåffuonar åro åttſkilieliga/ Och[4] Anden år doch en/ och han regerar ſå wel nw ſina förſamling ſom han til före*n*ne giordt haffu*er*/ Sade ock Chr*istu*s at han wille wara når he*n*ne jn til werlde*n*nes enda/ Men gåffuonar warda vthdelade ept*er* werlde*n*nes lop och ſom Chriſtenhete*n*nes welfård kråffu*er*/ Thå ſtoor förfölielſe war emoot the Chriſtna/

---

[1] frijt öfverkorsadt efter warder.

[2] openbarliga i margen.

[3] och . . . hade i margen.

[4] Och öfver raden i st. f. öfverkorsadt Men.

behöffd*es*[1] gåffuor til ſtarkheet och faſtheet/ at ku*n*na hårdat vth j th*e*n retta beke*n*nelſen/ Th*e*r[2] förfölielſe jcke år/ behöffuas jcke hell*e*r ſå mykit ſådana gåffuor/ vtan ept*er* enne andro legligheet behöffuas andro gåffuor/ til at bliffua rett ſtondand*es* j Chr*isti* beke*n*nelſe och witneſbyrd/ Når wij ſådana rett beſi*n*ne/ ſå ſee och vndre wij jcke ſå mykit på the gåffuor ſom the helge Martyrer hade/ vtan wende wor öghon til oſſ ſielffua och beſkode hwad gåffuor oſſ giffna åre/ och bidhie ſå g*u*d om nådena at wij[3] motte ku*n*na ſtå th*e*m ſå wel före och bruka th*e*m hono*m* til loff och prijs/ ſom hine giorde ther*es* gåffuor/ Men om wij ſee för mykit på ther*es* gåffuor och jntit achte thz oſſ giffuit år/ kan th*e*r aff ko*m*ma ſtort miſbruck/ ſå at wij begy*n*ne rekna th*e*m högre ån oſſ böör/ och göre oſſ patroner och förſwarare aff th*e*m/[4] Wij ſkole haffua th*e*m j th*e*n motte*n* för exempel/ at the haffua j alla anfechti*n*gar bliffuit beſtondand*es* j en rett beke*n*nelſe/ görom ock ſå wij/ Men för patroner ſkole wij jcke halla th*e*m/[5] ſom vnd*er* pauans regeme*n*te ſkeedt år/ th*e*r man haffu*er* ſå mykit reknat theres g*er*ni*n*gar och lijdhande ſom the haffua manliga j geno*m* gonget at wij haffue begy*n*nat[6] ſökia hielp når th*e*m emoot eeld och watn/ och andra plåghor ſom the offu*er*wu*n*net haffua/ at ſåſom the haffua ſådana offu*er*wu*n*net/ ſå ſkulle the ock hielpa oſſ til at ſådana offu*er*wi*n*na/ Och ept*er* thz the hade ſtora förtienſt når gudi och hade mykit lidit för hans nampn ſkul/ ſå vthwalde wij th*em* för patroner/ och bleff ſå[7] både ther*es* och wor rette patron Chr*istus* Jeſus/ förgäten och bortglömd*er*/ och wij fölle th*er* mz j jtt openbara affgudherij/ Som noogh tilfören*n*e omtalat är.

---

[1] ſådana öfverkorsadt efter behöffdes.

[2] ſådana öfverkorsadt efter Ther.

[3] k öfverkorsadt efter wij.

[4] och falte ſå j affguderij/ ſom til förenne ſkedt år/ öfverkorsadt efter them/

[5] Ty en år bådhe theres och wor patron/ Chriſtus Jeſus/ öfverkorsadt efter them/

[6] begynnet ändradt till begynnat.

[7] then öfverkorsadt efter ſå.

* * *

Offta ward*er* j Scr*i*ffte*n*ne talat om ånglar/
onda och goda och the goda ånglars[1] wacht
och embete och the onda ånglars ſkadeliga
wilia och anfechtan[2]/ th*er* fóre wil man ock
korteliga noghot tala th*er* om/ Och åro the godhe ånglar
alleſa*m*mans tienſtandar/ vthſende til tienſt fór ther*es* ſkul
ſom ſalighetena årffua ſkola/[3] ſom apoſtelen ſeg*er* til the
Hebreer Och the haffua alle andelig och jcke lekamelig
natur Ty[4] ſeg*er* Dauid/ at Gudh gór ſina ånglar andar
och ſina tienare eeldzlogha/ Och the[5] kallas ånglar/ thz år
ſendebodh/ och tieniſtandar aff ther*es* embete/ ept*er* thz
gudh brukar th*em* j margfalleliga motto[6] til ther*es* tienſt
ſom hans vthkorade wener åre hår j werlde*n*ne th*em* han
thz ewiga liffuet och ſaligheten bereedt haffu*er*/ ſom j the
bibliſka bóker mongeſted*es* ward*er* tilke*n*na giffuit/ Så
gene: 32.[7] bewarade ånglanar Jacob patriarchen ſom fruchtade ſin
brod*er* Eſau och låghrade ſich fór hono*m*/ Och gudh
Exo: 23. ſade til Moſen ſich wilia ſenda ſin ångel fram fór hono*m*
ſom hono*m* bewara ſkulle j wegh*en* th*en* han reeſte/ Ja
act: 7. ångelen war ock th*en* ſom talade mz hono*m* på Sinai
gala: 3. berg/ ſom S. Stephan*us* ſade/ Och lagh*en* war ſkickat
aff ånglanar vthi midhlarens hand ſegh*er* Paulus/ Så
Jos: 5. ſyntes ock ångelen Joſua mz jtt draghit ſwerdh til at
fórwara Iſraels almogha/ Och ånglanar mz bri*n*nande
4 reg: 6.[8] heſtar och waghnar bewarade p*ro*pheten Eliſeu*m*/ Teſlik*es*
Jud: 13. bekende Judith at g*u*dz ångel hade bewarat he*n*ne Och

---

[1] onda ... ånglars öfver raden i st. f. öfverkorsadt och ångla.

[2] och the onda ... anfechtan ofvanför sidan.

[3] Och the öfverkorsadt efter ſkola/

[4] ſå öfverkorsadt efter Ty och han efter Dauid; at Gudh i margen

[5] the öfver raden.

[6] j ... motto i margen i st. f. i raden öfverkorsadt almenneliga.

[7] Hskr.: gene: 22.

[8] Citeradt efter Vulgata; är i Gust. I:s Bibel 2:a Kon.b.

h*er*ra*n*s ångel förloſſade Petru*m* vtu fångelſet[1]/ Men Act: 12.
hwad ångelen handlade mz Daniel och flere p*ro*pheter[2] j
gamla teſtame*n*tet/ wille wara förlongt vprekna/ Och huru
ångelen wardt ſender til Zachariam/ Mariam[3] och Joſeph
thz giffua Mattheus och Lucas noogh tilke*n*na Så låter
nw gudh ſina eegna[4] vthkorade ånglar och tienare och
högtbegåffuade creatur/ wara Me*n*niſkiones tienare och
th*em* brukar han j margfalleliga motto he*n*ne til beſkerm
och godho/ Th*er* före befalte[5] ock Chr*istu*s at man jcke
ſkulle förachta the ſmå ſom trodde på hono*m*/ Ty ther*es*
ånglar[6] j hi*m*melen (ſade han) ſee altijd mins fad*er*s
anſichte j hi*m*melen/ The gudz tienere ſom dagliga ſtå för
hans guddomeliga anſichte/ moſte jw högeliga vthſtofferade
och beprydde wara/ mz wijſheet/ ſtarkheet/ behåndigheet[7]
ſom en ſådana högh herres maieſtet[8] daghliga tienare
höffues at wara/ Och th*em* å huru höge the[9] doch åre/
haffu*er* han ſkickat me*n*niſkio*n*ne til wacht och dagliga
tienſt så högt haffu*er* han reknat he*n*ne/ Doch thz år
jcke vndrande/ at han haffu*er* ſkickat he*n*ne[10] ſina ånglar
til tienſt all th*en* tijdh han haffu*er* giffuit he*n*ne ſin[11]
eegh*en* ſon til tienſt Ena oſeyeliga welg*er*ni*n*g haffu*er*
g*u*d bewijſt och dagliga bewiſar me*n*niſkio*n*ne/ th*er* hono*m*
böör en ewig tack före.

Så åre nw g*u*dz vthkorade ånglar och hans eegne
daglige tienare/ j daglig ſamwiſt och vmgengelſe mz the
Chriſtna achta och wachta th*em* j frå dieffuulens förſått
och arghheet/ Och til ſådana tienſt rekna the ſich jntit
för goda wara/ å huru högliga the begåffuade och bepryddde
åre/ vtan tiena oſſ g*er*na ept*er* thz år gudhi så

---

[1] Och Herrans ... fångelſet i margen [2] propheter i margen.
[3] Hskr.: Mariaz. [4] eegna öfver raden.
[5] befalte i margen i st. f. i raden öfverkorsadt ſade.
[6] (ſade han) öfverkorsadt efter ånglar. [7] e ändradt till å.
[8] maieſtet i margen. [9] åre öfverkorsadt efter the.
[10] henne öfver raden. [11] ſin öfver raden.

behageligit/ ån tå at wij ſom tienſtena vndſå åre[1] arme
ſyndare och ſkröpeliga me*n*niſkior/ Jcke wilia the heller
aff oſſ tilbedhne warda/ Som Joha*n*nes i ſijn[2] openbarelſe
Apoca: 19. ſeg*er* at han föll nidh för ångelens fötter til at tilbidhia
hono*m*/ Men han wille thz jcke tilſtedhia/ vtan
ſade til Joha*n*nem/ See til at tu thz jcke gör/ Ty jach
år tin och tina bröd*ers* medhtienare ſom Jeſu witneſbyrd
haffua/ Tilbedh gudh/ Ept*er* thz nw wij ſådana höga
tienare haffue ſom åre mz oſſ j daglig vmgengelſe/ ſee
och beſkodha wor handel och g*er*ni*n*gar/ Så höffues oſſ
jcke a*n*nat liffu*er*ne föra ån thz ſom årligit och gudhi behageligit
år/ Ty th*e*m behagar jntit vtan thz ſom[3] gudhi
behagar/ Thz hono*m* miſhagar/ thz miſhagar ock th*e*m/
1 Cor: 11. Th*er* före ſade Paulus til the Corinther/ at ther*es* qwi*n*folk
ſkulle haffua ſich höffueliga j förſamlinge*n*ne mz förtekt
hoffuud/ för ånglanars ſkul/ ſom th*er* mz til ſted*es*
åre/ at the jcke noghon oſkickeligheet ſee ſkulle ſom th*e*m
miſhagade Om wij nw wilie behålla th*e*m j th*e*n tienſt
ſom the åre ſkickade til/ Så ſkole wij jcke göra noghot
thz them ſtygges widh/ ty the åre rene Andar gudhi j allo
motto lydige och ku*n*na jcke wara th*er* mz til ſted*es* ſom
han förtörnat warder vtan fly th*er* j frå/ Men om the
wijka j frå oſſ/ ſå haffuer ſatanas teſte ſtörre macht emoot
oſſ/ Så ſkal man ock thz beſi*n*na/ at ſåſom gud låter
ſina vthkorade ånglar tiena the godha ſå låter han th*e*m[4]
ock offta ſtraffa förfåra och förſkreckia[5] the onda ſom wilia
nume: 22. förderffua the godha/ ſå förhi*n*drade ånge[len] bileams
4 re: 19.[7] onda vpſåt[6]/ Så ſlogh Herrans ångel j Sanheribs leghre
hu*n*dradetuſend fem och ottatiyo tuſend folk j håål ena
natt/ Så ſlogh ock h*er*rans ångel ſiwtiyo tuſend mån aff

---

[1] are öfverkorsadt efter åre.

[2] Prickarna öfver ij saknas i hskr. Jfr not 4 sid. 6.

[3] thz ſom öfver raden.

[4] Hskr.: thm.

[5] förfåra och förſkreckia i margen.

[6] ſom wilia . . . vpſåt i margen.

[7] Citeradt efter Vulgata; se not 8 sid 88.

Jſraels almoga mz peſtilentie på en kort tijdh j konu*n*g 2 re: 24.[1]
Dauidz tijdh/ Och Herrans ångel ſlogh konu*n*g Herodem act: 12.
ſå at matkar åtho hono*m* vp för thz han jcke gaff gudi
åhrona/ Och ſåſom gud haffu*er* altijdh brukat ſina vthkorade
ånglar ſina wener hår j werlde*n*ne til beſkerm/ och
offta mz them ſtraffat ſina owener/ så gör han ån j dagh/
Och ſkal jcke tyckia thz ſelſynt wara/ at[2] the gode ånglanar
låta ock offta ko*m*ma plåghor j werldena/ Ty the åre
g*u*dz lydige tienare och göra g*er*na thz han befalar/ Ty
thz år alt rettwijſt och gott ſom han befalar och th*er* göra
the g*er*na ept*er*/ Nw år thz jw rettwijſt at the onde
warda ſt*ra*ffade/ til at fultgöra ſådana rettuiſo och g*u*dz
wilia[3] åro ånglanar ſåſom lydig creatur altijd redho/ och
wilia förſwara gudz åhro/ Th*er* före ſlogh ångelen Herodem act: 12.
ſom togh ſich gudz åhro til/ Och ſnaraſt ſagt gud
brukar ſina vthkorade ånglar bådhe til at beſkydda och
beſkerma/ vnd*er*wiſa och låra the goda och ope*n*bara them
hans vilia och vpſåt[4] och ſtraffa och förhi*n*dra the onda
j ther*es* vpſåt emoot the godha/ Ty ſå ſeg*er* Dauid/ Herrans ps. 34.
ångel låghrar ſich om kring th*e*m ſom fruchta hono*m*
och hielper th*e*m vth/ Och ån ytt*er*lig*are* ſegh*er* han huru
ånglanar haffua aff gudi fåt befalni*n*g at achta på then
rettferdiga/ Ty til th*e*n rettferdiga ſeg*er* Dauid/ Herren ps. 91.
haffu*er* befalt ſino*m* ånglom om tich at the ſkola bewara
tich på allom tino*m* weghom/ at the ſkola båra tich på
håndrenar at tu jcke ſtöter tin foot på ſtenen/ Men emoot[5]
the ogudhachtiga ſom the goda förtryckia och förfölia/
bedher Dauid och önſkar th*e*m[6]/ at the ſkulle warda ſom ps. 35.
agnar för wåd*er*[7] och at·h*er*rans ångel ſkulle bortdriffua
th*e*m/ och at theras wågh ſkulle warda mörk och ſlepper

---

[1] Citeradt efter Vulgata; se not 3 sid. 66.

[2] **gu** öfverkorsadt efter **at**. [3] **wilia** öfver raden.

[4] **och openbara ... vpſåt** i margen.

[5] **emoot** öfver raden i st. f. öfverkorsadt **om**.

[6] **och önſkar them** i margen [7] **weder** ändradt till **wåder**.

och at h*er*rans ångel ſkulle förfölia/ thz år/ förtryckia och nid*er*ſlå them/ Aff thz ſom nw ſagt år må noogh merkt warda/ at g*u*d jcke allenaſt ſender ſina goda ånglar vth til at beſkerma the godha låra och vnd*er*wiſa them ſin wilia och vpſät/ ſom han giorde Zacharie Joh*annis* fad*er*/ Marie/ Joſeph/ herdanar ſom wakade offu*er* ther*es* hiord tå Chr*istus* född*er* war/ vtan han brukar them ock til at mz them ſt*ra*ffa ſina owener/ Och ept*er* thz g*u*d ſielff ſt*ra*ffar och plåghar ſina olydiga werld ſå at jntit ondt/ thz år/ jngen plåga år j ſtadheno*m* mz mi*n*dre hon jw ko*m*mer j frå hono*m*/ ſå låta ock hans ånglar ſåſom lydig creatur/ g*er*na bruka ſich th*er* til/ The åre ock mechtige/ wiſe och förſtondige noogh til at vthretta thz ſom them befalat warder/ Och thz ware nw ſå korteliga ſagt om the goda ånglar om ther*es* tienſt och embete ſom the haffua når me*n*niſkionar.

Nw wilie wij ock noghot tala om the onda ånglar och ther*es* argheet och anfechtan.

påſkina at the jcke hade taghit g*u*dz nådh förgeffues vtan ept*er* thz the ſtora gåffuo fått hade/ ſå brukade the ock he*n*ne hono*m* til prijs och giorde hono*m* th*er* mz ku*n*noghan för hela werlde*n*ne/ mz ſi*n*ne ſtadiga witneſbyrd och beke*n*nelſe/ Och j th*e*n motton ſkola the wara oſſ til exempel/ at wij ock/ hwar j ſin ſtadh/ ſkole bruka the gåffuor ſom oſſ giffna äro/ hono*m* til prijs och loff och göra ock ſå wij ept*er* wora leglighet hono*m* ku*n*nogan/ Ty wij haffue ſa*m*ma gudh*e*n och frelſaren Chr*istu*m Jeſu*m* ſom the hade/ Sa*m*ma Euan*gelium*/ löffte och tilſeyelſe/ och ſacrame*n*te ſom the hade/ Wij haffue ock än ſå mykit mera än the hade at oſſ här j Swerige warder[1] på th*e*nna tijdh frijt tilſtadt vtan förfölielſe/ at wi moghe openbarliga[2] rett bruka g*u*dz Ordh och ſacrame*n*te/ Thetta är jw en ſtoor och beſynn*er*lig g*u*dz gåffua när thz rett beſi*n*nat warder/ Sådana gåffuo och wilkor hade the helige Martyrer fordomdags jcke/ The moſte hemliga om nättrena ko*m*ma tilhopa och trachtera g*u*dz Ordh och ſacrame*n*te/ Men wij göre thz (aff g*u*dz nåde) frijt om dagh*e*n/ Hade nw the helge Martyrer noghra höga gåffuor ſom wij jcke haffue/ Så äre the gåffuor ſom g*u*d oſſ giffuit haffuer j wor tijdh och hine jcke hade[3] jcke för th*e*n ſkul förachtand*es*/ Th*e*n helge Ande haffu*er* åttſkilieliga gåffuor/ och ſkiffte*r* th*e*m ept*er* ſitt ſi*n*ne vth j ſi*n*ne Chriſteliga förſamling/ Gåffuonar äro åttſkilieliga/ Och[4] Anden är doch en/ och han regerar ſå wel nw ſina förſamling ſom han til före*n*ne giordt haffu*er*/ Sade ock Chr*istu*s at han wille wara när he*n*ne jn til werlde*n*nes enda/ Men gåffuonar warda vthdelade ept*er* werlde*n*nes lop och ſom Chriſtenhete*n*nes welfärd kräffu*er*/ Thå ſtoor förfölielſe war emoot the Chriſtna/

---

[1] frijt öfverkorsadt efter warder.

[2] openbarliga i margen.

[3] och ... hade i margen.

[4] Och öfver raden i st. f. öfverkorsadt Men.

behöffd*es*[1] gåffuor til ſtarkheet och faſtheet/ at ku*n*na hårdat vth j th*e*n retta beke*n*nelſen/ Th*er*[2] förfölielſe jcke år/ behöffuas jcke hell*er* ſå mykit ſådana gåffuor/ vtan ept*er* enne andro legligheet behöffuas andro gåffuor/ til at bliffua rett ſtondand*es* j Chr*ist*i beke*n*nelſe och witneſbyrd/ Når wij ſådana rett beſi*n*ne/ ſå ſee och vndre wij jcke ſå mykit på the gåffuor ſom the helge Martyrer hade/ vtan wende wor öghon til oſſ ſielffua och beſkode hwad gåffuor oſſ giffna åre/ och bidhie ſå g*u*d om nådena at wij[3] motte ku*n*na ſtå th*e*m ſå wel före och bruka th*e*m hono*m* til loff och prijs/ ſom hine giorde ther*es* gåffuor/ Men om wij ſee för mykit på ther*es* gåffuor och jntit achte thz oſſ giffuit år/ kan th*er* aff ko*m*ma ſtort miſbruck/ ſå at wij begy*n*ne rekna th*e*m högre ån oſſ böör/ och göre oſſ patroner och förſwarare aff th*e*m/[4] Wij ſkole haffua th*e*m j th*e*n motte*n* för exempel/ at the haffua j alla anfechti*n*gar bliffuit beſtondand*es* j en rett beke*n*nelſe/ görom ock ſå wij/ Men för patroner ſkole wij jcke halla th*e*m/[5] ſom vnd*er* pauans regeme*n*te ſkeedt år/ th*er* man haffu*er* ſå mykit reknat theres g*er*ni*n*gar och lijdhande ſom the haffua manliga j geno*m* gonget at wij haffue begy*n*nat[6] ſökia hielp når th*e*m emoot eeld och watn/ och andra plåghor ſom the offu*er*wu*n*net haffua/ at ſåſom the haffua ſådana offu*er*wu*n*net/ ſå ſkulle the ock hielpa oſſ til at ſådana offu*er*wi*n*na/ Och ept*er* thz the hade ſtora förtienſt når gudi och hade mykit lidit för hans nampn ſkul/ ſå vthwalde wij th*em* för patroner/ och bleff ſå[7] både the*res* och wor rette patron Chr*istus* Jeſus/ förgåten och bortglömd*er*/ och wij fölle th*er* nz j jtt openbara affgudherij/ Som noogh tilförenne omtalat år.

---

[1] ſådana öfverkorsadt efter behöffdes.

[2] ſådana öfverkorsadt efter Ther.

[3] k öfverkorsadt efter wij.

[4] och falle ſå j affguderij/ ſom til förenne ſkedt år/ öfverkorsadt efter them/

[5] Ty en år bådhe theres och wor patron/ Chriſtus Jeſus/ öfverkorsadt efter them/

[6] begynnet ändradt till begynnat.

[7] then öfverkorsadt efter ſå.

⁂

PETRI, Olavus
Undervisning om
menniskans aerliga
skapelse...

608.2
P48.4un
1898